

TC
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

YAPIM VE ÇEKİM EKLERİ ARASINDAKİ FARKIN
ÖĞRETİMİNDE GÖRSEL ÖGELERİN ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL

Hazırlayan

Murat DİNÇAY

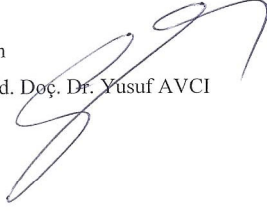
Çanakkale- 2008

Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼g¼ne

Murat Dinçay'a ait Yapım ve Çekim Eklerinin Arasındaki Farkın Öğretiminde Görsel Öğelerin Etkisi adlı çalışma, j¼rimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Yard. Doç. Dr. Yusuf AVCI

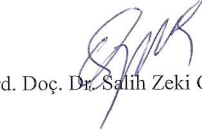
¼ye

Yard. Doç. Dr. Halusi GEÇGEL

¼ye

Yard. Doç. Dr. Salih Zeki GENÇ

ÖZET

Bu çalışmada orta öğretim 9. sınıflarında yapım ve çekim eklerinin öğretiminde görsel öğelerin etkisi konu olarak ele alınmıştır. Yapım ve çekim eklerinin klasik yöntem ile somutlaştırılmadan anlatılması konunun anlaşılmasını karmaşık duruma getirmektedir. Devamında yapı bakımından kelimelerin öğretiminde de sıkıntı yaşanmaktadır. Yapılan bu çalışmada yapım ve çekim eklerinin öğretiminde görsel öğelerin etkisi araştırılmış, gerekli görülen yerlerde çıkarımlarda bulunulmuştur. Bunun sonucunda da eklerin öğretimi somutlaştırılmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

In this study, effects of visual materials on the teaching of affixes in the ninth classes were searched. In the classic way, without any concrete material, teaching of the affixes becomes very confusing for the students. In the following, there is also a problem on teaching of the words according to their structure. In this study, effects of visual materials on the teaching of affixes were searched and some necessary results were taken into consideration. At the end of this, the teaching of affixes was given in a concrete way.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR CETVELİ.....	vii
TABLOLAR VE GRAFİKLER CETVELİ.....	viii
ÖN SÖZ.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. PROBLEM DURUMU.....	1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	3
4. SAYILTILAR.....	4
5. SINIRLILIKLAR.....	4
6. TANIMLAR.....	5
I.BÖLÜM.....	6
1. DİL.....	6
1.1. DİL VE ANADİLİ ÖĞRETİMİ.....	6
1.2. DİLİN EĞİTİM ÖĞRETİM SÜRECİ İÇİNDEKİ ÖNEMİ VE ROLÜ.....	9
1.3. DİL BİLGİSİ ALANLARI VE ŞEKİL BİLGİSİ.....	10
1.3.1. Sözcük.....	12
1.3.1.1. Yapısına Göre Sözcükler.....	13
1.3.1.1.1. Basit Sözcük.....	14
1.3.1.1.2. Türemiş Sözcük.....	15
1.3.1.1.3. Birleşik Sözcük.....	16
1.3.2. Kök.....	18
1.3.2.1. İsim Soylu Kökler.....	20
1.3.2.2. Eylem Soylu Kökler.....	20

1.3.3. Ek.....	21
1.3.3.1. Yapım Ekleri.....	23
1.3.3.1.1. İsimden İsim Türeten Yapım Ekleri.....	25
1.3.3.1.2. İsimden Eylem Türeten Yapım Ekleri.....	30
1.3.3.1.3. Eylemden İsim Türeten Yapım Ekleri.....	31
1.3.3.1.4. Eylemden Eylem Türeten Yapım Ekleri.....	35
1.3.3.2. Çekim Ekleri.....	38
1.3.3.2.1. İsim Çekim Ekleri.....	39
1.3.3.2.1.1. İsim Durum Ekleri.....	40
1.3.3.2.1.2. Çokluk Eki.....	41
1.3.3.2.1.3. Soru Eki.....	42
1.3.3.2.1.4. Sahiplik (İyelik) Eki.....	43
1.3.3.2.1.5. Bildirme (Ek eylem) Eki.....	44
1.3.3.2.2. Eylem Çekim Ekleri.....	44
1.4. DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ.....	47
1.4.1. Dil Bilgisi Eğitimi ve Öğretiminin Amaçları.....	48
1.4.1.1. Dil Bilgisi Çalışmalarının Özel Amaçları.....	51
1.4.1.2. Dil bilgisi (Türkçe) Öğretiminin Sorunları.....	51
1.5. ÖĞRETİMDE YÖNTEM VE TEKNİKLER.....	54
1.5.1. Dil bilgisi Öğretimi Açısından Öğretim Yöntemleri.....	55
1.5.1.1. Anlatma Yöntemi.....	56
1.5.1.2. Tartışma Yöntemi.....	57
1.5.1.3. Gösterim Yöntemi.....	57
1.5.1.4. Çözümleme ve Bireşim Yöntemi.....	58
1.5.1.5. Soru- Cevap Yöntemi.....	59
1.5.1.6. Drama ve Rol Yapma.....	60
1.5.1.7. Keşfettirme Yöntemi.....	61
1.5.1.8. Benzetim Yöntemi.....	61
1.5.1.9. Bilgisayar Destekli Öğretim Yöntemi.....	62
1.5.1.10. Programlı Öğretim Yöntemi.....	62
1.6. EĞİTİM VE ÖĞRETİMDE GÖRSEL ÖGELERİN KULLANIMI.....	63

1.7. YAPIM VE ÇEKİM EKLERİNİN ÖĞRETİMDE GÖRSEL ÖGELERİN KULLANIMI.....	64
1.7.1. Görsellik ile Somutlaştırılabilir Yapım ve Çekim Ekleri.....	65
II. BÖLÜM.....	69
YÖNTEM.....	69
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	69
2.2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	70
2.3. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ.....	71
2.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ.....	73
III. BÖLÜM.....	75
BULGULAR VE YORUM.....	75
3.1. GENEL DEĞERLENDİRME.....	75
3.1.1. Yapım ve Çekim Eklerinin 9. Sınıf Dil ve Anlatım Kitabındaki Yeri ve Öğretim Yöntemi.....	75
3.2. Sayısal Değerlendirme.....	78
3.2.1. Grupların Yapım ve Çekim Eklerini Öğrenmeleriyle İlgili Yorumlama.....	80
3.2.2. Grupların Ön Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri.....	80
3.2.3. Grupların Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri.....	85
3.2.4. Grupların Genel Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri.....	94
3.2.5. Grupların Tüm Testler Sonucundaki İstatistiksel Değerleri.....	98
IV. BÖLÜM.....	100
SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	100
4.1. SONUÇLAR.....	100

4.2. ÖNERİLER.....	102
4.2.1. Dil ve Anlatım Ders Kitabına Yönelik Öneriler.....	102
4.2.2. Öğretmenlere Yönelik Öneriler.....	103

KAYNAKÇA	105
-----------------	-----

EKLER

EK 1: Deney Grubu İçin Hazırlanan Günlük Ders Planı Örneği.....	110
EK 2: Kontrol Grubu İçin Hazırlanan Günlük Ders Planı Örneği.....	132
EK 3: Gruplara Uygulanan Test Örneği.....	139
EK 4: Gruplara Uygulanan Test Örneği Cevap Anahtarı.....	143

KISALTMALAR CETVELİ

D.G. : Deney Grubu

G.S.T : Genel Son Test.

K.G. : Kontrol Grubu.

TDK : Türk Dil Kurumu.

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı.

a.g.e. : Adı geçen eser.

v.b. : Ve benzeri.

v.d. : Ve diğerleri.

T. : Toplam

TABLOLAR VE GRAFİKLER CETVELİ

Tablo 1	Kazanım Tablosu, Üniteler İçin Önerilen Süre ve Metin Tablosu.....	71
Tablo 2	Dokuzuncu Sınıf Üniteleri.....	76
Tablo 3	Dokuzuncu Sınıf Hedef- Kazanım Tablosu.....	77
Tablo 4	2007- 2008 Eğitim Yılı Birinci Kanaat Dönemi Dil ve Anlatım Dersi Not Ortalamaları.....	79
Tablo 5	Ön Test Sonuçları.....	81
Tablo 6	Kontrol Grubu Verileri.....	83
Tablo 7	Deney Grubu Verileri.....	84
Tablo 8	Son Test Sonuçları.....	86
Tablo 9	Deney Grubu (Soruları Doğru Cevaplayan Öğrenci Sayısı) Verileri.....	89
Tablo 10	Kontrol Grubu (Soruları Doğru Cevaplayan Öğrenci Sayısı)Verileri....	91
Tablo 11	Karşılaştırmalı Tablo.....	93
Tablo 12	Genel Son Test Sonuçları.....	95
Tablo 13	Genel Son Test Karşılaştırmalı Tablo.....	97
Tablo 14	Grupların Tüm Testler Sonucundaki İstatistiksel Değerleri Karşılaştırmalı Tablosu.....	99

ÖN SÖZ

Günümüzde iyi bir eğitimin yolunun iyi bir dil eğitiminden geçtiği kabul edilen bir gerçektir. Bu nedenle dil öğretiminin daha iyi nasıl verilebileceği sorusu eğitimcileri dil öğretimi konusunda daha çok araştırmaya ve düşünmeye yöneltmiştir.

Dil ve dilin kuralları soyut kavramdır. İlköğretim ve orta öğretimde dil ve dilin kurallarının öğretiminde değişik sorunlar vardır. Dilin soyut olması da dil öğretiminde sorun oluşturmaktadır. Bu sebeple, yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkın öğretiminde görsel öğelerin etkisi başlıklı tez konusu seçilerek bu sorunun çözüm yolları araştırılmıştır.

Çalışmam sırasında danışmanlığın yanı sıra görüş ve düşüncelerini benimle paylaşan danışman hocam Yard. Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL'e; karşılaştığım güçlüklerle çözüm bulmamda yardım eden Prof. Dr. Kemal YÜCE'ye; her zaman desteğini yanımda hissettiğim Doç. Dr. Aziz KILINÇ'a ve ismini sayamadığım diğer hocalarıma teşekkür ederim.

Benim üzerimdeki emeklerini hep hatırlayacağım annem Safiye Dinçay'a; babam Nurettin DİNÇAY'a; her konuda beni hoşgörü ile karşılayan ve beni yüreklendiren eşim Şehri DİNÇAY'a; ismini burada yazamadığım ve bana yardımcı olan bütün arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Murat DİNÇAY

Haziran, 2008

Çanakkale

GİRİŞ

1. PROBLEM DURUMU

Bir bireyi günümüzün gerektirdiği şartlara hazırlayabilmenin en etkili yolu eğitimden geçmektedir. Sağlam bir dil becerisinin eğitime olan etkisi artık kabul edilen bir gerçektir.

Dil, yazının icadından günümüze kadar her yerde ve her zaman öğretilmesi gerekli görülen bilim dallarının başında gelmiştir. Dilin yapısının öğretiminde Türk Edebiyatı (Türkçe) öğretmenlerine büyük görev ve sorumluluk düşmektedir. Daha iyiyi nasıl öğretebilirim? Sorusunun cevabı sürekli her ortamda aranmalıdır. Günümüz insanının ihtiyaçları ve içinde bulunduğumuz yüzyılın özellikleri dikkate alındığında dil bilgisi öğretiminin görselliği kullanmadan yapılamayacağı açıktır.

Dil bilgisi öğretiminde görsellik nasıl kullanılmalı; dil bilgisi karmaşık olmaktan çıkarılıp nasıl basite indirgenebilir; insanlığın ulaştığı bilimsel sonuçlardan (eğitim, psikoloji, sosyoloji vb. alanlarda) dil bilgisi öğretiminde nasıl yararlanılmalıdır? Bütün bu sorular günümüzde dil bilgisi öğretimi konusunda çalışan ve bu sorunu kendisine problem edinmiş kişilerin düşünmesi ve çözüm yolu bulması gereken sorulardır.

Çağımızda özellikle Türk Edebiyatı öğretmenleri yalnız kendi alan bilgisiyle donanmış olmayı yeterli görmemeli ve en az alan bilgisi kadar önemli olan; öğrenci psikolojisi, ihtiyaçları, öğretimde kullanılacak yöntem ve teknikler, öğrenciyle iletişim kurma gibi konularda da bilgi sahibi olmalıdır.

“Anadili ve anadili ile meydana getirilen eserlerin öğretilmesi gerekliliği; dilin nasıl öğretilmesi gerektiği sorusunu da beraberinde getirmektedir. “Ana dili eğitimi”, çocuğun ailesinden ve çevresinden öğrendiği dili, okuldaki eğitim etkinliği içinde, daha sonra da iş ve toplum hayatında duyacağı çeşitli ilgi ve gereksinimleri

karşılayabilecek nitelik ve alanlarda geliştirmektir. Bu eğitim, çocuğa yeni bir dil öğretmek şeklinde algılanmamalıdır. Bu eğitimin amacı, çocuğa konuştuğu dil üzerinde çeşitli beceriler kazandırarak onu bu alanda bilinçlendirmektir (Göğüş, 1983: 40).

Günümüz eğitim anlayışında öğretmen, öğrenim faaliyetini idare eden, düzenleyen bir rehberdir. Eğitimde öğrenci merkeze alınır. Öğretmen; öğreteceği konuya, bu konuyu sunacağı öğrenciye göre öğretim yöntem ve tekniklerinden birini veya bir kaçını bir arada, kullanabilir.

Dil bilgisi öğretiminde sadece düz anlatım tekniğinin kullanılması dersi sıkıcı ve karmaşık duruma sokmaktadır. Dil soyut bir varlık olduğu için görsellik ile somutlaştırılması gerekmektedir. Çünkü somut varlıkların algılanması ve anlaşılması daha kolaydır.

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle yapılan araştırmanın problem cümlesi: “Ortaöğretim 9. Dil ve Anlatım dersinde yapım ve çekim eklerinin öğretiminde görsel öğeler etkili midir? Bu etki hangi düzeydedir?” şeklinde belirlenmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Varılmak istenen sonuç, amaçtır. Bu araştırmanın amacı Dil ve Anlatım dersinin genel amaçlarına uygun olarak dil bilgisi öğretimini daha anlaşılır ve kalıcı duruma getirmektir. 2004 tarihli Dil ve Anlatım Programı’nda anlatıldığı gibi “Dil ve Anlatım dersinin hareket noktası, dili kullanmanın, bilgidен çok beceriye dayandığı gerçeğidir. Dili kullanma becerisinin insanın her türlü etkinliğinde önemli rolü olduğu bilinmektedir; çünkü insan, kültür alanını ana diline göre ve ana dilinin imkânlarıyla şekillendirir, kendini ve dünyayı dil aracılığıyla anlamlandırır.

“Programın hareket noktası da ilköğretimi bitiren öğrencilerin, dili kullanma becerisi kazanarak zamanın ihtiyaçlarına cevap verebilecek aydın kişiler durumuna gelebilmelerini sağlamaktır. Böylece Türkçenin sesini ve söyleyişini kendi benliğinde geliştirerek kullanabilen; bu dille düşünen, bireysel dünyasını zamanın gerektirdiği ölçüde genişletip derinleştirerek zenginleştirebilen; ilim ve felsefe

yapabilecek temel beceri ve alışkanlıkları kazanan; bu dille inanan, hissedeni, var olanı algılayan ve değerlendirebilen; Türkçenin evreninde kendisini çağdaş insan olarak hissedeni; toplumla bütünleşmiş öğrenciler yetiştirmek amaçlanmıştır” (MEB, 2004:3).

Bu çalışma Dil ve Anlatım dersinin yukarıda belirtilen genel amaçları doğrultusunda hazırlanmıştır.

“Yapım ve Çekim Eklerinin Öğretiminde Görsel Öğelerin Etkisi” adlı araştırmanın özel amaçları ise şunlardır:

Bu çalışma, ortaöğretim kurumlarının 9. sınıfında okuyan öğrencilerin müfredatta yer alan yapım ve çekim eklerini öğrenmesi ve kavraması ile ilgilidir. Bu eklerin öğretiminde görselliği kullanarak öğrenme düzeyine olan etkisini gözlemlemek ve değerlendirerek sonuçlara varmaktır.

Araştırmanın ayrıntılı amaçları ise şöyle sıralanabilir:

1.Geleneksel öğretim yöntemleri ile öğrencilerin ekleri hangi düzeyde ve nasıl öğrendiklerini belirlemek,

2.Görselliğin öğrenme üzerindeki etkisini saptamak,

3.Ders öğretmenlerinin eklerin öğretiminde karşılaştıkları sorunları belirlemek,

4.Dil ve Anlatım ders kitaplarında yapım ve çekim eklerinin öğretimi ile ilgili durumu belirlemek,

5.Çalışmanın sonuçlarından yararlanarak yapım ve çekim eklerinin öğretimi ile ilgili neler yapılması gerektiği konusunda çözüm önerilerinde bulunmak.

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Her dilin kendine özgü dil bilgisi kuralları ve işleyişi vardır. Kullanmakta olduğu dilin işleyişini iyi bilen kişiler duygu ve düşüncelerini ifade etmede daha

başarılı olurlar. Dilini en ince ayrıntısına kadar bilen ve düzgün bir şekilde kullanan bireyler yetiştirmek de her öğreticinin görevi sayılır. Bu nedenle dil bilgisi öğretiminin önemi yadsınamaz.

Araştırmanın amacında da değinildiği gibi soyut olan dil bilgisi kuralları ve işleyişi bu çalışmada görsel öğeler kullanılarak somutlaştırılacaktır. Bu sebeple eğitimin her kademesinde bütün imkânlardan faydalanarak dil bilgisi kurallarının öğretimi gerçekleştirilmelidir.

4. SAYILTILAR

1. Bu çalışmada örnekleme oluşturan öğrencilerin, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmî ortaöğretim okulu 9. sınıfta okudukları için evreni temsil ettiği kabul edilmiştir.

2. Uygulamada kullanılan yapım ve çekim eklerinin ve bu eklerin arasındaki farkların öğretiminin, 9. sınıf Dil ve Anlatım ders kitabında yer aldığı için öğrenci seviyesine uygun olduğu düşünülmüştür.

3. Öğrencilere uygulanan anketi tamamlamaları için verilen süre, daha önce 9. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan deneme sonucunda belirlendiği için yeterli kabul edilmiştir.

4. Çalışmayı etkileyen dış etkenler bütün gruplar için de aynıdır.

5. Uygulamada kullanılan gruplar başarı durumları yönüyle eşitlenmeye çalışılmıştır.

5. SINIRLILIKLAR

1. Bu çalışma İstanbul ili Küçükçekmece ilçesi Halkalı IMKB Meslek Lisesi 9. sınıf öğrencilerine 4 hafta boyunca uygulanacaktır.

2. Uygulama yapım ekleri ve çekim ekleri konusunun 9. sınıf müfredat programında olmasından dolayı 9. sınıflar ile sınırlıdır.

3. Ders programının aksamaması için konu anlatımı ön testten hemen sonra uygulanmıştır.

6. TANIMLAR

Anlamda kargaşaya ve değişik değerlendirmelere neden olmaması için araştırmada sıkça geçen bazı terimlerin hangi anlamda kullanıldıkları belirlenmiştir.

“Dil: insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta; kendi kanunları içinde yaşayan ve gelişen canlı bir varlık; milleti birleştiren, koruyan ve onun ortak malı olan sosyal bir kurumdur”(Ergin, 1993: 32).

Öğrenme: “Yaşantı ürünü ve az çok kalıcı izli davranış değişikliği.” (Demirel 2002: 9).

Eğitim: “Eğitim, fiziksel uyarımlar sonucu, beyinde istendik biyo-kimyasal değişiklikler oluşturma süreci şeklinde tanımlanabilir.” (Sönmez 1986: 11).

Sözcük: “Manası veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur.” (Ergin, 1993).

I. BÖLÜM

DİL

1.1. DİL VE ANADİLİ ÖĞRETİMİ

Dil, bir iletişim ve bildirişim aracıdır. Ancak dil karmaşık kuralları olan bir varlıktır.. Çok yönlü ve gelişmiş bir sistemin aracıdır. İnsanoğlunu toplumda yücelten, onurlandıran, ona şahsiyet ve saygınlık kazandıran adeta sihirli bir değnektir. İnsanoğlu, zekâsını duygu ve düşüncesini dil ile aktarır ve paylaşır. Dil kusurlu olursa kelimler düşünceyi anlatamaz. Dil kültürün taşıyıcısı olduğu kadar aynı zamanda vazgeçilmez bir öğesidir. Millete mahsus duygu ve düşünce birliğinin ortak ruhunu oluşturan ve yansıtan kültürü en iyi aktaran ve taşıyan sistem de gene dildir. Türk ruhu ancak Türkçenin ses, söz zenginliği, anlam incelikleri, anlatım gücü ile yaşar ve yaşatılır (Sağır, 2002: 1).

Dil, yalnızca insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir vasıta değildir. Dil toplumun harcıdır. Dilin ayrıca bazı önemli özellik ve işlevleri de bulunmaktadır. Bunların başında, onun toplumdaki bireylerin duygu ve düşüncede birleşip kenetlenmesini sağlayan sosyal akrabalık bağı kuran canlı bir varlık olması gelmektedir. Dil canlı her zaman toplumun içinde bir nesnedir; çünkü insanoğlu var oldukça onun konuştuğu ve yazdığı dil de canlılığını ve dinamizmini sürdürecektir. Bu özelliğinden dolayı toplumdaki bireyler arasında birlik ve beraberlik duygusu ve ortak bir bilinç oluşturan dil, aynı zamanda çok zengin bir kültür hazinesine de sahiptir. Çünkü ulusların geçmişten günümüze kadar var oldukları dönemlere ait bütün değerleri günümüze dille, yani dilin kağıt üzerine dökülüş biçimi olan yazılı eserlerle taşınmıştır. Toplumun ortak malı olan bu çok yönlü kültür değerleri, geleceğe de yine dil aracılığı ile aktarılacaktır. Unutulmamalıdır ki insan kafasındaki

bütün düşünceler ve yaratıcı özellikler de ancak dil sayesinde dışarıya vurulabilmektedir. Hatta denilebilir ki en iyi düşünce biçimi ve yaratıcılık verimini anadiline borçludur. Bunlar da açıkça gösteriyor ki dil bütün bu özellikleriyle topluma damgasını vuran önemli bir etkidir (Korkmaz, 2004: 483–484).

Dil; kişiyi insan yapar, onun öteki canlılardan ayrılmasını sağlar. Diğer canlılarında kendi ekolojik sistemlerine göre dilleri vardır. Gelişen ve toplulukları topluma dönüştüren en önemli öge yine dildir. Dil bir yandan toplumun yaşayan bireyleri arasında iletişimi sağlarken diğer yandan bir milletin kuşaklarını geçmişten geleceğe sıkı sıkıya bağlar. İnsanlar birbirleriyle dil sayesinde anlaşılır; duygu ve düşüncelerini, hayallerini, isteklerini bu araçla dışa vururlar. “Dil ve düşünce birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır” (Bayraktar 2004: 3).

Ergin (1999:3)’e göre “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabî bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.” Buradan dilin kendi doğal süreci içinde gelişim göstermesini ve insanların sosyalleşmesinde dilin etkisinin önemini anlıyoruz.

“Dil, insana millî kimlik, topluluklara millet olma özelliği kazandıran kültürün en önemli unsurudur. Toplumların topyekûn yaşama tarzı olan kültürü şekillendiren, geliştiren, ifade eden ve gelecek nesillere aktararak devamını sağlayan dildir. Devletin bekası, milletin bütünlüğü dil ile sağlanır. Dil, ferdin sosyalleşmesi ve toplumun milletleşmesi sürecini hazırlayan, geliştiren, hızlandıran sosyal bir varlıktır” (Karakus, 2002: 39).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle dil milletlerin tarihte, günümüzde ve gelecekteki genetik haritasıdır. Bu haritanın çizgilerini de dil ve anadili oluşturmaktadır.

Dil, eşyayı, doğayı, düşünceleri isimlendirmek, onları özellikleri bakımından ayırarak, aynı toplumu meydana getiren bireyler arasında ortak değerlendirmelerle sosyal niteliklere kavuşturmak gibi bir görev yapar. İsimlendirmek de değerlendirip ayırmak yani görselleştirmek de dilin, düzenleyici sosyal görevini belirleyen iki ayrı görünümüdür. Dil ile düşünce arasında, ilişkiyi çok aşan bir bağıntı vardır. Bu

ikisi iç içedirler. Dil düşüncenin kalıplara (harf, sözcük, cümle) dökülmüş, somutlaşmış biçimidir (Bayraktar 2004: 5).

Dil, böylece tek parça halinde görülen çevreyi çok sayıda, âdeta sınırsız olarak küçük şeylere böler, isimlendirir ve anlam yükler. Bu faaliyet sosyal yaşamın şartıdır. Onun içindir ki dil, insanla yaşıt bir sosyal örgütlenmenin de ta kendisidir.

“İnsanların hayatında ana dili oldukça önemli bir yere sahiptir. Kişilerin topluma dönüşmesini dil sağlar. Bireylerin başkalarıyla sağlıklı bir iletişim kurabilmeleri, eğitimleri boyunca her türlü öğrenmeyi gerçekleştirebilmeleri büyük oranda ana dilini etkili bir biçimde kullanmalarına bağlıdır. Ana dilini doğru ve etkili bir biçimde kullanma da ancak iyi bir ana dili eğitiminden geçmekle mümkün olur. Ayrıca ülkelerin ve farklı kültürlerin, birbiriyle temasında, alış veriş içinde bulunmalarında toplumu oluşturan bireylerin dayanışma içinde bulunmalarında dil öğretimi toplum için birinci derecede öneme sahiptir. Bundan dolayıdır ki bu alanda yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmaların sonucunda yeni kavramlar ortaya çıkmakta ve dil öğretimi dil bilimin de yardımıyla yeni boyutlar kazanmaktadır” (Yalçın, 2002: 13).

Çocuğun toplumdan, ailesinden ve çevresinden öğrendiği dili, okuldaki eğitim öğretim süreci içinde, daha sonra da iş ve toplum hayatında duyacağı çeşitli ilgi ve gereksinimleri karşılayabilecek nitelik ve alanlarda geliştirmek gerekmektedir. Bu eğitim, çocuğa yeni bir dil öğretmek şeklinde algılanmamalıdır. Buradaki eğitim, yetişmekte olan çocuğa konuştuğu dil üzerinde çeşitli beceriler kazandırarak onu bu alanda bilinçlendirmeyi amaçlar (Göğüş, 1983: 40).

Ana dili kişiye belli bir düşünce düzeni benimsetmektedir. Kişi, bu düzene göre duyar, düşünür ve dış evrende olup bitenleri algılayarak anlayıp yorumlar. Duyup, düşündüklerini ve anladıklarını yine aynı düzen içinde anlatıma döker. Bu bakımdan kişinin, türlü alanlarda başarılı olabilmesi, anadilinin anlatım düzenini iyi kavramasına bağlıdır. Bu nedenle dil bilgisi öğretiminin amacı, kişiye anadilinin özelliklerini ve anlatım düzenini doğru olarak kavratmaktır (Şimşek, 1983: 14). Görüldüğü gibi anadilinin öğretiminde dil bilgisi öğretiminin önemi yadsınamaz.

1.2. DİLİN EĞİTİM ÖĞRETİM SÜRECİ İÇİNDEKİ ÖNEMİ VE ROLÜ

İnsanlar geçmişten günümüze; çevre ve yaşadığı ortamın etkisiyle olayların, davranış ve görüşlerin karşısında duygulanmış, düşünmüş, bu duygu ve düşüncelerini de yeri geldikçe söz ya da yazı halinde dile getirmiştir. Sözlü ya da yazılı olarak düşüncelerini ifade ederken bilgi aktarımını da sağlamıştır. Hiç şüphesiz bu bilgi aktarımındaki en büyük pay dile aittir. Bu aktarımı geliştirmek eğitimin görevidir. Bilmek kadar bildiğini aktarmak da önemlidir. Öğrenilen bilgi, deneyim ve kazanımlar sağlıklı aktarımlar sayesinde nesilden nesile geçerken daha kalıcı olur.

“Yirminci yüzyılda din alimleri, psikologlar ve sosyologlar dil ile düşünce arasında sıkı bir münasebet bulmuşlardır. Bu münasebeti şöyle özetleyebiliriz. Dil, onu konuşanların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını tayin eder. Bir dilde ne kadar kelime varsa, o milletin dünya görüşü o kelimelerle sınırlıdır. İnsanoğlu bildiği ve dikkat ettiği varlıklara, duygu ve düşüncelere ad koyar. Bilmediklerinin o dilde adı yoktur” (Kaplan, 1992:112). Zengin bir dil, eğitimin de kalitesini artırır.

Eğitim ile dil insanoğlunun var olduğu günden bu güne hep iç içedir. Henüz yazı bulunmadan önce insanlar bildiklerini aktarmada sözlü anlatım yolunu kullanıyorlardı. Yazının icadından sonra ise yazılı anlatım yaygınlık kazanmıştır.

Konuşma alışkanlığını edinmiş olarak okula gelen çocuklar Okul öncesi dönemde, ailenin ve çevrenin gelenek, görenek ve alışkanlığı içerisinde yetişerek belli bir konuşma eğitiminden geçirilir. Ancak çocukların konuşmaları gelişi güzellikten kurtarılarak, onlara doğru ve düzgün konuşmanın kuralı ve teknikleri ile ilgili davranışların kazandırılması okul eğitiminin sorumluluğudur (Sever, 2000: 20). Okul eğitiminde en büyük yardımcı da dildir.

“Dil eğitimi aynı zamanda toplumsallaşmanın ve düşünce üretiminin de önemli bir koşuludur. Dil ile dilin kalıpları ile düşündüğümüz için ana dili eğitimimiz güçlü olduğu oranda hem sağlıklı iletişim kurabiliriz hem de düşünce ufkumuz geniş bir temele oturabilir” (Dilidüzgün, 2004: 16).

Her söz, her yazı insanlar için değerli olmamıştır. Günümüze gelen söz ve yazılar, zaman süzgecinden geçmiş ancak güzel anlatımlı ve dili güzel olanlar günümüze kadar gelebilmiştir.

Eğitim için başlıca öge dildir. Kaliteli eğitim dilin işlenmişliğinin de göstergesidir.

Bütün bilgi dalları içinde, insan kafasında düşünce yeteneğini en iyi besleyen matematik ve dil bilgisidir. Düşünce ve bilgilerimizi düzenli tutan bunlardır. Büyük eğitimcilerin bu yargısı dikkate değerdir (Gencan, 1990: 4).

1.3. DİL BİLGİSİ ALANLARI VE ŞEKİL BİLGİSİ

Dil yaşayan, değişen ve gelişen canlı bir varlıktır. Canlı bir varlık olmasından dolayı da her gün yeni sözcükler girerken bazı sözcükler de yaşamına son vermektedir. Sözlüklerin, içerisindeki bu hareketlilikten dolayı da dilin yenilenmesi ve değişmesi kaçınılmazdır. Sözcüğü kullanan toplulukların yaşam düzeninde değişen şartlara göre sözcük anlamında da değişmeler, ilerlemeler ve genişlemeler olabilir. Sözcüklerdeki bu anlam halkaları genişledikçe sözcüğün ilk baştaki anlamından çok farklı bir anlamla sözcük ortaya çıkabiliyor (Başkan, 2006: 40). Dilin mevcut halini ve dildeki gelişimleri ve değişimleri inceleyecek olan bilim dil bilgisidir.

“Dil bilgisi kişinin dil yetisine ilişkin bilgileri, dilin yapısını, bu yapının öğelerini ve bu öğelerin tümce ve metin oluşturmak için düzenlenişlerini inceleyen bir çalışma alanıdır” (Kocaman,1990:862).

“Dil bilgisi, dilin işleyişi, düzeni ve kullanım kurallarını inceleyen bir bilim dalıdır” (Demirel, 1999:112).

Dil ile ilgili bölümleri içeren dil bilgisi dilin yapısı ve işleyişini konu aldığı gibi insanoğlunun ilk iletişimi ile birlikte kendiliğinden kazanılmaya başlanır. Zaman içinde yapılan tekrarlarla pekişir. Dille ilgili bu bilgilerin dili kullanırken yine farkına

varmadan kazanılması, dil bilgisini öbür bilgi alanlarından ayıran en önemli özelliktir.

“Dil bilgisi bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları, cümle olarak dizilmeleri ve cümle içindeki görevleri, çekimleriyle ilgili kuralları inceleyen bir dil bilimi dalıdır. Dillerin genel olarak nasıl oluştuğunu, tekâmüllerini, dil olaylarını inceleyen bilim, dilbilim adını alır. Her dilin kendine özgü kuralları bulunduğu için, ayrı bir dilbilgisi vardır” (Gögüs,1978:337).

Doğru konuşma ve yazmanın sonucunda da doğru düşünmeyi sağlayan dil bilgisi birçok bilimin yardımcı bir çalışma alanıdır. Dil bilgisi öğretimiyle öğrenciler dilin olanaklarını, sınırlarını ve gizli gücünü ortaya çıkarırlar. Ana dili öğretiminde, amaçlara anlama ve anlatma etkinlikleriyle ulaşılırken bu etkinlikler yazım, noktalama ve dil bilgisi çalışmalarıyla beslenir, bütünleşir. Dil bilgisindeki doğru ve kurallarına uygun kullanım, beceri alanlarına yönelik çalışmalar olan anlama, konuşma ve yazma etkinliklerindeki başarıyı da etkilemesi beklenir (Kavcar & Oğuzkan, 1987: 72–75).

Dil bilgisi alanları yukarıda da değinildiği gibi dilin işleyişini, onun özelliklerini, ilkelerini, kurallarını, kapsar. Türk dilinin yapı bakımından eklemeli bir dil oluşu şekil bilgisine verilmesi gereken önemi arttırır. Türk dili sondan eklenen eklerle yeni sözcükler kazanmakta ve zenginleşmektedir. Zenginleşen dil toplumun görüş ufkuna da etki etmektedir. Toplumdaki sosyal ve bilimsel yaşam geliştiği sürece yeni sözcük ve terimler ihtiyaç olacaktır. Bu noktadaki ihtiyacı karşılayacak olan alan şekil bilgisinin kapsamındadır.

Bir dildeki kök ve ekleri, bunların birleşme yollarını, kelimelere gelen eklerin anlam ve görevlerini, dilin türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgilendiren tüm konuları inceleyen dala şekil bilgisi denir. Türkçede de Her dilde olduğu gibi şekil bilgisinin kendine özgü birtakım özellikleri vardır. Bu özelliklilerin bir kısmı da işleyişinden gelen özelliklerdir. Eklemeli diller kelime köklerini sabit tutup birbirinden farklı görevleri bulunan yapım ve çekim eklerini değişmeyen sabit köklere ekleyen dillerdir (Korkmaz, 2003: 5).

Dilbilgisini dilbilim ile karıştırmamak gerekir. Dilbilim, dillerin gelişimini, belli bir dönemdeki durumunu, dillerin yapısal niteliklerini, dilin sosyal, felsefi, psikolojik özelliklerini araştırır, sınıflandırmalar yapar

1.3.1. Sözcük

“Dil içinde tek başına kullanılabilen, tek başına anlam taşıyabilen yapıca bağımsız sese ya da sesler topluluğuna sözcük denir. Sözcük dilin en küçük anlamlı parçasıdır. Sözcükler, varlıkların ve kavramların insan zihnindeki tasarımlarını seslerle anlatan biçimlerdir. Bir sözcük birbirinden kopmaz iki öğeden oluşur. Bunların biri kavram, öteki ise kavramı yansıtan ses ya da seslerdir” (Kahraman, 2001: 55).

Sözcükler tek başlarına anlamlıdır. Dil içinde tek başına kullanılabilir. Fakat bazı anlamsız şekiller, tek başına kullanıldıkları zaman bir şey ifade etmezler. Fakat manalı kelimelerle kullanıldıkları zaman onların anlamlarına yeni ifadeler kazandırırılar. Bunlara edatlar diyoruz (Çatıkkaş, 2001: 59). Edatlar sözcüklerin anlamlılık kuralını bozan istisna kelimelerdir.

“Sözcükler ananelerimizin devamı için vazgeçilmez unsurlardır. Sözcüklere gerekli değerler verilmeyip sahip çıkılmazsa bir milletin miras kültürü bir nesilden bir nesile geçemez” (Uçar, 1979: 30).

Sözcük kullanıldığı yere ve şekle göre değişen işlevler görür. Bu görevlere uygun anlamlar kazanır. Kelimelerin çeşitliği ve gerçek zenginliği kullanım alanlarında ortaya çıkar. Anlatımı oluşturan ve kelimelerin daha büyük daha belirgin anlamlı dil birlikleri olan öbeklerle cümleler birer kelime topluluğudur. Kelimeler bu öbeklerin ve cümlelerin içinde hem bağımsız olarak birer anlama sahiptirler. Hem de bütünün bir parçası olarak daha geniş kapsamlı anlamların ortaya çıkmasına fayda sağlar (Kahraman, 2001: 55).

Sözcük dağarcığı zengin olan bir okuyucu, anlamını bilmediği bir sözcükle karşılaşsa da hazinesindeki sözcüklerden faydalanarak o sözcüğü anlamlandırabilir. Bunun neticesinde her okumada önce tanımadığı fakat sözcük hazinesinin yardımıyla tanımladığı sözcükler birer zincir halkası oluşturarak genişlemeye devam eder

(Savaş, 2006: 113). Şüphesiz sözcüğe eklenen eklerin işlevlerinin bilinmesi bilinmeyen sözcüğün anlamlandırılması için önemlidir.

Bu tanımlardan hareketle sözcük anlamı olan, cümle kuruluşuna yarayan, tek başına da kullanılan ses ya da işaretler topluluğudur. Bir kelime, bir ya da birden çok ses birliğinden kurulmuştur. En küçük kelime tek hecelidir. Dilin ve anlatımın asıl unsuru kelimedir. Duyularımızı, düşüncelerimizi ve hayallerimizi kelimelerle anlatırız. Kelimelerde anlam aramak gerekir. Anlamsız kelime olmaz.

“Kendi dilbilim kurallarına göre sözcükler türetmeyen bir dil, ölü dildir.” diyen Ruşen (1999: 123)’in de belirttiği gibi dilin canlılığını devam ettirmek için yeni sözcüklere bu sözcükler için de araştırma konumuz olan eklere ihtiyaç vardır.

Bizim araştırma konumuzda sözcüğün bizim için önemli olan kısmı sözcüğün yapısal özelliği ve bu yapısal özelliğin oluşum biçimi ve sürecidir. Oluşum biçimi ve sürecinin açıklanmasını görsellikten de faydalanarak kolaylaştırmak ve bu bilgileri kalıcı hale getirmektir.

1.3.1.1. Yapısına Göre Sözcükler

“Bir kelimenin iki yapısı vardır. Bir dış yapısı(ses); iki iç yapısı (şekil). 1. Dış yapı: Kelimenin seslerden meydana gelen hecelerin ses bütünlüğünü meydana getirir. Kelimenin dış yapısı kelimelerin ses çatısını meydana getirir. 2. iç yapı: Bir kelimenin iç yapısı dendiğinde, gramer şekillerinin meydana gelişi ve birleşen şekillerin kazandığı anlam akla gelir. Aynı kelime üzerindeki iç yapıya baktığımız zaman, kök ve eklerden meydana geldiğini görürüz” (Çatıkkaş, 2001: 60). Araştırma konumuz kelimenin iç (şekil) yapısı ile ilgilidir.

Dilin kendi öz varlığını genişletip zenginleşirmesi için başvurduğu yol yapım yoludur. Kelime yapımı yolları da birbirinden farklıdır. Bu yolları dilin yapı ve işleyişinden kaynaklanan kurallar ile dildeki genel eğilim ve tarihi gelişme koşulları düzenler.

Yapısına göre sözcükler kelimelere getirilen eklerle doğrudan ilişkilidir. Sözcük aldığı ek in çeşidine göre bir yapı değişikliği içerisine girer. Bu değişim başta da denildiği gibi Türk dilinin eklemeli bir dil oluşunun doğal sonucudur.

Yapısına göre sözcükler Kahraman (2001: 62)'a göre üç gruba ayrılır. Bunlar: basit sözcükler, türemiş sözcükler ve birleşik sözcüklerdir.

Korkmaz (2003: 30)'a göre ise yapı bakımından kelimeler altı gruba ayrılır. Bunlar: 1. Basit (yalın) kelimeler 2. Türemiş kelimeler 3. Birleşik kelimeler 4. Kalıplaşmış kelimeler 5. Deyimleşmiş kelimeler 6. Alıntı kelimelerdir. Basit ve türemiş kelimeler araştırma konusunu doğrudan birleşik kelimeler de dolaylı olarak ilgilendirdiği için bu üç grup çalışmada ele alındı. Kalıplaşmış kelimeler, Deyimleşmiş kelimeler, Alıntı kelimeler araştırmanın kapsamına uzak olduğu için detaylı olarak ele alınmamıştır.

1.3.1.1.1. Basit (Yalın) Sözcük

“Basit kelimeler herhangi bir yapım eki ile genişletilmemiş olan ve daha basit kök, ek ve ögelerine ayıramayan kelimelerdir. Türemiş ve birleşik adların dışında kalan bütün kelimeler basittir. Bunlar kök niteliğinde oldukları ve dilin oluşma dönemine ait buldukları için sayıları sınırlıdır. Yeni kökler oluşturulamaz. Ancak, kelime yapımında temel görev bunların üzerindedir. Çünkü kök olmadan kelime yapmak mümkün değildir. Kök kelimeler ad ve eylem soyundan olmak üzere başlıca iki gruba ayrılır.” (Korkmaz, 2003: 30).

Başka kelimelerle birleşmemiş, yapım eki almamış kök halindeki kelimelere basit(yalın) kelime denir (Hengirmen, 1998: 120).

Kelime kökü ek alsa bile anlamca bir değişikliğe uğramamışsa, bu tip kelimelere basit sözcükler denir. Genellikle kök halindeki kelimelerdir.

Örnek: “yurdumuzun denizleri balık yönünden pek zengin sayılmaz”. (Burada "deniz" kelimesi “-leri” ekini almasına rağmen anlamı değişmemiştir. Buna göre "deniz" ismi basit bir kelimedir.

Yoldan bir güzel geçti (basit isim)

Güzel çiçekleri sever.(basit sıfat)

Dün güzel oynadı.(basit zarf)

Akşam beni aradı.(basit fiil)

Dilin ilk meydana geldiği dönemlerde oluşturulmuş olan basit sözcükler genelde tek heceli kelimelerdir. Türkçede kullanılan yabancı dilden girmiş olan sözcükler, alındıkları dilin yapısal özellikleri bakımından türemiş ya da birleşik kelime olsalar bile Türkçede basit sözcük olarak kabul edilirler: telefon, televizyon, fotokopi...(Kahraman, 2001: 62).

Basit isimler, daha küçük ve anlamlı parçalara ayrılamazlar. Örneğin, “kelebek kelimesini kel-ebek şeklinde ikiye ayırıp “kel” diye anlamlı bir kelime bulabiliriz gibi bir düşünce yanlıştır. Çünkü parça ile bütün arasında her zaman -az ya da çok- bir anlam ilgisi bulunmalıdır.

1.3.1.1.2. Türemiş Sözcük

Türemiş sözcükler köklerden kelime türetme yoluyla elde edilir. Bu yol kelime kök ve gövdelerine ekler getirerek değişik anlamda yeni kelimeler yapma yoludur. Dört çeşit türetme eki türü vardır. Bunlar:

Addan ad türeten ekler (tuzlu, kitaplık, sucu...),

Fiilden ad türeten ekler (durak, silgi, uçak...),

Addan fiil türeten ekler (taşla-, başla-),

Fiilden fiil türeten eklerdir (oturt-, söylet-, beklet- ...),

Bir diğer tanımda ise isim veya eylem köklerine yapım ekleri getirilerek oluşturulan yeni anlamlı sözcüklere “türemiş sözcük” denir (Ertem, 2004: 101). Türemiş sözcüğün anlamının olması gerekir.

Türemiş sözcüklerde yapısal değişiklikler vardır. Sözcük yeni bir anlam ve yapı kazanmıştır.

Her zaman hızlılardan ol. (Türemiş isim)

Hızlı insanları sever. (Türemiş sıfat)

Topa çok hızlı vurdu. (Türemiş zarf)

Bugün çiçekleri suladı. (İsimden türemiş fiil)

Bana müzeyi gezdirdi. (Fiilden türemiş fiil)

Basit ve türemiş sözcüklerin öğrenilmesinde, eklerin ve özellikle yapım ekinin kavranması önemlidir.

1.3.1.1.3. Birleşik Sözcük

Dilin kelime yapım yollarından biri de kelimeleri bir araya getirerek kullanmadır. Birleştirme yoluyla kurulan kelimeye birleşik kelime denir. Birleşik kelime, yeni bir olayı veya yeni bir nesneyi karşılamak üzere iki ya da daha çok kelimenin belirli şekil bilgisi kurallarına uyularak yeni bir anlamı ortaya çıkaracak biçimde bir araya getirilmesidir. Birleşik kelimedeki kullanılan söz kalıpları çeşitli kelime gruplarıdır. Bir kelime grubu yapısındaki her birleşik kelime birleşigi oluşturan sözlerin kendi anlamları dışında yeni ve bağımsız birer sözlük anlamı kazanmıştır. Birleşik kelimeyi sıradan bir kelime grubundan ayıran özellik de bu anlam değişikliğine dayanır. Yer yer bu ayırmda vurgunun da etkili olduğu görülür. “Türkiye Türkçesinde şekil yapıları ve taşıdıkları nitelik bakımından iki türlü birleşik kelime vardır” (Korkmaz, 2003: 137).

1. Birleşik kelimeyi oluşturan sözlerden her birinin kendi anlamını korur: kırmızıbiber, ev kirası, yaban koyunu, çıkmaz sokak, Doğu Anadolu vb. Örnekleri incelediğimiz zaman her bir kelimenin kendi anlamından uzaklaşmadığını görürüz. Fakat bazıları ilk anlamlarını da tam olarak ifade etmez.

2. Birleşik kelimeyi oluşturan kelimelerden biri veya diğerleri şekil ya da anlam yönünden kayba uğrar. Bunlar bitişik yazılır (Korkmaz, 2003: 138).

Hanımeli, aslanağzı, çöpçatan, balkabağı, ketenhelva, yerkabuğu, anayasa aşçıbaşı, doğumevi,

Şekil (ses) kaybına uğrayanlara da aşağıdaki kelimeleri örnek olarak verebiliriz. Bu kelimeler de bitişik yazılır.

Cuma+ertesi= cumartesi

Bu+öyle= böyle

Kayın+ana= kaynana	Sütlü+aş= sütlaç
Ne+için= niçin	Topkapı (-sı)
Ne+asıl= nasıl	Sefaköy (-ü)

Birleşik kelimeler şu şekilde ana gruplara ayrılırlar.

Birleşik adlar: kol saati, el sabunu, Çanakkale, Anadolu, Van Gölü cep telefonu, kapı paspası, el çantası külkedisi...

Birleşik fiiller:

1-)Yardımcı fiille yapılan birleşik fiiller:

Bir ada, “-etmek, -eylemek, -olmak, -kılmak, -buyurmak” yardımcı fiilleri getirilerek yapılır.

-Etmek: hasta etmek, kaybetmek, fark etmek

-Eylemek: sabreylemek,

-Olmak: hasta olmak hallolmak, kahrolmak

-Buyurmak: emir buyurmak, müsaade buyurmak

2-)Kurallı birleşik fiiller:

A)Yeterlik fiili (fiil+ -bilmek)

Koşabilir, gidebilir, yazabilir, gülemez, gidemez, yazamaz (olumsuz), silmeyebilir, gitmeyebilir, yazmayabilir (olasılık)

B)Tezlik fiili(fiil+ -vermek)

Bilivermek, sevivermek, bakıvermek

C)Yaklaşma fiili(fiil+ -yazmak)

Bileyazmak, düşeyazmak

D)Sürerlik fiiliv(fiil+-gelmek, -kalmak, -durmak)

Okuyagelmek, söylenegelmek, bakakalmak, donakalmak, yapadurmak, yazadurmak, gidedurmak

3)Anlamca kaynaşmış birleşik fiil:

Bu birleşik fiiller genellikle deyimlerde kullanılır.

“Ayaz kesmek”, “dile düşmek”, “kulak kabartmak”, “gözden düşmek”,

Birleşik sıfatlar: sır küpü (insan), nur topu (çocuk), büyükbaş (hayvan), birkaç (öğrenci), birçok (para), her zaman, bir şey, açık sarı (araba)...

Birleşik zarflar: giderayak (yaz-), gitgide (çalış-), karma karışık (ol-), öğle üzeri (gel-)...

Birleşik zamirler: birçoğu, birçoğu, birtakım, her kişi, iyisi kötüsü, hiçbiri...

Birleşik bağlaçlar: öte yandan, ister istemez, böyle iken, sözün kısası, aksi takdirde...

Birleşik ünlemler: vay zalim! , vay be!, hele bak!, hey babam! ...

“Birleşik kelimeler anlam yapıları açısından ele alındıklarında değişik anlam özelliklerine sahip oldukları görülür. Bunlar bir adın bir maddenin yapıldığı nesneyi, yetiştiği yeri, verdiği ürünü, o nesnenin nitelik ve ya özelliğini gösterme adlandırmadaki işlevini belirtme, bir özelliği bir nesneye yargı halinde yükleme, aitlik belirme. Kalıplaşmış çekimli fiillerde oluşmuş adlara dönüşme ve benzetme gibi çok yönlü anlam ilişkileri taşırlar. Birleşik kelimeler de kök ve türemiş kelimeler gibi sekiz kelime sınıfından birine girerler. Gerektiğinde onlar gibi sınıf değiştirebilirler. Ayrıca yeni türetmeler yapabilir, yeni birleşikler kurabilirler.” (Korkmaz, 2003: 138).

Birleşik kelime grupları kendi içinde farklı özelliklerine göre çok daha detaylı gruplara ayrılmaktadır. Araştırma konusunun kapsamında olmadığı için ayrıntılı gruplar ele alınmamıştır.

1.3.2. Kök

“Kök bir kelimenin manası ve yapısı bozulmadan parçalanamayan şeklidir. Bir kelimenin kökünü bulurken öncelikli olarak uyulması gereken o kökün bir anlam taşımasıdır. Kökler tek başlarına ve eklerle birleşmek suretiyle kullanılırlar. Kelime dediğimiz tek başına kullanılan manalı veya vazifeli ses veya ses toplulukları ya kök

halinde bulunan veya kök ve eklerin birleşmesinden meydana gelen dil birlikleridir. Kök bir kelimenin parçalanamayan en küçük şekli olduğu için bir kökten bir ses bile çıkarılsa o kökün varlığı ortadan kalkar. Yapısı ve manası yıkılır. Kelimelerin manaları bozulmadan ve çatıları yıkılmadan ayrılacak parçaları ekleridir. Bir kelimeyi varsa ekine ve köküne ayırabiliriz. Fakat kökü, bozmadan daha küçük parçaya ayırmaya imkân yoktur” (Ergin, 1993: 103).

Bir sözcüğün kökü için gerekli şartlardan biri de ekler çıkarıldıktan sonra bulunan kökün kelimenin özellikle türemiş yapısıyla da alakalı olmasıdır. Türkçede kelime kökleri genellikle tek heceli olmakla birlikte yansıma olan kelimeler çok hecelidir. Bunlar her zaman isim kökü olarak değerlendirilir. Köklerin anlamları dilin doğuşundaki gizli antlaşmalara dayalı seslerle o nesneye verilen anlamla uygunluk içindedir. Yeni kök türetilmez. Sadece yansıma kelimelerin kökleri yeniden yapılabilir (Çatıkkaş, 2001: 61).

Korkmaz (2003: 13)’a göre ise kök, gövde olarak anlamlandırılan kelimelerin yapısındaki bütün ekler çıkarıldıktan sonra, geriye kalan anlamlı şeklidir. Varlıkların hepsine karşılık gelecek tek tek kökler yoktur. Kelimelerin zamanla geçirdikleri şekil ve anlam değişimleri çok kez eklerin köklerle olan bağlantılarını ve bir sözün hangi kökten kaynaklandığını unutturmuştur. Dilimizin şekil yapısında meydana gelen bu kopukluk, derinlemesine köken ve anlam bilimi çalışmalarıyla giderilebilir. Yine bazı kelimelerin en küçük anlamlı birimi unutulduğu için bu kelimeleri de unutilan köküne kadar ayıramıyoruz. Bilinen en küçük yapı birimini o kelimenin kökü olarak kabul ediyoruz. Görmek, göz gibi kelimeler ortak kökten gelmiştir; ama kelime kökünü gö- olarak alamıyoruz.

Yukarıdaki tanım ve açıklamalardan hareketle dilimizde kök kelimelerin çoğu tek hecelidir. İki heceli kelimeler de vardır: deniz, çiçek, bulut, orman, saçak... Üç heceli kökler dilimizde azdır: karınca, papatya, kelebek, araba gibi.

Türkçede bir ad ya da eylem, kökünden değişik yapımla ekleriyle çeşitli kavramları karşılayan sözcükler türetebilmektedir. Köklere çekim işlevli ekler getirilerek sözcüğün tümce içindeki öbür sözcüklerle ilişkisi sağlanır; gene köklere getirilen yapımla işlevli eklerle, yeni sözcükler türetebilmektedir.

“Köklerin bir bölümü bütün varlıkları ve kavramları karşılar. Bu tür köklere ad kökleri denir. Bir bölümü de varlık ya da kavramların eylemlerini- oluşlarını karşılar bu tür köklere eylem kökleri denir. Türkçenin bütün köklerinin başlangıçta tek heceli oldukları; çok heceli köklerin zamanla oluştukları ve çoğaldığı genellikle kabul edilir. Türkçenin kökleri kelimenin başında bulunurlar” (Kahraman, 2001: 40).

Köklere getirilen yapım ekleriyle addan ad, addan eylem, eylemden eylem eylemden ad türetilir. Bu konu yapım ekleri bölümünde daha detaylı ele alınacaktır.

1.3.2.1. İsim Soylu Kökler

İsim kökleri yalnız başına kullanılır. Bağımsızdır. Onun cümle içerisinde kullanılması başka bir kelimeye bağlı değildir.

Köklerin bir bölümü evrendeki varlıkları ve kavramları karşılar. Bu tür köklere ad kökleri denir (Kahraman, 2001: 40). Bunlar isim, sıfat, zamir, zarf olan kelimelerdir.

İsim Kökü: Ağaç, el, taş, su, , kar, kök, taş, ot...

Görüldüğü gibi isim kökleri nesnelere, kavramları karşılayan köklerdir.

1.3.2.2. Eylem Soylu Kökler

“Köklerin bir bölümü varlık ya da kavramların eylemlerini- oluşlarını karşılar bu tür köklere eylem kökleri denir” (Kahraman, 2001: 40). Eylem kökü Nesnelere hareketini karşılayan köklerdir. Bir kelimenin eylem kökü olup olmadığını mastar eki (-mek,-mak) getirerek anlarız.

Gez-, koş-, bil-, bul-, ol-, say-, duy- ...

Bazı eylem kökleri asıl kök anlamlarını kaybetmiştir. Yapım ekleriyle türeyen şekli bugünkü anlamını yaşatarak gövdeleşmiş halde devam etmektedir. Bu köklere, yırt- (yır-t-), kork-(kor-k-) gibi eylem köklerini örnek olarak gösterebiliriz (Çatıkkaş, 2001: 63).

Eylem köklerinin tek başına kullanılması zordur. Anlam birliğini kurabilmesi için başka kelimelere ihtiyacı vardır. Bu eylem köklerini emir kipi ile karıştırmamak gerekir. Emir kipinin ikinci teklik kişiye göre çekiminde fiil kökleri, eksiz olarak kullanım alanına çıkmış gibi görünüyor. Fakat burada da ø ekle bir çekim söz konusudur: (sen) oku ø, (sen) sor ø, (sen) yaz ø. Bu nedenle eylem köklerin yazıda gösterilirken tek başlarına kullanılmadığını eylem köklerinin sonuna getirilen kısa çizgi ile belirtilir.

1.3.3 EK

Sözcüklerin görevlerini göstermeye, sözcük türetmeye yarayan dil bilgisi parçalarına ek denir (Gencan, 1990: 42).

Sözlükleri sözcükler meydana getirir. Her yeni sözcük sözlüğe dahil oldukça sözlüğün ait olduğu dil gelişir, zenginleşir. Sözlüklerdeki sözcük sayısı o dilin durumunu gösterir. Bu da ekler sayesinde gerçekleşir. Ek yalnız başına bir anlam taşımayan ancak anlamlı parçalarla birleşerek çeşitli görevler yapabilen ses ya da ses topluluğudur. Eklendiği kök değişse bile bir ekin yaptığı görevin niteliği değişmez (Kahraman, 2001: 41).

Tek başına anlamı olmayan ve tek başına kullanılmayan kelime kökleri ile birleşen gramer görevli şekillere ek denir. Bilindiği gibi kökler var olan bütün kavram ve hareketleri karşılayamaz. Bunun için kökler başka dil birliklerine girerek bu kavram ve hareketleri karşılar. Eklmeli bir dil olan Türk dilinin temel taşları kökler üzerine kurulan bütün çatısı baştanbaşa ekler ile örülmüş bir dildir. Türkçenin yapısını inceleyebilmek için önce çok geniş olan ek sistemini incelemek gerekir. Ekler tek başına bir anlam taşımaz. Fakat köklerle birleşince anlam ile ilgili bir görev alırlar. Köklerin anlamına daima bir şeyler katarlar ve bu kök ile anlam kazanırlar.

Köklerde sadece ses yapısı bakımından değişiklik yapan köklere anlam katmayan ek hemen hemen yok gibidir (Ergin, 1993: 108).

Sözcükler bölümünde sözcüklerin anlamlı dil birlikleri olduğu söylenmiştir. Fakat bu kural eylem köklerinde tam olarak geçerli değildir. Çünkü eylem kökleri tek başlarına kullanılamazlar. Eylem köklerine gelen ekler onların başka bir sözcüğe ihtiyaç duymadan tek başlarına kullanılmasına yardım eder.

Türkiye Türkçesindeki ekler ve eklerin işleyiş sistemini genel olarak şu özelliklere sahiptir.

1. Türkiye Türkçesinde ekler köklere bitişik yazılıp, köklerden sonra gelir. Eklerin bazıları eklendiği kelimenin ses yapısına göre şekil değişimine uğrarlar. Ekler bu yüzden genellikle çok şekillidirler. Kapı-cı, su-cu, çiçek-çi, örneklerinde görüldüğü gibi aynı tür ve görevdeki ekler ses değişimine uğramıştır.

2. Geniş ünlüye sahip, tek ya da daha fazla sesli ekler iki şekillidir. Bu eklerin sadece kalın ve ince şekilleri vardır: arkadaş-ca, bilge-ce, siz-ce...

3. Eklerin çoğunun birden fazla şekli vardır. Fakat bazı ekler şekil olarak hiç değişmezler. Ünlü uyumundan kaçınıp tek şekilli olarak kalırlar. Bunlar: -ki aitlik eki, -ken zar-fiil, -leyin zarf, -yor şimdiki zaman kip ekleridir: elde-ki, sonda-ki, gelir-ken, koşar-ken, sabah-leyin, geli-yor, bakı-yor örneklerinde de görüldüğü gibi bu ekler kendilerinden önceki seslere uyum sağlamaz. Bu nedenle bu ekler büyük sesli uyumunu bozarlar (Korkmaz, 2003: 19).

Eklerin çoğu tek hecelidir. Yapısında sesli harf bulundurmayan tek sessizden oluşan ekler de vardır. Bu ekler aynı zamanda tek şekillidir. Dillerde iç ek son ek ve ön ek bulunmasına rağmen Türkçede sadece son ek vardır.

Sondan eklemeli bir dil olan Türkçenin ekler sistemi çok düzenlidir. Gövde oluşturmak ya da gövdeleri dil bilgisi fonksiyonları için ayrı ayrı kategorilere sokmak üzere devamlı kök ve kelimenin sonuna getirilen ekler her hangi bir karmaşaya meydan vermeyecek şekilde belirli bir sıraya göre dizilirler. Bu düzenli sıra eklemeli bir dil olarak geniş bir ekler sistemine sahip bulunan Türkçenin ek yapısına büyük bir sadeli ve kolaylık getirir (Ergin, 1993: 108).

Türkçenin ekleri genellikle tek heceden oluşmakla birlikte bir kökün alabildiği en fazla ek sayısı on dördtür: yer-li-leş-tir-e-me-dik-ler-im-iz-den-mi-sin-iz örneğinde olduğu gibi (Kahraman, 2001: 41).

Ekler iki ana gruba ayrılır. Bu gruplardan köklerden gövdeler yapan ekler yapım ekleri, kök ve gövdelere işlevsellik katan ekler de çekim ekleri denir (Ergin, 1993: 115).

Eklerin kökeni ve gelişimi hakkında değişik görüşler vardır. Bu konu hakkında Hatipoğlu (Türk Dili (c.XXIX), Ocak 1974: 268) görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Eklerin bazıları başlangıçta farklı sözcüklerdir. Bu sözcükler zamanla ek olmuştur. Bu sözcüklere ile kelimesini örnek olarak verebiliriz. Seninle, kiminle gibi. Ekeylemlerde bu ifadeye örnek olarak verilebilir. Bütün çekimleri de hem ayrı sözcük olarak hem de ek olarak kullanılmaktadır: "bilmiş idi, bilmiş-ti; bilir idi, bilirdi;" gibi.

Hatipoğlu'na göre diğer bir yolda eklerin birleşmesidir. Bu ekler örnek olarak "kumsal" ve "yoksul" sözcükleri verilebilir. Bu sözcüklerdeki "-sal" ve "-sul" ekleri, "-sı" ve "-al, -ıl" eklerinin birleşmesiyle oluşmuş görünmektedir. "kumsal" sözcüğü, "kum-su", "kum gibi" anlamından, "-al" ekiyle genişletilmiş ve kökanlamdan mensubiyet yüklenerek, köke bağlı sıfat gibi kullanılmış, sonra da adlaşmıştır. "kumsal" gibi, "yoksul" sözcüğü de, aynı yolla "yok-su", "yok gibi" anlamından yararlanılarak, "-ıl" ekiyle genişletilmiştir. Eklerin oluşumu ile ilgili bir diğer yol da yabancı dillerden alınan ek ve sözcüklerdir. Dilimize özellikle Arapça ve Farsçadan birçok ek girmiştir. Arapça "millî, medenî, insanî" sözcükleri gibi, Türkçe "altın", "gümüş" sözcüklerine "-î" eki getirilerek "altun-î, gümüş-î" sözcükleri oluşturulmuştur.

1.3.3.1. Yapım Ekleri

Adların ya da eylemlerin kök veya gövdelerine gelerek onlardan yine ad ve eylem gövdeleri yapan ekler yapım ekleridir. Yapım ekleri eklendiği kelimenin yapısını ve şeklini değiştirir. Onlara yeni anlamlar yükler. Köklerin evrendeki bütün

varlıkları karşılayamadığına daha önce değinilmişti. İşte bu noktadaki ihtiyacı yapım ekleri karşılamaktadır. Yapım ekleri Türk dilinin canlılığının ve gelişiminin en önemli ögesidir. Yapım ekleri sayesinde dildeki ihtiyaç olan kelimeler karşılanır. Yeni kelimeler türetmenin vazgeçilmez unsurlardan biri yapım ekleridir. Bu nedenle yapım ekleri dili zenginleştirir ve dilin anlatım ufkunu genişletir.

Bir kökten yapım eki ile türetilen gövde ile kökün anlam yönünden bağlantılı olması gerekir. Fakat bazı kelimeler anlamlarını kaybetmiştir. Kök ile ek anlam bütünlüğüne uğrayarak işlekliğini ek sayesinde devam ettirmiş ve günümüze kadar gelebilmiştir. Bu tür kelimelere “arkaik” ya da “etimolojik” kelimeler denir. Bu duruma örnek olarak bek-çi, yeş-i-l gibi kelimeleri verebiliriz (Çatıkkaş, 2001: 65).

Köklerden yapım ekleriyle türetilen sözcüklere gövde denir. Yapım ekler eklendikleri kökler ile çekim eklerine göre daha sıkı kaynaşırlar. Yapım eklerinin eklendikleri kelime köklerinden ayırt edilebilmesi çeki eklerine göre daha zordur (Kahraman, 2001: 44).

Türkçede ekler belli bir sisteme sahip oldukları için adlara gelen ekler eylemlere, eylemlere gelen ekler de adlara gelmez. Yapım ekler dört gruba ayrılır. Bunlar:

1. İsimden isim türeten yapım ekleri
2. İsimden eylem türeten yapım ekleri
3. Eylemden isim türeten yapım ekleri
4. Eylemden eylem türeten yapım ekleridir (Korkmaz, 2003: 21).

Türkçede yukarıdaki dört çeşit ek grubuna ait yaklaşık 130 adet yapım eki vardır. Bu eklerden bir kısmı çok kullanılır. Bir kısmı daha az işlektir. Bir kısmı da birkaç kelime türetmiş ve artık kullanımdan kalkmıştır. Bir sözcük kendisine uygun eki aldığı anda artık yeni bir anlam ve yapı kazanır. Yapım eklerinde şu kurallar da vardır.

“a.Bir isimden isim yapan ekten sonra eylemden isim ve eylemden eylem yapan ek gelemez. Fakat isimden isim ve isimden eylem yapan ekler gelebilir.

b. Bir isimden eylem yapan ekten sonra isimden isim ve isimden eylem yapan ek gelemmez. Fakat eylemden isim ve eylemden eylem yapan ekler gelebilir.

c. Bir eylemden isim yapan ekten sonra eylemden isim ve eylemden eylem yapan ek gelemmez. Fakat isimden isim ve isimden eylem yapan ekler gelebilir (Çatıkkaş, 2001: 65).

Yapım eklerinin Türkiye Türkçesindeki kullanım şekillerini kullanımı işlek olanları ele aldık.

1.3.3.1.1. İsimden İsim Türeten Yapım Ekleri

Araştırmanın bu konusundaki terimler MEB Dil ve Anlatım dersi ders kitabı kaynak alınarak kullanılmıştır. Eklerin ayrıntılı bilgileri yine aynı ders kitabı ile paralel olarak ele alınmıştır.

Bu ekler isim kök ve gövdelerine gelirler ve onlardan isim gövdeleri oluştururlar. Bu eklerden bir kısmı çok işlektir. Bir kısmı sınırlı sayıda kelimedede kullanılmıştır. Bir kısmı da unutulmuştur.

Unutulan eklerden bir kısmı Cumhuriyetten sonra dilimizdeki Türkçeleşme çalışmaları sırasında yeni kullanımlarla canlandırılmaya çalışılmıştır (Korkmaz, 2003: 33).

İsimden isim yapan ekler fazla değildir. Ama kullanım alanı çok geniştir. Yani bu şekilde türeyen isim gövdesi sayısı çok fazladır. Hemen hemen bütün isimlerin sonuna gelebilirler (Ergin, 1993: 147).

Başlıca isimden isim yapma ekleri şunlardır:

1. -lık, -lik, luk, -lük: bu ekler eklendikleri isimlerle birlikte aşağıdaki kavramları karşılarlar. Bu ek eklendiği kök ve gövdenin ses yapısına uyum sağlar.

a. Meslek ve topluluk ismi yapar: asker-lik, polis-lik, öğretmen-lik, ayakkabıcı-lık, berber-lik, insan-lık, Türk-lük

b. Yer ismi yapar: kitap-lık, tuz-luk, yumurta-lık, kalem-lik

c. Alet ve eşya ismi yapar: sabah-lık, kulak-lık, kış-lık, göz-lük, kulak-lık...

d. Soyut ya da mecaz isimler türetir: güzel-lik, kötü-lük, soğuk-luk(mecaz), sıcak-lık(mecaz), ulu-luk, büyük-lük.

Bu ek bazı kelimelerde çekim ekinden sonra da gelebilmektedir. Gündelik, ondalık... Gibi.

2. -cı, -ci-, -cu, -cü, -çı, -çi, -çu, -çü

Bu ek genellikle meslek ismi yapar: Simit-çi, kahve-ci, gazoz-cu... Bunun dışında bir varlık ya da kavramı benimseyen bunları uğraşı alanı olarak kabul eden kişilerin adlarını niteleyen sıfatlar olarak kullanılır. Atatürk-çü, fal-cı, milliyet-çi, çıkar-cı, bozgun-cu... gibi. Bazen de yer ismi yapar: Bostancı, Doğancılar, cebeci... gibi.

Türkiye Türkçesinde işlek olarak kullanılan eklerdendir. Genellikle ismi niteleyen sıfatlarda kullanılır. Bu sebeple sıfat eki olarak anılır (Çatıkkaş, 2001: 69).

3. -sız, -siz, -süz, -suz

İsime eklenerek olumsuzluk ve yokluk anlatan sıfatlar oluşturur. Bu ek -li ekiyle türetilen kelimelerin olumsuzlarını türetir. Aynı zamanda birlikte yapmamak ve araçsızlık anlamı da katar. Araba-sız (geldi), baba-sız, elbise-siz, ağrı-sız(baş), uyku-suz...(Kahraman, 2001: 69).

Bu ek işlek olarak kullanılan ve yukarıda da belirtildiği gibi sözcüğü genel itibariyle olumsuzlaştıran bir ektir.

4. -daş, -taş

Bu ek eşitlik, ortaklık, bağlılık ifade eden isimler türetir. Arkadaş, sırdaş, yurттаş, yoldaş, meslektaş... gibi.

Bu ek büyük ünlü uyumuna genellikle uyar. Fakat bazen uyumu bozar. “Meslektaş”, “kardeş” örneklerinde olduğu gibi (Çatıkkaş, 2001: 68).

5. -lı, -li, -lu, -lü

Bu ek sıfat eki olarak tanımlanır. Üzüntü-lü, kırmızı-lı, araba-lı, para-lı... Bu ek sahiplik ya da bir yere bağlılık ifade eder. Okul-lu, Kütahya-lı, Galatasaray-lı... Bazen de sıfatı oldukları isimlerin özelliklerini bildirirler. Üfleme-li (saz), elektrik-li (araba), kalorifer-li(daire), kömür-lü (soba)

Bu ek bazen ikileme kurar: mor-lu yeşil-li, an-lı şan-lı, bel-li baş-lı, sağ-lı sol-lu, der-li top-lu, gece-li gündüz-lü, iç-li dış-lı, iri-li ufak-lı vb. (Çatıkkaş, 2001: 68).

6. -ncı, -nci, -ncu, -ncü.

Bu ek sayı sıfatlarını sıra sayı sıfatı haline getirir. Bütün sayılarda kullanılabilirdiği için işlek olan bir ektir. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü... Bu ek aynı zamanda örneklerde de görüldüğü gibi ses uyumuna uyar.

7. -ar, -er; -şar, -şer

Bu ek, asıl sayı adlarından üleştirme sayıları yapar. Ünsüzle biten sayılara -ar, -er; ünlüyle biten sayılara -şar, -şer biçimi getirilir: otuz-ar, on-ar, beş-er, bir-er, üç-er; altı-şar, iki-şer, yedi-şer gibi.

8. -cık, -cik, -cuk, -cük; -çık, -çik, -çuk, -çük

Bu ek işlek olan eklerdendir. Eklendiği isme aşağıdaki görevleri katar.

a. Küçültme, azlık, acıma, sevgi, şefkat bildiren adlar yapar: dağ-cık, az (1)-cık, para-cık, ağaç-çık, babacığım, dere-cik, kadın-cık, kedi-cik, kimse-cik, küçü (k)-cük, yavru-cuk, yumuşa-cık (bu ek bazen kendinden önceki ünsüz harfi düşürür), zavallı-cık...

b. Hastalık isimleri yapar: kaba-cık, yılan-cık, kızamık-çık, pamuk-çuk. arpa-cık,

c. Bitki isimleri yapar: dil-cik, kızıl-cık, gelin-cik...

d. Organ isimleri yapar: köprü-cük, kulak-çık, beyin-cik, elma-cık (kemiği), karın-cık, badem-cik...

e. Hayvan isimleri yapar: sığır-cık, tatar-cık...

f. Alet isimleri yapar: el-cık, dağar-cık, iğne-cık, maymun-cuk, dip-ık...

g. Yer isimleri yapar: Ayva-cık, ınar-cık, Germen-cık, Harman-cık, Ova cık, Yaka-cık, Göl-cük... (atıkkaş, 2001: 68; Korkmaz, 2003: 42).

9. -ca, -ce, -a, -e

Bu ek sonradan sözcüğün yapısını değiştirip yapım eki olmuştur. Daha önceden çekim ekidir. Dil ve lehçe isimleri yapar: Latin-ce, İngiliz-ce, Kırgız-ca Arap-a, Fars-a, Rus-a, Türk-e; Çuvaş-a, Yakut-a... Bunun dışında ter isimleri yapar: amlıca, Darıca, Karamanca...(atıkkaş, 2001: 70)

Ben-ce, sen-ce, siz-ce gibi örneklerde eklendiği isme “göre” anlamı katar. Bunca, arkadaş-a ayrı-ca, doğru-ca, erken-ce, düşman-ca, kolay-ca, böyle-ce, gizli-ce, ön-ce, sert-e, çabuk-a, hoş-a, yavaş-a örneklerindeki gibi isimlerden, sıfatlardan bazen de zamirlerden sonra gelerek zarf yapar.

10. -cak, -cek

Az kullanılan bir ektir. Kullanımı –cık, -cık ekine benzer. Eklendiği sözcüğe sevgi ve küçültme anlamı katar. Yavru-cak, yumurcak...

Kullanım olarak bu eke benzeyen ve acıma, şefkat, sevgi, anlamı katan isimden isim yapma ekleri de vardır. Bunlar: yavru-cağız, ocuk-cağız, bebek-ceğiz örneklerindeki yapım ekleridir. ...(atıkkaş, 2001: 69)

11. –ki

Bu ek genellikle yön ve zaman bildiren isimlere eklenerek bağlılık ve aitlik bildirir. Bunun sonucunda da eklendiği ismi niteleme sıfatı yapar. Evde-ki (kalem), sabah-ki (ders), karőıda-ki (kadın)... Bunun dışında eklendiği ismi zamir durumuna sokar: benim-ki, senin-ki, bizim-ki...(Kahraman, 2001: 45).

12. –tı, -ti, -tu, -tü

Yansıma seslerden sonra kullanılan bir yapım ekidir: patırtı, tıkırtı, harıldı, çatırtı, fısıltı...

13.-sal

Bu ek işlek değildir. Yer anlamında kullanılır. Kum-sal (Ergin, 1993: 147).

14. -z, (-mtrak, -msı, -sı)

Bu ek sayı isimlerine gelip aynılık, yakınlık, benzerlik, eşlik anlamı katar: beşiz, dördüz, ikiz, üçüz...

Anlam ve görev bakımından aşağıdaki örnek kelimelerdeki ekler “-z” ekine benzer: tatlı-msı, ekşi-msi, yeşil-imsi, kırmızı-msı; kırmızı-mtrak, acı-mtrak, mavi-mtrak. Ayrıca -sı, -si, -su, -su, ekleri de bu eklerle aynı görevdedir. Acımsı, ekşimsi, yeşilimsi, tatlımsı... Bu eklerden “-mtrak” eki sesli uyumu kuralına uymaz.

Aşağıdaki yapım ekleri de eklendiği kelimeye benzerlik, yakınlık, aynılık, aynı gruptan olma anlamı katar.

Ölüm-cül, et-çil, ot-çul...

Türk-men, şiş-man, göç-men...

Boz-aç, top-aç, kır-aç, bakır-aç...

Kadın-sı, erkek-si, çocuk-su...

Sarı-şın, mavi-ş...

Kap-ak, top-ak, ben-ek, baş-ak, sol-ak...

Top-uk, kab-uk, bebe-k...

Top-u-z, boyun-u-z, göğ-ü-z...

Karşı-t, yaş-ı-t, eş-i-t...

Yeşil (yaş-ı-l), kızıl...

Var-sıl, yok-sul... Bu eklerin dışın işlek olmayan ve akraba, şahıs ve grup anlamı katan Ali-gil, halam-gil, amcam-gil ekleri de isimden isim türeten yapım ekleridir (Çatıkkaş, 2001: 71- 72- 73).

1.3.3.1.2. İsimden Eylem Türeten Yapım Ekleri

Bu ek isim kök ve gövdelerine gelerek onlardan eylem türetir. İsimden türemiş isim gövdelerine ve eylemden yapılmış isim gövdelerine eklenirler. Bu ekler genellikle köklerden eylem yapmak için kullanılır. Anlamli isimlerden eylemler meydana getirirler. Bu eklerin sayıları isimden isim türeten ekler kadar yoktur (Ergin, 1993: 171).

Bu eklerin ayrı ayrı görevleri yoktur. Hepsinin ortak görevi, isimleri eylem durumuna getirmek olduğu için türetilen eylemin anlamını ekler değil kök veya gövde konumunda olan isimler belirler.

Bu eklerin Türkiye Türkçesinde işlek olanları şunlardır.

1. -la-, -le-:

Bu ek çok kullanılan bir ektir. Ergin (1993)'e göre İsimden eylem yapmak için en fazla kullanılan ektir. Baş-la, taş-la, sak-la, sıra-la, ütü-le, temiz-le, top-la, üfle-, ucuz-la-, yaz-la, yok-la-, yol-la-, ateş-le-, belge-le-, dem-le-, demir-le-, diş-le-, giz-le-, kilit-le gibi örneklerde bu ek kullanılır. Ayrıca bu ek yansıma kelimeleri eylem haline getirmekte de kullanılır: üfle-, güre-le-, pa-la-, çat-la-...

2. -al-, -el-:

Bu ek genellikle sıfatlardan eylem türetir: düz-el boş-al, az-al, dar-al, dik-el, kör-el...

Örnekler incelendiğinde bu ekin genellikle tek heceli ve kök durumundaki isimlere geldikleri görülmüştür.

-“L-” türetme eki de yukarıdaki “al” ekine görev ve anlam bakımından benzemektedir. Bu ek sesli ile biten sözcüklerden sonra gelir. Eğri-l-, yapı-l-, koca-l-, kısa-l-, sivri-l-...

3.-a-, -e-: harç-a-, yaş-a-, kap-a-, dil-e-, el-e-, oyun-a-, tür-e-...

4. -da-, -de-, -ta-, -te-:

Bu ek genellikle yansıma kelimelerden eylem türetmekte kullanılır: takır-da-, ışıl-da-, üfül-de-, kıpır-da-, fısır-da-, çatır-da- (Çatıkkaş, 2001: 99).

“-r-“ ve “-kır-” ekleri de yukarıdaki örnekteki gibi yansıma kelimelerden eylem türetir: üfür-, an-ı-r-, hapşı-r-; fiş-kır-, süm-kür-, hiç-kır-, püs-kür-.

5. -sa-, -se-: önem-se-, su-sa-, kanık-sa-, umur-sa-, garip-se-. Ergin (1993)’e göre bu ek eskiden daha işlekti. Eklendiği kelimeye isteme anlamı katar. Günümüzde işleliğini yitiren ekler arasına girmiştir.

6. -ar-, -er-:

Eskiden daha işlek olan bir ektir. Genellikle renklerden eylem türetmek için kullanılır: karar-, bozar-, sarar-, ağar-, kırar-, kızar-, morar-, yeşer-...(Ergin, 1993: 173).

İşlek olmayan diğer isimden eylem türetme eklerinin bazıları da şunlardır:- k- (aç-ı-k->ac-ı-k-, bir-i-k-, geç-i-k->geç-i-k-, göz-ü-k-); -msa-, -mse-: benim-se-, az-ı-msa-, ben-i-mse-, kötü-mse-, küçükümse> küçü-mse, yad-ırğa, es-irge...

1.3.3.1.3. Eylemden İsim Türeten Yapım Ekleri

Eylemden isim yapmak için kullanılan bu eklerin isimden isim türeten ekler gibi fonksiyonları vardır. Bu ekin genel görevi eylemi isim ve sıfat durumuna getirmektir.

Bu eklerin Türkiye Türkçesinde işlek olanları şunlardır:

1. –mak, -mek:

Bu eke mastar eki de denir. Eylemlerden hareket isimleri yapar. Geçici isim yapılan kelimelerden sonra iyelik eki gelmez. Bazen bu ek kalıcı isimler yapar: kay-mak, çak-mak, ye-mek- (Çatıkkaş, 2001: 75).

Bu eki bütün eylemlerden kullanabiliriz. En işlek ektir.

Otur-mak, gel-mek, git-mek, sat-mak, yat-mak, bul-mak, soy-mak, kal-mak, bil-mek, gör-mek...

2. ma-,me-:

Bütün eylem gövdelerine getirilebilen bu ek görev bakımından -mak, -mek ekine benzer. Ancak oluşturdukları anlamlar farklılık ifade eder. -mak, -mek ekini alan eylemler soyutluk ifade eder. –Ma ekini alanlar ise eylemin iş olarak yapıma şeklini anlatır. Yani –ma eki daha somut anlamlı isimler türetir (Kahraman, 2001: 49).

Bu ek olumsuzluk eki ile karıştırılmamalıdır. Eylemden isim türeten bu yapım eklerine: otur-ma, yat-ma, dene-me, danış-ma, sür-me, bur-ma, yığ-ma, oku-ma, dolaş-ma gibi türemiş kelime örneklerini verebiliriz.

3. -iş-, -ış-, -üş-, -uş-:

Bu grubun en işlek eklerinden birisidir. Bu ek sıfat olarak kullanılmaz ve “i”-eylemine getirilmez ve genellikle kalıcı isimler yapar (Çatıkkaş, 2001: 74).

Koşuş, yürüyüş, bakış, satış, yatış, sürüş, görüş, içiş, seviş, gösteriş, yazış, okuyuş...

4. –m:

Eylemlere gelerek onlardan somut veya soyut varlık ve eşya isimleri yapar.

Tadım, seçim, dönüm, özlem, ölüm, bildirim, yazım, geçim, girişim...

5. –men, -man:

Eylemlere gelerek kişi kavramını karşılayan isimler oluştururlar.

Say-man, yaz-man, seç-men, eğit-men, denet-men okut-man...(Kahraman, 2001: 49).

6.-k:

Bu ek hareket ifade eden isimlerin kık veya gıkvdelerine gelir. Genellikle sıfat tıretir. Sesli ile biten kelimelerde olduğu gibi kullanılır. Sessiz ile biten kelimelerde ise araya yardımcı ses gelir (ęatıkkař, 2001: 75).

Ada-k, yuvarla-k, buna-k, yan-ı-k, diş-le-k, ęık-ü-k...

7. -gın, -gin, -gun, -gün

Sol-gun, az-gın, piş-kin, yat-kın, üz-gün, yor-gun, sal-gın, yay-gın, bit-kin gibi bu ek ile tıretilen örnekler incelendiğinde bu ekin, genellikle sıfat görevinde kelimeler oluşturduğu gırılır.

8.-gı, -gi, -gu, -gü:

İşlek olan bir ektir. ęeřitli anlamlarda isimler tıretir. Kat-kı, ęal-gı, bıç-kı, yay-gı, sor-gu, bil-gi, duy-gu, sar-gı, gır-gü, say-gı...

9. -ı, -i, -u, -ü:

Bu ek değişerek bu hali almıştır. ęok işlek bir ektir. ęoęu zaman kalıcı isim yapar. Bunun yanında sıfat tamlaması da meydana getirir (ęatıkkař, 2001: 75).

Doğ-u, bat-ı, öl-ü, sev-i, ęat-ı, yap-ı, bak-ı, tart-ı...

10.-ici, ıcı, ucu, ücü:

Eylemlerden sıfatlar ya da meslek isimleri yapar.

Al-ıcı, ez-ici, dilen-ici, kal-ıcı, vur-ucu, ver-ici, boğ-ucu...

11.-ę:

İşlek olan bu ek eylem gövdelerine gelir. Görevi eylem gövdelerinin aşırılık hallerini anlatan isimler yapmaktır (Çatıkkaş, 2001: 75).

Kıskanç, gülünç, ödünç, bilinç, sevinç, korkunç, kıvanç...

12-tı, -ti, -tu, -tü:

Çalkan-tı, kaşın-tı, bulan-tı, alın-tı, sarsın-tı, toplan-tı, çöküntü, kalın-tı, kırın-tı, gezin-ti, özen-ti, kıvrın-tı...

Örnekler incelendiğinde bu ek ile ilgili şu değerlendirmeler yapılabilir: eklendiği sözcüğe hem somut hem de soyut anlam katabilir. Genellikle eylem gövdelerine eklenir. Yapanı ve meydana geleni anlatır.

13. -gan, -gen, -kan, -ken:

Somurt-kan, alın-gan, sıkıl-gan, atıl-gan, unut-kan, saldır-gan, çekin-gen, yapışkan, sırt-kan, giriş-ken... gibi örnekler incelendiğinde bu ekin, en az iki heceli ve genellikle gövde durumundaki eylemlerden sıfat görevindeki kelimeler türettikleri görülmektedir.

14. -ak, -ek:

İşlek olan bir ektir. Eylemin etkisinde kalan yeri, aleti, nesneyi karşılar...(Ergin, 1993: 173).

Bu ek ile türeyen kelimeler hem isim hem de sıfat olarak kullanılabilir.

Kor-ak, kon-ak, ürk-ek, yat-ak, bat-ak, kay-ak, okun-ak, dokun-ak, ölç-ek, saç-ak, dayan-ak...

15. -t

Ergin (1993)' e göre bu ek eskiden daha işlekti. Günümüzde birkaç kelimedede vardır. İşlek değildir.

Ayır-t, yak-ı-t, taşı-t, um-u-t.

16. -anak-enek:

Gör-enek, gel-enek, yet-enek, sağ-anak, yığ-anak, seç-enek

Bu ekin kullanıldığı eylemler incelendiğinde işlek olmadığı görüldü.

Bu eklerin dışında, Ergin (1993) ve Korkmaz (2003)'a göre daha az işlek olan şu ekler de vardır.

17. -ga, ge, -ka, -ke:

Süpür-ge, bil-ge, kavur-ga, öner-ge, bildir-ge, böl-ge...

18- gıç, -giç, -guç, -güç; -gaç, -geç:

Da-gıç, başlan-gıç, yar-gıç; süz-geç, kıs-kaç, yüz-geç.

19.-sı, -si, -su, -sü:

Sin-si, tüt-sü, yat-sı.

20. -amak, -emek:

Bas-amak, kaç-amak, tut-amak,

21. -mık: kıy-mık, soy-muk, il-mik,

22. -alak: yat-alak, çök-elek.

23. -maç, -meç: yırt-maç, tut-maç, sıgırt-maç.

24. -maca, -mece: kes-mece, sil-mece, düz-mece, seç-mece

25. -baç, -beç: ürüm-beç(balon), saklan-baç, dolam-baç,

26. -aç, eç: say-aç, sark-aç, üret-eç, büyüt-eç, kaldır-aç,

27. -sak: tut-sak, sav-sak.

Bu eklerin dışında bir de sıfat- fiil (partisip) ekleri vardır. Ergin(1993)'e göre bu ekler isimden eylem türeten ekler grubuna girmemektedir.

1.3.3.1.4. Eylemden Eylem Türeten Yapım Ekleri

Eylem kök ve gövdelerine gelerek onlardan yine eylem türeten eklerdir. Bu eklerin bir bölümü hemen hemen bütün eklerle gelebilir. Bir kısmı ise daha sınırlı bir kullanım alanına sahiptir. Bir kısmı ise artık günümüzde kullanılmaktadır. Sadece eski bazı eylem gövdelerinde kalmışlardır. Kökün ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Korkmaz, 2003: 42).

Ergin (1993)'e göre sayıları az olan bu ekler eylem köklerine, yine eylemden yapılmış eylem gövdelerine ve isimden yapılmış eylem gövdelerine gelebilir.

Eylemden eylem yapma eklerini işleklik derecesine göre şu şekilde sıralayabiliriz:

1. -ma-, -me-:

Bu ek olumsuzluk eki olarak da bilinir. Bütün eylemlere gelebilir (i- eylemi istisnadır) . Bu grubun en işlek eklerinden birisidir.

Bu ek Türkçede hiç değişmemiştir. “-Yor” ekinden önce gelirse bu ekte daralma görülür: gel-mi-yor. Bu ek gövde eki olarak doğrudan eylem kök veya gövdelerine eklenir. Araya başka bir ek ya da ses giremez. Yine bu ekten sonra hiçbir eylemden eylem yapma eki getirilemez. Sadece çekim ekleri ve eylemden isim yapma ekleri getirilebilir (Ergin, 1993: 191).

Bu eke şu örnekler verilebilir:

Koş-ma, kap-ma, yap-ma, oku-ma, yaz-ma, gör-me bil-me, sil-me...

2. -n-:

İşlek olan bir ektir. Kendi kendine yapma veya olma ifade eder. Bu ek ile türeyen eylemlere “dönüştürme eylemleri” denir. Dönüştürme anlamı verdikleri için bu eylemlerin büyük kısmı olma ifade eder. Az bir kısmı yapma ifade eder. Bu ekten

önce diğer eylemden eylem yapma ekleri getirilemez. Nadiren “ş” eki bu ekten önce gelebilir. Dönüşlü eylemlerde hareket veya iş, doğrudan doğruya kendine, kendisi için, tek başına yapılır. Dönüşlü eylemler ancak geçişli fiillerden meydana gelir. (Ergin, 1993: 193).

Bu eke şu örnekler verilebilir:

Ara-n-, boya-n-, salla-n-, dola-n-, yıka-n-, dile-n-, gez-i-n-...

3. -L- (Edilgenlik)

Türkiye Türkçesindeki en işlek eklerden biridir. Kullanış alanı oldukça geniştir. Sesli ile biten eylem kök ve gövdelerine gelemmez. Bu eylemlerde “l” ekinin yerine “n” eki gelir. Eylem gövdelerinde çoğunlukla ettirgenlik eklerinden sonra gelmiştir (Korkmaz, 2003: 129).

Üzül-, sarıl-, dikil-, içil-, kazıl-, yazıl-, veril-, gidil-, ayrıl-, büzül-, eğil-...

4. -ş- (ortaklık, işteşlik)

Bu ek geçişli ya da geçişsiz eylem kök ve gövdelerine gelir. Bir oluşu, hareketi birlikte, ortak ve karşılıklı yapma anlamını ifade eder.

Koş-u-ş-, bak-ı-ş-, böl-ü-ş-, kır-ı-ş-, yaz-ı-ş-...

Bu eki alıp da dönüşlülük anlamı kazanan eylemler de vardır: kalkış, kokuş, yatış ... (Kahraman, 2001: 52).

5. -r-:

Bu ek geçişsiz eylemlere geldiği zaman onları geçişli eylemler durumuna getirir. Sadece sessiz ile biten eylemlere eklenebilir. Bu ekin işlekliliği diğerlerine göre daha azdır.

Pişir, uçur, pişir, şaşır, doğur, taşır.

6. -t-

Bu ek işlek bir ektir.

Çiğne-t-, oku-t-, geçir-t-, karar-t-, morar-t-, başla-t-, taşla-t-, sakla-t-...

7. -tır-, -tir-, -tur-, -tür-; -dır-, -dir-, -dur-, -dür-

Bıktır-, bulundur-, dayandır-, çözdür-, yaptır-, tattır-, dizdir- durdur-...

Yukarıdaki örnekler incelendiğinde bu ekin geçişsiz eylemleri geçişli duruma getirdikleri görülür.

Ergin (1993)'e göre bu ek, sesli ile biten tek heceli eylemlere ve sessiz ile biten bütün eylem kök ve gövdelerine gelebilir.

8. -ala-, -ele-:

Devamlılık ve tekrar etme anlamı katan bir kuvvetlendirme ekidir. İşlekliği olan bir ektir (Çatıkkaş, 2001: 103).

Oyala-, silkele, yakala, gevele, şaşala, ovala, itele, çitele...

7. -y- (-d-): bu ek artık günümüzde işlekliğini yitirmiştir. Eklendiği kelimelerle gövdeleşmiştir. Bazı kelimelerde şekil itibarı ile yaşamaktadır. “Do-y- (to-y,’dan tok olarak kalmış), ko-y- (ko-n-u-k), saymak, yaymak gibi” (Çatıkkaş, 2001: 103).

8. -msa-, -imse-: ek işlekliğini kaybetmiştir: gülümse.

9. -i-, -ı-, -u-, -ü-: kazı, sürü.

1.3.3.2. Çekim Ekleri

Bu eklere bazı kaynaklarda işletme ekleri de denir.

“Kelime kök ve ya gövdelerine eklenerek onların sözdizimi birlikleri içinde birbirleriyle ve başka kavramlarla ilişki kurmalarını sağlayan eklerdir”(Kahraman, 2001: 43).

İsimler ile isimler ya da isimler ile eylemler arasında kalıcı olmayan ilişkiler kuran eklerdir. Yapım ekleri ile kıyaslanınca kullanım alanları daha geniştir. Çünkü bu ekler, kök ve gövdelere bazı anlam bağlantıları katarak onları birbirleriyle ilişkiye geçirir. Cümledeki öğelerle geçici anlam ilişkisi kurar (Korkmaz, 2003: 129).

Bu ekler eklendikleri kelimenin anlamında ve sekinde bir değişiklik yapmaz.

Ergin (1993)'e göre kelime ve kelime gruplarının çoğunluğu ile bütün cümlelerde ilişkiyi sağlayan çekim ekleri, cümleyi ayakta tutar. Dilin bütünlüğünü sağlar. Çünkü bir cümleden ya da kelime grubundan çekim ekleri çıkarıldığında geriye anlam bütünlüğü kuramayan kelime kök ve gövdeleri kalır. Aynı türden çekim eki üst üste gelemez.

Çekim eklerini yapım ekleri ile kıyaslarsak: Yapım ekinin etkisi kelimeyle sınırlıdır. Çekim ekleri ise kelimeler ve cümleler arasında da etkilidir. Bu ekler kullanılma alanlarına göre yapım eklerine göre çok daha geniştir. Hemen hemen bütün kelimelere bu ekler getirilebilir. Yapım eklerinden önce hiçbir çekim eki gelemez. Yapım ekleri kelimenin yapısına daha çok bağlıdır. Zamanla bazı yapım ekleri anlam değişikliği yoluyla çekim eki; bazı çekim ekleri de yapım ekleri grubuna girmiştir.

Kullanılış bakımından çekim ekleri kendi içinde, isim çekim ekleri ve eylem çekim ekleri olmak üzere iki ana gruba ayrılırlar.

1.3.3.2.1. İsim Çekim Ekleri

Bu ekler isimler zamirler ile isim gibi görev alabilen kelimelerin cümle içinde kendi aralarında ve yüklemlerle olan bağını sağlar. İsim soylu kelimelerin hepsi bu ekleri almazlar. Sıfat ve zarf türündeki sözcükler çekimsiz kullanılır. Çekim eki aldıkları zaman isimleşirler (Kahraman, 2001: 43).

Bu ekler bir isme şu sıraya göre gelirler:

İsim – çoğul eki- iyelik eki- durum eki- soru eki-

Araba- lar – ın- dan – mı.

1.3.3.2.1.1. İsim Durum Ekleri

Bu ekler eklendikleri sözcüğü doğrudan cümle yüklemine ya da eylemsiyeye bağlar (Şimşek, 1999: 105).

Kahraman (2001)'a göre isimlerin ya da isim gruplarının cümle içinde bazen ilgeçlerle ve başka isimlerle ilişki kurmak için girdikleri biçimlere isim durumları denir. İsimler bazen bu bağlantıları eklerin yardımıyla, bazen de eksiz olarak sağlarlar.

Bu ekler isimlerin kulamın sahasını genişleten en önemli ektir. Çekim eklerinin içinde isme ilk önce bu ek gelir. İsim durum ekleri şu şekildedir:

Yalın Durum: İsim durum eklerini almamış kelimelere denir. Bu kelimeler, türemiş ya da birleşik kelime olabilir.

Araba, masa, sıra, gözlük, kalem, silgi...

İlgi Durumu (-ın, -in, -un, -ün): İsmi diğer isimlerle olan ilgisi bu ek sayesinde sağlanır. Bu ekin kullanımı için isim başka bir ek alabilir. Bu ek için tamlayan eki de diyebiliriz. Bu ek ile kurulan isim tamlamaları "belirtili isim tamlaması" olarak isimlendirilir.

Araba-nın, kapı-nın, ev-in, sepet-in, top-un, gibi örneklerde ilgi eki vardır.

Belirtme (yükleme) Durumu (-i, -ı, -u, -ü): Bu ek ismi eyleme bağlar. Bu bağlamayı da nesne alabilen (geçişli) eylemler yapar. Bu ek eklendiği ismi eyleme bağlayarak belirtili nesne görevine sokar: cam-ı (sil), elma-y-ı (ye), kalem-i (ver).

Sesli ile biten kelimelerde bu ekten önce bir yardımcı ses gelir. Evi gördün mü? Sesi duydun mu? Gibi örneklerde bu ekin belirtme görevi ön plana çıkar.

Yönelme (yaklaşma) Durumu(-a, -e): Bu ek ismi bazen eyleme bazen de edatlara bağlar. Eylemin isme doğru yöneldiğini, yaklaştığını belirtir.

Ev- e (yürüdüm), okul-a (geldim), sıra-y-a (oturduğum)

Bulunma (kalma) Durumu (-da, -de, -ta, -te): Bu ek ismi eyleme bağlar. Bu eki alan isimler bulunma, yer, kalma bildiriler. Yüklemin bildirdiği eylemin yapıldığı yeri, durumu veya zamanı gösterir. Ev-de, sınıf-ta, masa-da, gözlük-te, el-de, diz-de... gibi örnekler verilebilir.

Çatıkkaş (2001; 82)'a göre bu ekten sonra ancak bildirme, soru ve aitlik eki gelebilir.

Ayrılma (uzaklaşma, çıkma) Durumu: İsim ya da isim soylu sözcüklere –da, -den, -tan, -ten eklerin getirilmesi ile yapılır (Aksan, 1983: 42).

Bu eki alan isimler genellikle eylem soylu yüklerle ilişkilidir. Yüklemin bildirdiği eylemin kendilerinde başladığını, kendilerinden ayrıldığını, uzaklaştığını, çıktığını anlatırlar (Kahraman, 2001: 71). Bu ek bazen karşılaştırma anlamı da katar: sen-den daha güzelim. Bal-dan tatlı.

Ayrılma durumuna, sayfa-dan, ev-den, sınıf-tan, masa-dan, gözlük-ten, el-den, diz-den... gibi örnekler verilebilir.

Birliktelik (vasıta, araç) Durumu: Bu ek ile ilgecindeki 'i' sesinin düşmesiyle oluşmuştur. Türkiye Türkçesinde yeni meydana gelmiştir. Bu ek yapılan eylemin, ne ile kiminle yapıldığını ya da oluştuğunu, kiminle gerçekleştiğini bildirir. Kısaca birliktelik ve vasıta anlamı katar (Kahraman, 2001: 72).

Benim-le, senin-le, el-le, araba-y-la, kalem-le, bizim-le...

Eşitlik (-ce, -ca, -çe, -ça): Bu ek isimlerin benzerlik, eşitlik, gibilik durumlarını ifade eder. Bunun sonucunda da zarf olarak kullanılırlar. Bazen de göre anlamı katar: ben-ce, sen-ce, mavi-ce, sarı-ca, kardeş-çe...

1.3.3.2.1.2. Çokluk Eki

Türkçe kelime kök ve gövdeleri teklik ifade eder. Bu ek adından da anlaşılacağı gibi kelimeleri çoğul duruma getirir. Bu çoğulluk belirsiz

çoğulluktur. Sayısı belirli değildir. Bağlantısı sadece eklendiği kelimeyledir. İsimlere ve eylemlere gelebilir: Araba-lar, kalem-ler, masa-lar, defter-ler, insan-lar...

Kahraman (2001)'a göre bu ek günümüzde akrabalık ve aile anlamı türeten yapım eklerinden “-gil” in yerine de kullanılmaktadır. Amcam-lar, halam-lar, biz-ler...

Korkmaz (2003)'a göre, çokluk ekleri bazen cins isimlere gelip onların anlamını pekiştirirler: dünyalar, topraklar, aylar... Bazen de ortak özellik taşıyan belli bir türü oluşturan hayvanlar topluluğunu göstermede kullanılır: etçiller, sürüngenler, memeliler... Bir de kelimeye abartma anlamı ifade eder: Sevdiğini arayan delikanlı yol-lar-a düştü.

1.3.3.2.1.3. Soru Eki

Soru ekinin -mı, -mi, -mu, mü şekilleri vardır. Bu ek isimleri cümlenin yüklemine soru şeklinde bağlar. Bu ek sesli uyumlarına uyum sağlar. Her zaman ayrı olarak yazılır. Kendisinden sonra gelen ekler soru ekine bitişik yazılır (Kahraman, 2001: 74).

Bu ek yalın durumdaki isimlere, iyelik ve diğer çekim eklerini almış sözcüklerden sonra gelebilir.

Korkmaz (2003)'a göre isimlerden sonra gelen soru eki soru anlamının yanında cümlenin anlamıyla ilgili olarak: tasdik edilmeyi bekleme, merak, öfke, olumsuzluk, hayıflanma, şüphe, şaşkınlık, pekiştirme, olasılık gibi anlamlar ekler.

Güzel mi güzel (pekiştirme), o cahil mi yardım edecek (olumsuzluk), bu olaydan sonra artık borç vermek mi? Asla! (pişmanlık) gibi örnekleri bu ifadeler için verebiliriz.

1.3.3.2.1.4. Sahiplik (İyelik) Eki

“İsmi karşılayan nesnenin, bir şahıs veya o nesneye ait olduğunu belirten eklere iyelik veya sahiplik ekleri denir. İyelik kelimesi Türkçe olup sahip, ait, bağlı demektir” (Çatıkkaş, 2001: 79).

Sahiplik ekine alan kelimeler isim tamlamasını oluştururlar ve tamlanan görevinde bulunurlar.

Korkmaz (2003)'a göre sahiplik ekleri, bir varlığa ben, sen, o, biz, siz, onlar gibi şahısların sahip olduklarını gösterir.

Sahiplik (iyelik) ekleri şunlardır:

1.tekil şahıs:-m,

2.tekil şahıs:-n,

3.tekil şahıs:-ı, -i, -u, -ü; -sı, -si, -su, -sü,

1. çoğul şahıs: -mız, -miz, -muz, -müz,

2. çoğul şahıs: -nız, -niz, -nuz, -nüz,

3. çoğul şahıs: -ları, -leri.

Sahiplik(iyelik) ekleri aşağıdaki örneklerdeki gibi kullanılır:

1.tekil şahıs: araba-m

2. tekil şahıs: araba-n

3.tekil şahıs: araba- sı

1. çoğul şahıs: araba-mız,

2. çoğul şahıs: araba-nız,

3. çoğul şahıs: araba-ları.

Sahiplik ekinde sahip olanın insan ya da canlı olmasına gerek yok. Bir nesne insan dışında canlı olmayan başka bir varlığa da ait olabilir: kapının kol-u örneğini bu durum için gösterebiliriz.

Çatıkkaş (2001)'a göre sahiplik ekleri sadece isimleri isimlere bağlar. Nadir olarak edatlara bağlar: kalem-i ile. Türkçenin dil özelliğinden dolayı aynı türden iki ek arka arkaya gelemez. Sahiplik eklerinde üçüncü teklik şahısta birkaç kelime bu kurala uyulmaz: bir-i-si, hep-i-si, kim-i-si.

Örneklerde de görüldüğü gibi sahiplik ekleri sesli uyumu kuralına uyum sağlar.

1.3.3.2.1.5. Bildirme (Ek Eylem) Eki

“İ-” eylemi isim soylu kelimeleri; var, yok kelimelerini, eylemsi ve isim görevindeki diğer kelimeleri eylem çekimine sokar. Yüklem durumuna getirir. Bunların yargı bildirmelerini sağlar. Bu tür yüklemeler oluş bildirdiği gibi bunlarla kurulan cümlelere isim cümlesi denir (Kahraman, 2001: 81).

Çatıkkaş (2001)'a göre bu ekler haber bildirme görevinde kullanılır. –İ eyleminin dört kipte çekimi vardır: Görülen geçmiş zaman (-dı, -di, -du, -dü; -tı, -ti, -tu, -tü): güzel-di. Öğrenilen geçmiş zaman (-mış, -miş, -muş, -müş): güzel-miş. Şimdiki zaman (-dır, -dir, -dur, -dür; -tır, -tir, -tur, -tür): güzel-dir. Şart (-sa, -se): güzel-se.

1.3.3.2.2. Eylem Çekim Ekleri

Eylemler yalnız başlarına kullanılamazlar. Bu eylemi yapan kişi, eylemin yapılaş zamanı ve diğer özelliklerini eylem çekim ekleri belirtir. Eylem çekim ekleri eylemlerin sonlarına gelir. Bunlar, kip ekleri, kişi ekleri, soru ekleridir. Bunun için çekimli bir eylemde en az bir kip eki bir de kişi eki bulunur: sev-di, gör-dü-m, bil-di-n, örneklerinde olduğu gibi (Kahraman, 2001: 125).

1-Eylemlerde Kişi (kişi ekleri)

Eylemde yapılan oluş ya da hareketin kim tarafından yapıldığını gösteren eklerdir. Kişi ekleri bir çekimli eylemin en son ekidir. Türkçede eylem çekimlerinde üç şekilde kişi ekleri kullanılır. Bunlar: birinci tip, ikinci tip ve üçüncü tip kişi ekleri olarak gösterilebilir (Ergin, 1993: 107).

Çatıkkaş (2001)'a göre bu üç çeşit kişi eki şu şekildedir:

I.Tip Kişi Ekleri: Bu ekler eskiden kişi zamiri olarak kullanılmaktadır. Daha sonra şekil değiştirerek ekleşmiştir. Bunlar:

I.Tekil Kişi: bilecek-im, bilir-im, bilmiş-im, bilmeli-y-im, biliyor-um...

II. Tekil Kişi: bilecek-sin, bilir-sin, bilmiş-sin, bilmelisi-n, biliyor-sun...

III. Tekil Kişi: bilecek-, bilir-, bilmiş-, bilmeli-, biliyor-...

I.Çoğul Kişi: bilecek-iz, bilir-iz, bilmiş-iz, bilmeli-y-iz, biliyor-uz...

II. Çoğul Kişi: bilecek-siniz, bilir-siniz, bilmiş-siniz, bilmeli-siniz, biliyor-sunuz...

III. Çoğul Kişi: bilecek-ler, bilir-ler, bilmiş-ler, bilmeli-ler, biliyor-lar...

II. Tip Kişi Ekleri: Şart ve görülen geçmiş zaman çekiminde kullanılır.

I.Tekil Kişi: bil-di-m, bil-se-m

II. Tekil Kişi: bil-di-n, bil-se-n

III. Tekil Kişi: bil-di, bil-se

I.Çoğul Kişi: bil-di-k, bil-se-k

II. Çoğul Kişi: bildi-niz, bilse-niz

III. Çoğul Kişi: bildi-ler, bilse-ler.

III. Tip Kişi Ekleri: Bunlar emir kipi ekleridir.

I.Tekil Kişi:

II. Tekil Kişi: Eki yok

III. Tekil Kişi: bil-sin

I.Çoğul Kişi:

II. Çoğul Kişi: gel-in, gel-iniz.

III. Çoğul Kişi: bilsin-ler,

2. Zaman Ekleri

Türkçede zaman ekleri bildirme (haber) ve tasarlama (dilek) ekleri olmak üzere iki ana gruba ayrılırlar. Bunlar toplam dokuz adettir.

Belirtme (haber) Kipleri: Bu ekler eylemin yapılma zamanını ve sıklığını belirtir. Bunlar: şimdiki zaman (geli-yor), gelecek zaman (bak-acak), geniş zaman (bak-ar), öğrenilen geçmiş zaman (bak-mış), görülen geçmiş zaman (bak-tı) örneklerinde olduğu gibidir. Örnekler incelendiğinde bu zaman eklerinden şimdiki zaman (-yor) ekinin dışındaki ekler, sesli uyumuna uyarlar. Kelimenin ses özelliğine uyum sağlarlar.

Tasarlama (Dilek) Kipleri: Bu ekler eklendikleri eyleme tasarlanma ya da dilek anlamı katarlar. Zaman ifade etmezler. Bunlar: şart (gel-se, bul-sa), istek, gereklilik (gel- meli-, bul-malı-), emir (emir kipinde sadece üçüncü kişi eki vardır, gel-sin, gel-sinler) örneklerinde olduğu gibidir.

Eylemlerde Soru

Eylemlerde soru anlamı “-mi” eki ile sağlanır. Bu ek şimdiki zaman, geniş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, gelecek zaman ve gereklilik kiplerinden sonra gelebilir. Kişi eklerinden önce gelir. Eklendiği eylemin ses yapısına uyar: geldi mi? Duydu mu?

1.4. DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ

Öğretme ve öğretim yaşamın her alanında vardır ve yaşamın bir parçasıdır. Davranışlarda kalıcı değişim, yaşantı kazanma. Öğrenmeyi davranışçılar, yaşantıya dayalı davranış ve tepkilerdeki kalıcı değişim olarak tanımlar. Bilişselciler ise öğrenmeyi, bilişsel olarak yaşantı ve mental süreçlere dayalı kalıcı veya kısmen kalıcı mental ilişkilendirme olarak tanımlamaktadırlar (Özbay, 1999: 92).

Fidan (1989)'a göre öğretim eğitimin, belirli bir zaman dilimine yayılmış, planlı ve programlı belirli bir mekânda geçen kısmına denir. Bu mekânlar da genellikle eğitim kurumlarıdır. Öğretme ise öğrenmeyi sağlama etkinliğidir. Tanımlardan da anlaşılacağı gibi öğretim eğitimden daha dar kapsamlıdır.

Dil insanlar arasındaki iletişimi sağlayan sistemdir. Dil bilgisi sesleri cümleleri ve sözcükleri inceler. Bu sistemi özellikle okullarda tanıtır (Sağır, 2002: 4).

“Dil bilgisi öğretimi bir dildeki sesin oluşumundan kelimelerin yapısına, söz diziminden yapım ve çekim ekleri kurallarına kadar dilin bütün kurallarını öğretmeyi amaçlayan bir bilim dalıdır” (Kahraman ve Diğerleri, 2004: 88).

Kocaman (1990: 862)'a göre “dil bilgisi kişinin dil yetisine ilişkin bilgileri, dilin yapısını, bu yapının öğelerini ve bu öğelerin tümce ve metin oluşturmak için düzenlenişlerini inceleyen bir çalışma alanıdır.”

Dil ve edebiyat birbirini tamamlayan ve birbiri ile beslenen iki kavramdır. Öğretimde, bilgiyi toplayan anlayıştan bilgiyi kullanan anlayışa yer verilmesi üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Okuduğunu anlayan, kavradığını başkaları ile paylaşan biri, sosyalleşmede önemli bir adım atmış olur. Dil ve edebiyat eğitimindeki ölçütler; okuyucunun ilgilerini, ihtiyaçlarını, sosyal statülerini ve görüşlerini dikkate almalı. Öğrencinin beyninde bir kıvılcım, gönlünde kıpırdanma, ruhunda bir yücelme oluşturmalı; okuyucuda güzel düşünceler, ruhunda bir değişme ve gelişme oluşturmalıdır (Kaya, 1996: 24-25).

Düzgün yazma, düzgün konuşma ve doğru düşünmeye yardımcı olan dil bilgisi öğretimiyle dilin özelliklerini, olanaklarını ve gizli gücünü ortaya çıkarırlar. Ana dilinin geliştirilmesinde yazım, noktalama işaretleri ve dil bilgisi çalışmalarıyla dil bilgisi öğretiminin önemi yadsınamaz. Dil bilgisi öğretimindeki sözcük bilgisi, doğru söyleyiş, üzgün cümle kurma, yazım ve noktalama gibi beceri alanlarına yönelik çalışmaların öğrencilerin, anlama, konuşma ve yazma etkinliklerindeki başarısını da arttırması beklenir (Kavcar ve Oğuzkan, 1987: 72).

Çocuklar okula geldiklerinde ana dilini öğrenmiş olarak okula gelirler. Eğitim ve öğretim sürecinde kullandığı dilin yapısını, özelliğini dil bilgisi sayesinde fark eder. Bunun sonucunda da dili daha doğru kullanma eğilimine girer (Calp, 2005: 273).

Dil bilgisi öğretiminde asıl hedeflenen dilin işleyişini kurallarını ve diğer özelliklerini öğretmek değildir. Asıl hedef düzgün cümle kurabilme, doğru okuma ve yazmayı sağlayıp anlama ve anlatma becerisini geliştirmeye yardımcı olmaktır (Sever, 2000: 33).

Tanımlardan ve açıklamalardan hareketle dil bilgisi öğretiminin hakkında şöyle diyebiliriz:

- 1- Çalışmalar konuşmadaki dil kusurlarının giderilmesine yardımcı olur.
- 2- Anlama ve anlatma becerisini geliştirir.
- 3- Doğru yazma yeteneği oluşturur.
- 4- Dilin inceliklerini ve özelliklerini kavratır. Bunun sonucunda kelime hazinesi gelişir. Bireyin dili kullanma kapasitesi artar.

1.4.1. Dil bilgisi Eğitimi ve Öğretiminin Amaçları

Araştırma konusu özellikle orta öğretim dokuzuncu sınıf Dil ve Anlatım dersini kapsamaktadır. 2005 Türk Dili ve Edebiyatı dersi programında Dil ve Anlatım dersi ayrı bir başlık altında yer almıştır. Bu nedenle orta öğretim Dil ve Anlatım programı amaçları araştırma konusu için önemlidir. İlköğretim Türkçe eğitiminin bir bölümü araştırma konusunu ile ilgilidir. Bunun için Türkçe eğitim programı genel amaçlarının araştırma konusu ile ilgili kısmına değinilecektir.

Dil ve Anlatım dersinin genel amaçları aşağıda sıralanmıştır.

Genel Amaçlar

1. Dilin rolünü ve önemini kavratmak
2. Dil-kültür ilişkisini kavratmak
3. İletişim aracı olarak dilin işlevlerini kavratmak
4. Türkçeyi doğru ve güzel kullanma yeteneği kazandırmak
5. Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerini kavratmak
6. Kelime, cümle ve metin düzeylerinde dil-anlam ilişkisini kavratmak
7. Günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak yazma ve konuşma becerisi kazandırmak
8. Metin ve metin parçalarını, doğru ve güzel okuma, doğru anlama ve yorumlama becerileri kazandırmak
9. Anlatım türlerinin özelliklerini kavratmak
10. Her anlatım türünde yazma becerisi kazandırmak
11. Metin türlerinin özelliklerini kavratmak
12. Dinlediklerini ve okuduklarını doğru inceleme ve anlama becerisi kazandırmak
13. Türkçenin kendine özgü ses, yapı ve anlam özelliklerini metinler çevresinde kavratmak
14. Dil bilgisi kurallarını; ses, kelime, kelime grubu, cümle ve metin düzeylerinde doğru uygulama becerisi kazandırmak
15. Sanat metinlerini anlama, inceleme ve değerlendirme becerisi kazandırmak
16. Tartışma, değerlendirme becerisi kazandırmak
17. Türkçenin köklü bir dil ailesinden geldiği bilincini kazandırmak
18. Türk diliyle edebî zevk ve estetik değerler taşıyan eserler verildiğini kavratmak
19. Türkçenin millî birlik ve bütünlüğümüzün vazgeçilmez unsurlarının başında geldiğini benimsetmek
20. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma faaliyetlerinde Türkçenin yazım kurallarına, söyleyiş özelliklerine ve inceliklerine özen göstermelerini sağlamak

21. Dinlediklerini, okuduklarını, anladıklarını, düşündüklerini söz ve yazıyla planlı, etkili, akıcı, anlaşılır biçimde ifade edebilmelerini sağlamak
22. Konuşurken ve ya yazarken anlatım kurallarına uymalarını sağlamak (MEB Dil ve Anlatım Ders Programı, 2005: 3- 4)

Bu çalışma yukarıda verilen Dil ve Anlatım Programı maddelerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlayacaktır. 2005 Türk Dili ve Edebiyatı Programı'na baktığımızda da dil bilgisi öğretimine verilen önemin arttığını görürüz. Bu sebepler bu çalışmanın gerekliliğini arttırmaktadır.

Program incelendiğinde araştırmanın amacı ile programdaki bazı maddelerinin örtüştüğü görüldü. Bu maddeler sırası ile şu şekildedir:

1. Dilin rolünü ve önemini kavratmak
2. İletişim aracı olarak dilin işlevlerini kavratmak
3. Kelime, cümle ve metin düzeylerinde dil-anlam ilişkisini kavratmak
4. Metin ve metin parçalarını, doğru ve güzel okuma, doğru anlama ve yorumlama becerileri kazandırmak
5. Türkçenin kendine özgü ses, yapı ve anlam özelliklerini metinler çevresinde kavratmak
6. Dil bilgisi kurallarını; ses, kelime, kelime grubu, cümle ve metin düzeylerinde doğru uygulama becerisi kazandırmak
7. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma faaliyetlerinde Türkçenin yazım kurallarına, söyleyiş özelliklerine ve inceliklerine özen göstermelerini sağlamak
8. Konuşurken ve yazarken anlatım kurallarına uymalarını sağlamak (Dil ve Anlatım Ders Programı, 20005: 3- 4).

Program daha da ayrıntılı incelenirse, bu çalışma özellikle 4. madde Türkçeyi doğru ve güzel kullanma yeteneği kazandırmak, 6.madde kelime, cümle ve metin düzeyinde dil- anlam ilişkisini kavratmak, 13.madde Türkçenin kendine özgü ses, yapı ve anlam özelliklerini metinler çevresinde kavratmak. 17. madde Türkçenin köklü bir dil ailesinden geldiği bilincini kazandırılması gibi amaçların kısmen ya da tamamen gerçekleştirilmesine katkıda bulunacaktır.

1.4.1.1. Dil Bilgisi Çalışmalarının Özel Amaçları

Dil bilgisi çalışmalarının özel amaçlarını Kahraman ve Diğerleri (2004: 44-45)'ne göre şöyle sıralayabiliriz.

1. Sesli ve sessizlerle ilgili kuralları kavrayıp uygulayabilme;
2. Sözcük hazinesini düzeyine uygun olarak zenginleştirme;
3. Sözcük ve cümle bilgisini geliştirebilme;
4. Yazım kurallarını, noktalama işaretlerini düzeyine uygun olarak kullanabilme.
5. Bireylerin etkili iletişim kurabilmeleri için dilin işleyiş biçim ve düzenini onlara kavratmak.
6. Kelimelerin yapısını ve dilimizin kelime türetme yollarını kavrayabilme

Dil bilgisi öğretiminde amaç öğrencilere kurallar bütünü öğretmek olamaz. Bu öğretimde kişi dilin gelişen ve kendini yenileyen bir canlı olduğunu ve dilin anlatım gücünü kavramalıdır. Böylece dili oluşturan sesler, ekler, sözcükler, sözcük grupları ve cümleler tanınmalıdır. Bireyler Türkçenin kullanım özelliklerini öğrenerek, din yapısı ile anlamı arasındaki ilişkiyi kavrayıp, sağlam anlatımın ne olduğunu sezip dili o yönde kullanmaya başlamalıdır (Sağır: 2002: 32)

1.4.1.2. Dil bilgisi (Türkçe) Öğretiminin Sorunları

Dilin kullanım özelliklerini bilmeyen bireyler kullandıkları dili yüzeysel olarak bilirler. Bu yanlışlığın temelinde dil bilgisini öğretimdeki yanlışlıklar yatmaktadır. Bu yanlışlıklar dilin gelişmesi, korunması, gelecek nesillere aktarılmasını olumsuz olarak etkiler. Bu nedenle dil bilgisi öğretiminde yeni yöntem ve teknikler denenmeli ve kullanılmalıdır. Dil, Barthes (1993)'e soyut bir varlıktır. Bireyler soyut varlıkları daha zor kavrarlar. Bu nedenle dil bilgisi öğretimi somutlaştırılmalıdır. Görsel öğelerden yararlanılmalıdır. Bireyler somut olarak gördüklerini daha kolay kavrar ve daha uzun süre hatırd tutarlar. Bu araştırma bu alana yöneliktir.

Sağır (2002)'a göre dil bilgisi öğretimi, kuralları ve tanımları öğretmekten ileri gidememektedir. Bu tanım ve kuralları öğretirken verilen örnekler sınırlı ve

kalıplaşmış örneklerdir. Bütün dil bilgisi kitaplarında aynı kalıplaşmış örneklere rastlanmaktadır. Verilen bilgiler beceri ve alışkanlığa dönüştürülmeyp ezberletilmektedir. Dil bilgisi için yapılan ölçme ve değerlendirmeler de uygulamaya yönelik değil ezbere ve kuralları sıralamaya yöneliktir. Bunun sonucunda verilen tanımları ezberleyen öğrenci başarılı, ezberleyemeyen ise başarısız sayılmaktadır. Bu durum öğrencinin bu alana ön yargı ile yaklaşmasına ve bu alandan soğumasına neden olmaktadır. Öğretmenler Türkçe derslerinde genel olarak ders kitabı, ders defteri, yazı tahtasının dışında herhangi bir görsel, işitsel ya da görsel-işitsel araç kullanmamaktadır.

Birey ana dilini ezberden uzak olarak, gözlemlemeli, anlamalı, incelemeli ve kullanılmalıdır (Nas, 2003: 211).

Dil bilgisi öğretimi sürecinde konu bütünlüğünün olduğu zaman zaman göz ardı edilmektedir. Metin çözümlemeleri, kelime dağarcığının zenginleştirilmesi, okuma, metnin dilinin, anlatımının ve türünün incelenmesi Türkçe dersinin etkinlikleridir. Bütün bu çalışmalar nasıl birbiri içinde veriliyorsa, dil bilgisi çalışmalarının da bunlarla birlikte, bu etkinlikler içinde, onlarla iç içe verilmesi gerekirken genelde bu gerçekleşmemektedir. Bu alan birbiri ile ilişkili ses, hece, kelime ve cümlelerden oluşmaktadır. Bu birliktelik her zaman hatırlatılmalıdır. Öğretimde verilen örnekler kitabi örneklerdir. Günlük hayatta kullanılan örneklere daha az yer verilmektedir. Fakat dil günlük hayatta da kullanılmaktadır. Bu durumu dikkate almak gerekir.

Başkan (1988)'a göre bir diğer sorun, Türkçedeki dil bilgisi kitaplarının dilin kendi özelliklerine göre değil de başka yerden alınmış modellere göre düzenlenmiş olmasıdır. Her dilin kendine ait özellikleri olduğu unutulmamalıdır. Öğretimde bu kurala dikkat edilmelidir.

Yabancı dil eğitimi ile ana dili eğitimi birbiri ile karıştırılmaktadır. Yabancı dil öğretimine harcanan çaba Türkçenin öğretimine ket vurmaktadır. Bu alana verilen değer, emek, zaman Türkçenin öğretimindeki sorunların çözümüne engel oluşturmaktadır. Bu alanlarının farkını ayırt etmek gerekir (Sever, 2002: 26).

Son zamanlarda yabancı dil öğretimine verilen önem artmıştır. Bireylerin öncelikli olarak ana dilini iyi bir şekilde öğrenmesi gerekir. Çünkü yapılan araştırmalarda ana dilini iyi bilen kişilerin yabancı dili daha kolay öğrendikleri görülmüştür. Yabancı dil öğrenilmelidir. Ama yabancı dil öğretimi ana dili

öğretiminin önüne geçmemelidir. Bu alanla ilgili bir diğer sorun da yabancı dillerden dilimize ihtiyaç olmadan giren sözcüklerdir. Bu sözcükler anlamda kargaşaya neden olmaktadır.

Türkçe ile ilgili sorunların temelinde konuşmamak, konuşamamak, okumayı alışkanlık haline getirememek, biraz olsun yazma becerisi edinmemiş olmak gibi nedenler yatmaktadır (Sağır, 2002).

Bu sorunların bir kısmının çözüm önerileri tespit edilen sorunlardan sonra verilmiştir. Bazı çözüm önerilerini de şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Dil bilgisi kitapları Türk diline uygun olarak hazırlanmalıdır. Başka dillerden alıntı dil bilgisi öğretim modelleri yerine Türkçenin kendi öz yapısına uygun öğretim modelleri geliştirilmelidir.
2. Dil Bilgisi öğretiminde ezberden vazgeçilmelidir. Bunun yerine uygulamaya dönük, kalıcı, sezdirerek öğretme yoluna gidilmelidir. Birey gereğinden fazla bilgi ile bunaltılmamalıdır.
3. Türk dilinin kullanım özelliklerine sadece alan derslerinde değil bütün derslerde özen gösterilmelidir.
4. Dil bilgisi öğretiminde mümkün olduğunca değişik öğretim yöntem ve teknikleri kullanılmalıdır. Öğretmen merkezli anlatımdan vazgeçilmelidir. Dili kullanmada öğretmenler örnek olmalıdır. Öğretmen adaylarına yönelik olarak; programlara dil bilimi dersleri konmalıdır.
5. Dil bilgisini öğretenler de konunun önemine vakıf, bireyin düzeyine inebilen, konunun öğretimi ile ilgili teorik ve uygulama alanlarında tam donanımlı olmalıdır.
6. Son zamanlarda teknolojik iletişim araçları ile yapılan yazılı iletişim, dile ve dilin kurallarına zarar vermektedir. Bu genç bireyler arasında özenti halini almıştır. Bu sorun henüz yeni iken çözüm ile ilgili ciddi çalışmalar bir an önce yapılmalıdır.
7. Dil bilgisi terimlerinde bir birlik yoktur. Alanın uzmanlarından oluşan bir kurul tarafından bu sorun giderilmelidir.

1.5. ÖĞRETİMDE YÖNTEM VE TEKNİKLER

Yöntem: “Bir amaca erişmek için izlenen veya tutulan yol, usul; bilimde belli bir sonuca erişmek için, bir plana göre izlenen yol, metot (TDK, 2005: 1649).

Öncül (2000: 1208)’e göre ise yöntem bilimsel çalışmalardaki gerçekleri ortaya koymada kullanılan çalışma biçimidir, özel biçimde çalışma türüdür.

Bir diğer tanımda ise yöntem hedefe ulaşmak için izlenen yol olarak ifade edilir. Eğitim- öğretim sürecini daha hale getirmek için değişik öğretim yöntem ve teknikleri geliştirilmiştir (Demirel, 1994: 80).

Doğdu ve Arslan (1993: 43)’a göre yöntem: “Bireyleri, tespit edilen amaçlara ulaştırmak ve onlarda, istenilen davranışları meydana getirmek için, eğitimin kavram ve ilkelerine göre hareket edilerek izlenecek en kısa, doğru ve güvenilir yoldur.”

Eğitimde bir amaç vardır. Amaca en verimli ve kısa yoldan ulaşmak için plan ve teknik gereklidir. Çünkü bu amaca ulaşmak bireylerle ilgilidir. Her birey, konu ve olay aynı düzeyde olmadığı için kullanılan yöntemler de aynı olamaz. Bu sebeple yöntem eğitim ve öğretim sürecinin bilimsel ve gelişen yönüdür.

Bireylerin hazır bulunuşluk düzeyleri birbirinden farklıdır. Bu nedenle kullanılan araç ve yöntemlerin çeşitlendirilmesi gerekir. Araçların, yöntemlerin çeşidi artırıldıkça her öğrenci kendisinin öğrenmesi için en uygun olan ipuçlarını alabilir (Senemoglu, 1987: 30).

Bu zamana kadar geliştirilmiş olan genel öğretim yöntemleri, eğitim ve öğretimin yapıldığı bütün alanlar için geçerli olmasının yanında, her alanın kendi özellikleri doğrultusunda bu yöntemleri kullanmada takip ettiği teknikler ve bu yöntemleri farklı uygulamaya şekilleri mevcuttur. İşte bunlara “özel öğretim yöntemleri” denir. “Temel olarak denilebilir ki; her öğretme yöntemi içerik ile öğrencinin etkileşimini sağlamalıdır” (Bilen, 2002).

Öğretme yöntemlerinin eğitim hedeflerine ulaşmakta etkin rolü olduğu açıktır. Öğretmenin, yöntem ve teknik seçiminde şu kurallara dikkat etmesi gerekir:

1. Öğretme yöntemi amaca ve hedefe uygun seçilmeli.
2. Bireyin kendi eğitim yaşamını planlamasına yardımcı olmalıdır.
3. Öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını karşılayıcı nitelikte olmalı.
4. Ortak çalışma ve grup psikolojisini teşvik etmeli, sosyalleşmeyi sağlamalı.
5. Öğrencinin öğrenme faaliyetine etkin bir şekilde katılımını sağlamalıdır.
6. Kullanılacak yöntem ve teknikler öğretme etkinliğini tek düzelikten kurtarmalı.

Bunların dışında öğretmenin bireysel yetenekleri, fiziki şartlar, maliyet gibi diğer durumlarda seçilecek yöntemi etkilemektedir (Tan ve diğerleri, 2002).

1.5.1. Dil Bilgisi Öğretimi Açısından Öğretim Yöntemleri

Dil çok yönlü bir varlıktır. Dil bilgisi öğretimi de aynı doğrultudadır. Bu nedenle dil bilgisi öğretiminde değişik yöntem ve tekniklere başvurulması hem normaldir, hem de zorunluluktur. Dil bilgisi öğretimi bireylere bilgiden çok beceri kazandırmayı hedefler. Doğru konuşma ve yazma, iyi dinleme gibi beceri ve alışkanlıklar çokça alıştırmaya ve uygulama sonucu kazanılır. Bilgi, duygu ve davranışın bir arada bulunması gerekmektedir. Bu açıdan etkin bir öğretim için yöntem zenginliğine gitmek, değişik yöntem ve tekniklere başvurmak gerekmektedir (Kavcar ve diğerleri, 2004).

Dil bilgisi öğretiminde kullanılan yöntemler hareketli ve çok yönlü olmalıdır. Bu nedenle bilişsel, duyuşsal öğrenme gibi birden çok duyuya hitap eden yöntemler kullanılmalıdır (Kahraman ve diğerleri, 2004).

Dil bilgisi öğretiminde genel öğretim yöntemlerinden yararlanmanın yanında, kendine has bazı farklılıkları esas alan yöntemlerin geliştirilip uygulanması zorunluluktur. Bu yöntemler beceri kazandırmaya yönelik olmalıdır. Kalıcı öğrenmelerin aynı zamanda, birey tarafından yaparak, yaşayarak gerçekleştirilen öğrenmeler olduğu, artık bilinen bir gerçektir. O halde, dinleme, konuşma, okuma ve yazma olmak üzere dört temel dil becerisine dayanan Türkçe (dil bilgisi) öğretiminde de, kullanılan yöntemler öğrenci etkinliklerine göre düzenlenmek durumundadır. Öğretimden sonra örnekler ile süreç desteklenmelidir.

Eğitimde yöntem kavramı ele alındığında öğrencilere yeni davranışları kazandırma işleminin nasıl gerçekleşeceği konusu karşımıza çıkmaktadır. Eğitim hedeflerinin gerçekleşmesi, uygun bir yöntemin seçilmesi ile sağlanır. Bu nedenle

her ders için tek bir yöntem değil, farklı yöntemlerin kullanılması söz konusudur. (Demirel 1994: 45).

Göğüş (1978)'e göre dil bilgisi öğretiminde tümevarım yöntemi kullanılmalıdır. Çünkü bu alanın kuralları sözden ve yazıdan ayrı düşünülemez. Başka bir deyişle bilinenden bilinmeyene doğru gidilir. Bunun yanında da gözleme dönük uygulamalar yapılmalıdır. Dil bilgisinde ulaşılmak istenen nokta öğrencilerin öğrendikleri bilgileri uygulamaları olduğu için yöntem seçimi bu doğrultuda yapılmalıdır.

Dil bilgisi öğretiminde şu yöntemlerden yararlanılabilir:

1.5.1.1. Anlatma Yöntemi

Öğretmen merkezli olan bu yöntem dil bilgisi dersinde en çok kullanılan yöntemlerden birisidir. Öğretmen derse giriş yaparken, konuyu özetlerken, bir konu hakkında bilgi aktarırken bu yöntemi kullanır. Amaç bilginin öğretilmesidir. Sunum yoluyla bilgi düzeyindeki davranışların kazandırılmasını hedefler (Kahraman ve diğerleri, 2004: 22).

Anlatma yöntemi, öğretmen merkezli, aynı anda birçok kişiye bilgi aktaran bireylere kısa zamanda bilgi aktaran bir yöntem olarak bilinmektedir (Demirel,1999: 87).

Bu yöntem özellikle kalabalık olan sınıflarda ve bir konunun işlenmesine ayrılan sürenin kısa olduğu durumlarda kullanılır. Öğrencilerin dikkatlerini çekme, önceki öğrenmelerle yeni konu arasında bağlantı kurma, öğrencileri güdüleme, dersi özetleme gibi birçok öğretim durumlarında etkili olarak kullanılabilir. “Bu yöntem kalabalık sınıflara bilgi vermek, öğrencileri ikna etmek, eğlendirmek ve konulara açıklık getirmek amacıyla kullanılır.” (Yılmaz ve Sünbül 1997: 138).

Bu yöntemin hem olumlu hem de olumsuz yanları vardır. Olumlu yanları: kalabalık gruplara bilgi aktarmada kolaylık sağlar. Öğrenci bilgiye rahatça ulaşır. Zamandan tasarruf sağlar. Konu dağılmaz ve dışarıdan müdahale olmadığı için vaktinde biter. Bu yöntemin olumsuz tarafı ise sadece öğretmen etkin olduğu için öğrenci pasif kalır. Derse katılmaz. Öğrencinin dikkati kolayca dağılabilir.

Öğrencilerin pasif olarak oturmalarına neden olduğu, onlara düşüncelerini açıklama fırsatı vermediği için ders ve konu sıkıcı olabilir. Bu nedenle bu yöntemi kullanacak öğretmen öğrencinin dikkatini toplamak için ayrıca çaba sarf etmeli ve değişik etkinlikler uygulamalıdır. Ses tonunu iyi ayarlamalı ve beden dilini kullanmalıdır. Günlük yaşamdan örneklerle anlatılanlar desteklenmelidir. Uygun yerlerde öğrencilere sorular yöneltilerek öğrencinin bilgisini kontrol etmesi sağlanmalıdır.

1.5.1.2. Tartışma Yöntemi

Bu yöntem verilen bilgileri pekiştirmek, öğrenciyi düşünmeye sevk etmek, anlaşılmayan noktaları tekrar açıklamak için kullanılır. Bu yöntem bireyin konuyu kavrama aşamasında farklı görüşler ortaya koyulurken, bir sorunun çözümü aranırken ve genel değerlendirme yapılırken daha etkin kullanılır. Öğrencinin derse katılımını sağlayan bu yöntem öğrencinin düşüncesini açıklamasına ve yorum yapmasına imkân sağlar (Kahraman ve diğerleri, 2004: 23).

Soysal (2004: 13)'a göre tartışma: “Öğrencilerin kendi imkânları ölçüsünde inceleyip araştırdıkları bilgi ve delillerle tez- antitez hususlarında ileri sürebilecekleri düşünceleri ya da görüşleri savunmaya yönelik olan bir metottur.”

Tartışma yönteminde öğrenci kendini ifade edebilecek ortamı bulur. Bu yöntem eleştirme ve düşünme gücünü geliştirdiği gibi konunun öğrenciler tarafından anlaşılıp anlaşılmadığının fark edilmesine olanak sağlar. Birey çok sesliliği öğrenir. Konunun hazırlık aşaması iyi yapılmadığı zamanlarda bu yöntemi uygulamak zor olur. Yani bu yöntem düzenli bir hazırlık evresi gerektirir.

1.5.1.3. Gösterim Yöntemi

Bu öğretim yönteminde amaç izleyici durumundaki bireylere bir eylemin nasıl yapıldığını ya da yapılacağını göstermektir. Bu yöntemin geleneksel öğretim yöntemlerine de katkısı vardır. Bu yöntem, bir konuya ilişkin bilgilerin açıklanması ve bu bilgilerin beceriye dönüştürülmesi için gerekli uygulamaların yapılması aşamasında ve daha çok uygulama düzeyindeki davranışların kazandırılmasında kullanılır. Bu yöntemde fiziksel ya da zihinsel beceriler, önce en uygun biçimiyle

öğretmence gösterilir, gerekli açıklamalar yapılır, daha sonra öğrencilerin aynı becerileri tekrarlaması ve uygulaması istenir, yanlışlıklar anında düzeltilir Bu yöntemde çeşitli araç ve gereçlerden yararlanılabilir. Bu araç ve gereçler CD, kaset, gibi hem görsel hem de işitsel araçlar olabilir. Dil bilgisi öğretiminde tanım ve açıklamaların yetmediği durumlarda resimlerden de yararlanılabilir (Kavcar ve diğerleri, 2004: 21).

Gösterim yönteminde kullanılan nesnelere bireylerde merak uyandırmalı ve öğrencilerin düzeyine uygun olmalıdır. Öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi, zihinsel ve fiziksel becerileri kazanacak nitelikte olmalıdır. Bu yöntemde her bir öğrencinin beceriyi yapıp yeterli sayıda tekrarlamasına olanak sağlanmalıdır. Bunlar öğretmen gözetiminde ve denetiminde yapılmalıdır, çünkü yineleme becerinin öğrenilmesini ve kalıcılığını sağlayabilir. Öğretilen bilgi adım adım olarak dizilmelidir. Birinci adım öğrenilmeden diğerine geçilmemelidir. Gösterilen bilgi iyice öğretildikten sonra diğer adıma geçilmelidir. Verilenler tam olarak öğrenilmediğinde vakit kaybettirir.

1.5.1.4. Çözümleme ve Bireşim Yöntemi

Dil bilgisi öğretiminde sıkça kullanılan yöntemlerdir. Çözümlemede bütün amaçlı ve düzenli olarak parçalarına ayrılır. Bu yöntemde cümleden kelimeye, kelimedenden seslere doğru gidilir. Birey bütünden hareket ile parçaları anlamaya çalışır. Çözümleme zihinsel olarak yapılabileceği gibi fiziksel olarak da yapılabilir. Çözümleme yöntemi inceleme ve araştırmaya yöneliktir. Bir cümleyi öğelerine ayırmak, bir kelimeyi eklerine ayırmak çözümleme yöntemine örnektir.

Çözümleme yönteminde ise bir biri ile alakalı kavramların birleştirilerek bütünü bulunmasıdır. Bu iki yöntem çoğu zaman bir arada kullanılır. Bu yöntemler sezdirerek öğretmeyi amaçladığı için öğrenciyi ezberden uzaklaştırır (Kavcar ve diğerleri, 2004: 17).

1.5.1.5. Soru-Cevap Yöntemi

Bu yöntemde önceden konu ile ilgili sorular hazırlanır. Öğrencilerin bu soruları cevaplaması, yorumlaması ve tartışması beklenir. Burada öğrencilerin aktif olması beklenir. Öğrencilerin doğrudan katılımına imkân sağlar. Öğrencinin ilgisini çeker, artırır. Derse canlılık getirir ve yanlışlıklar anında düzeltilebilir.

“Öğrencinin bir metne ilgisini çekmek, onlara bir metni çözümletmek, bir yazma konusu üzerinde düşündürmek, bir yazının ana ve yardımcı düşüncelerini buldurmaya çalışmak için düzenlenen çalışmalarda bu yöntem çok etkilidir. Birçok derste kullanılan bu yöntem, Türkçe dersinde özellikle öğrencinin konuşma becerisinin geliştirilmesinde kullanılabilir. Sorular bir yandan öğrencinin dinleme (anlama) becerisini geliştirmesine imkan verirken, diğer yandan öğrencinin düşündüklerini ifade etmesini sağlar. İnsanlar arası iletişimin önemli iki ögesi olan dinleme ve konuşma konusunda öğrenciler bu yolla deneyim kazanırlar. Konu sonlarında geri dönüt almak ve konuyu pekiştirmek için bu yöntemle başvurulabilir”(Kavcar ve diğerleri, 2004: 120).

Cemiloğlu (2001)'na göre bu yöntemde sorular kaliteli ve dersin amacına uygun hazırlanmalıdır. Öğrencinin seviyesi gözetilmelidir. Soru- cevap yöntemi kullanılarak "duygu, düşünce, tasarım ve izlenimlerini belli bir maksada yönelik olarak sözle açık ve anlaşılır biçimde ifade edebilme" ve "dinlediğini tam ve doğru olarak anlayabilme" amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli olan iletişim ortamı sağlanabilir. Sorular açık ve anlaşılır olmalıdır. Kısa cevaplı sorular yerine düşünmeye sevk eden sorular tercih edilmelidir. Soruların cevapları hep aynı öğrencilerden istenmemelidir. Sorular öğrencilerin yetenek düzeylerine uygun olmalı ve yanlış veya eksik cevap veren öğrencilerin ipuçları ile yönlendirilerek doğru cevaplar vermeleri sağlanmalıdır. Değişik öğrencilerin katılımı desteklenmelidir.

Bu yöntem öğrenciye konuşma fırsatı verdiği için olumludur. Ancak kalabalık sınıflarda bu yöntemi uygulamak oldukça zordur. Bununla birlikte dersi sürekli soru cevap tekniğiyle işlemek sıkıcı olup öğrencilerin bağımsız düşünme yeteneklerini köreltebilir. Verilen yanlış cevapların çok olması durumunda vakit kaybına neden olabilir.

1.5.1.6. Drama ve Rol Yapma

Öğretimde oyunun önemi yadsınamaz. Konuşma, taklit ve hareket gibi öğelerden yararlanarak olayların hayali bir ortamda canlandırılmasına denir. Grubun üyeleri yalnızca dinlemek ya da tartışmak yerine olayın nasıl oluştuğunu da izlerler. Bu esnada öğrenci hayal gücünü kullanma olanağı yakalar. Oyunlaşma sırasında öğrenci hem kendini hem de canlandığı bireyi daha iyi tanıma fırsatını bulur (Kahraman ve diğerleri, 2004: 23).

“Çocuğu geleceğe hazırlayan oyun çocuk için görünürde özel bir amacı olmasa da, pek çok amaca hizmet eder. Neşe kaynağı olma, yaratıcılığı harekete geçirme, başarıyı tanıma fırsatı verme, çalışma hayatını sezdirme gibi yönleriyle oyun, çocuğu sosyal hayata hazırlar. Rol oynama yöntemi özel bir değere sahiptir. Çünkü bu yöntemde öğrenciler başka bir kimsenin kimliğine bürünürler, başkalarının nasıl hissettiğini ve düşündüğünü fark ederler. Bu hazırlanmış, hiçbir zorlama olmadan doğal bir akış içinde gerçekleşir”(Simsek, 2004: 19).

Bu yöntemin faydaları şu şekilde sıralanabilir;

1. Bireyin ifade gücünü geliştirir.
2. Öğrenciyi yaparak yaşayarak öğrenmeye sevk eder. Bu nedenle ezberden uzaklaştırır.
3. Akıcı konuşmayı geliştirir.
4. Anlama yeteneğini ve yaratıcılığı arttırır.
5. Bu yöntem sayesinde öğrencilerin problem çözme ve karar verme yetenekleri gelişir.
6. Kişinin kendine güvenini arttırır.
7. Öğrenciler öğrenme sürecine bizzat katıldıkları için öğretim olayı zevkli geçer.
8. Değişik görüşlerin, farklı bakış açılarının farkına varır,
9. Toplum karşısında konuşma alışkanlığı kazandırır.
10. Bireysel farklılıklara karşı hoşgörülü olur,
11. Öğrencinin soyut kavramları anlaması kolaylaşır.
12. Kelime hazinesini geliştirir.

Kahraman ve diğerleri (2004: 23)'ne göre bu yöntemi olumsuz yanları ise: rol dağılımlında adaletli davranmamak, iyi hazırlık yapılamaması, çok zaman gerektirmesi, bazı öğrencilerin karakterleri anlamada güçlük çekmesi ve zaman zaman dersin amacından sapılmasıdır.

1.5.1.7. Keşfet(tir)me Yöntemi

Bu yöntemde amaç öğrenciye bilgi belge ve malzeme vererek öğrencinin çıkarımlarda bulunmasını sağlamaktır. Var olan bilgileri kullanarak yeni bilgilere ulaşmaya çalışılır. Ya da bilgiler düzenlenir (Kahraman ve diğerleri, 2004: 27).

Keşfettirme yönteminde öğretmenin görevi öğrencilere rehberlik edip onları yönlendirmektir. Öğrencinin hazır bilgilerini kullanmasına yardım etmektir. Bu sayede ğrenci bir şeyler başardığını görür ve bireyin öğrenme isteği artar. Kendine olan güveni gelişir.

Bu yöntemin de diğer ğretim yöntemleri gibi olumlu ve olumsuz tarafları vardır. Olumlu taraflarını şu şekilde sıralayabiliriz.

1. Öğrencinin düşünme yeteneği gelişir.
2. Daha önce edindiği bilgileri kullanmayı öğrenir.
3. Öğrenciyi ezberden uzaklaştırır.

Bu yöntemde ğretmen öğrencileri doğru yonlendiremez, onlara gerekli zamanı sağlayamazsa vakit kaybına neden olur. Onları doğru sorularla yönlendirmelidir. Değişik araç gereçler kullanmaya zen göstermelidir.

1.5.1.8. Benzetim Yöntemi

“Bu yöntemde öğrencilerin, bir olay veya durumu gerçekmiş gibi ele alıp üzerinde eğitici çalışma yapmaları esastır. Burada yapılan öğrenmeyi kolaylaştırmak için model üzerinde deneyim çalışmasıdır” (Kahraman ve diğerleri, 2004: 27).

Bu yöntemde birinci amaç öğrencilerin inceleme ve yorum kabiliyetini geliştirmektir. Bilgiyi model üzerinden tanıyıp araştırmak, değişik kararları ve seçenekleri gerçek sistemde hiçbir değişiklik yapmadan deneyebilmek, elde edilen bilgiler ışığında, sistemle ilgili öngörülerde bulunabilmek ve uygulamaya esas olan kararları belirlemektir.

1.5.1.9. Bilgisayar Destekli Öğretim Yöntemi

Bilgisayarın hayatımıza girmesi ile birlikte eğitimde bilgisayar kullanımı yaygınlaşmıştır. Bilgisayar kullanımının öğretimdeki önemi yadsınamaz. Bilgisayar Destekli Öğretim'de öğretmen ders esnasında sahip olduğu donanım ve yazılım olanaklarına, konunun ve öğrencilerin özelliklerine göre bilgisayarı değişik yer ve zamanlarda kullanabilir.

“Eğitimde bilgisayarın kullanılma gereksinimi, eğitim sisteminde aşırı derecede artması, öğrenci sayısının hızla çoğalması, bilgi miktarının artması ve içerimin karmaşıklaşması, öğretmen yetersizliği ve bireysel kabiliyet ve farklılıkların önem kazanması gibi nedenlerden doğmaktadır. Bilgisayar; ders kitapları ya da laboratuvar malzemeleri gibi etkili bir ders aracıdır.”(Alkan, 1984: 148).

Bilgisayar Destekli Öğretim programlarının uygulanışı; alıştırmaya ve tekrar, birebir öğretim, problem çözme ve benzetim programları olmak üzere dört çeşittir (Demirel 1994: 73–77).

Öğrenciler bilgisayarı öğretimde çekici bulmaktadırlar. Bu nedenle bu yöntem öğrencinin derse olan ilgisini arttırmaktadır. Öğrenci birçok olayı değişik tekniklerle görsel olarak görmekte ve yaşamaktadır (Bilen, 1999).

1.5.1.10. Programlı Öğretim Yöntemi

Programlı öğretimin kurucusu olan Skinner'dir yaptığı öğrenme deneylerinde ödülü "pekiştireç" olarak kullanmıştır. Bu yöntemde öğretimin bireyselleştirilmesi düşüncesi vardır.

“Bu öğretim yönteminde, öğrenme görevi tamamen bireye bırakılmıştır. Önceden belirlenmiş hedef davranışlara ulaşmak üzere dikkatlice düzenlenmiş, sıraya konulmuş, kontrollü süreçtir. Programlı öğretimde; programlı öğretime göre hazırlanmış kitaplar, programlı öğretim makineleri ve bilgisayarlar kullanılmaktadır. Açık öğretim fakültelerinde bu yöntem uygulanır.

1.6. EĞİTİM VE ÖĞRETİMDE GÖRSEL ÖGELERİN KULLANIMI

Eğitimde davranış değişikliğinin kalıcı olması esastır. Bu kalıcılığı sağlamak için gerekli şartların oluşturulması gerekir. Bu kalıcılık eğitim ve öğretim sürecinin tamamını kapsar. Küçükahmet (2000)'e göre bireyler; okuduklarının % 10'unu, işittiklerinin % 20'sini, hem görüp hem de işittiklerinin % 50'sini, söylediklerinin % 70'ini ve yapıp söyledikleri bir şeyin ise % 90'ını hatırlar. Öğretimde görsel ve işitsel araçlar kullanıldığında öğrenme hem daha çabuk ve hem de daha kalıcı olur. Yine öğrenilenlerin, % 75'i görme, % 13'ü işitme, % 6'sı dokunma, % 3'ü koklama ve % 3'ü tatma ile sağlanmaktadır. Daha önemlisi, işitilenin, % 20-25'i görülüp işitilenin % 60-65'i hatırlanmaktadır. Verilen açıklamalar incelendiğinde eğitim ve öğretimde görsel öğelerin kullanımının önemi açıkça görülmektedir. Kalıcı bir öğretimde görsel öğelerin yardımına olan ihtiyaç inkâr edilemez bir gerçektir.

Öğrenme süreci içerisinde kullanılan duyu organı sayısı arttıkça öğrenme çabuk gerçekleşir ve öğrenmenin kalıcılığı artar.

Sönmez (1986)' e göre görsel öğeler hedef davranışların istendik düzeyde öğrencilere kazandırılmasında büyük kolaylık sağlayabilir. Çünkü görsel öğeler öğrencinin dikkatini çekerek onun derse yoğunlaşmasını sağlayabilir. Bir öğretim etkinliği ne kadar çok duyu organına hitap ederse öğrenme o kadar iyi gerçekleşir. Görme ve işitmenin, öğrenme üzerinde bu orandaki etkisi, görsel materyallerin tasarımının önemini arttırmaktadır.

Öğretimde karmaşık olanı basitleştirmek, soyut olanı somutlaştırmak için değişik yöntemler kullanılır. Soyut bir kavram ya da bilgiyi soyutlaştırmak görselliğin kullanımı ile mümkündür. Öğretme etkinliği işitsellik üzerine kurulmuştur. Oysa görsel ve işitsel yöntemlerin birlikte kullanılması gerekir. Bu yöntem daha çok duyu organını uyardığı, öğrencinin ilgi ve dikkatini çektiği için öğrenmeyi kolaylaştırır. Tan ve Erdoğan (2004)'a göre verimli bir öğretim etkinliği çeşitli araç ve gereçler yardımıyla sağlanır. Konulardaki şekiller, fotoğraflar, tablolar öğretimde öğrenmeyi araç ve gereç yardımıyla anlaşılır hale sokar. “Öğretimde araç-gereç kullanımı, çoklu öğrenme ortamının sağlanmasına katkı getirir.

Dil bilgisi öğretiminde şu materyaller kullanılabilir:

1. Resimli kartlar
2. Yazı ve gösterim tahtaları,
3. Radyo, pikaplar ve plâklar, teyp, ses bantları ve CD'ler,
4. Metinlerle ilgili resimler ve karikatürler
5. Film makinesi ve hareketli filmler
6. Kitaplar
7. Tepegöz ve yansıtıcılar

Güngördü (2003)'ye göre kullanılan görsel öğelerde aranacak özellikler şu şekilde sıralanabilir.

1. Kullanılan öğeler kolay kullanılır, sağlam ve ekonomik olmalıdır.
2. Müfredat programına uygun olmalıdır.
3. Amaca hizmet eden ve konunun öğrenilmesini kolaylaştırır nitelikte olması gerekir.
4. Öğrenciyi en az çaba ile kısa zamanda sonuca ulaştırmalıdır. Karmaşık olmamalıdır.
5. Konunun açıklanmasında kullanılan şekil ve tablolar renk, çizim ve yazı tarzı yönünden uyumlu olmalıdır.
6. Kullanılan materyaller öğrencinin yaş ve cinsiyetine uygun düzeyde olmalıdır.

1.7. YAPIM VE ÇEKİM EKLERİNİN ÖĞRETİMDE GÖRSEL ÖĞELERİN KULLANIMI

“Dil”, insanların anlaşmalarını sağlayan sistemdir. Bu sistemin kendi içinde karmaşık kuralları vardır.

Barthes'e (1993) göre; dil, sözün sonsuz bir çeşitlilikle gerçekleştirdiği salt soyut bir kendilik, bireylerin üstünde yer alan bir kural, temel türlerin oluşturduğu bir bütündür. Bir sistem olan dil soyut bir varlıktır. Dolayısı ile bu dili ve dilin özelliklerini öğreten bilim de soyuttur.

Sever (2000: 16)'e göre “Sözcükler birer kavramdır ve düşünmenin temel öğeleridir.” Bu cümleden dil ile düşüncenin ne kadar yakın olduğunu çıkartabiliriz. Düşünce soyuttur. O halde dil de soyut olacaktır.

Soyut olan kavramların öğretimi somut olan kavramlara göre daha zordur. Bu çalışmada yapım ve çekim ekleri şekiller ile somutlaştırılmaya çalışılacaktır. Yapım ekleri ve çekim eklerini arasındaki farkları öğretmede ezberden vazgeçip şekiller ile somut hale getirmektir. Asıl amaç ekleri öğretmek değil, yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkı somut olarak ortaya çıkarmaktır.

Ek yalnız başına bir anlam taşımayan ancak anlamlı parçalarla birleşerek çeşitli görevler yapabilen ses ya da ses topluluğudur. Eklendiği kök değişse bile bir ekin yaptığı görevin niteliği değişmez (Kahraman, 2001: 41). Dildeki varlık, kavram ve eylemlerin adları olan, anlamlı en küçük birim ise köktür ve Türkçede ister isim kökü ister fiil kökü olsun bütün kökler her zaman kelime başında bulunur. Gövde ise kelime köklerinden yapım ekleriyle türeyen, geniş köklerdir.

Ekler yüklendikleri görevlere göre yapım ve çekim ekleri gibi gruplara ayrılırlar. Yapım ekleri eklendiği kelimenin yapısını ve şeklini değiştirir. Onlara yeni manalar yükler. Çeki ekleri ise isimler ile isimler ya da isimler ile eylemler arasında kalıcı olmayan ilişkiler kuran eklerdir. Yapım ekleri ile kıyaslanınca kullanım alanları daha geniştir. Çünkü bu ekler, kök ve gövdelere bazı anlam bağlantıları katarak onları birbirleriyle ilişkiye geçirir. Cümledeki öğelerle geçici anlam ilişkisi kurar. Bu ekler eklendikleri kelimenin anlamında ve sekinde bir değişiklik yapmaz.

Yapım eklerinin kelimenin resmini değiştirmesi uygulamanın hareket noktasıdır. Burada görsellikten faydalanılacak ve sözcüklerin ek almadan ve ek aldıktan sonraki resimleri çizilecektir.

1.7.1. Görsellik ile Somutlaştırılabilecek Yapım ve Çekim Ekleri

Eklerin öğretimindeki en büyük sorun eklerin ezberletilerek öğretilmesidir. Eklerin yapısı, çeşitleri ve özellikleri geleneksel öğretim yöntemiyle ancak bu şekilde öğretilbilmektedir. Tanımlar ve onlarca değişik ek çeşidinin olması öğretim etkinliğini bir hayli zorlaştırmaktadır. Bu duruma bir de birbirinin aynısı olan ek çeşitleri eklenince süreç daha karışık bir hal almaktadır ve ezberlenen bilgiler birbirine ket vurmaktadır. Doğal olarak da bu öğretim kalıcı olamamaktadır. Bu karışıklığı gidermenin yolu eklerin arasındaki farkları görsellikle ayırt etmektir.

Yapım ve çekim eklerinin arasındaki en büyük fark yapım eklerinin eklendiği kelimenin şeklini değiştirmesidir. Çıkış noktası burası olacaktır. İlk önce sözcüğün ek almadan önceki şekli çizilecektir. Daha sonra aynı sözcüğün ek almış durumunun şekli çizilecektir. Şekil aynı çıkarsa bu ek çekim eki, şekil değişirse yapım ekidir. Bu yöntem bütün yapım ve çekim eklerine uygulanamamaktadır. Zaten çalışmanın amacı eklerin tamamını öğretmek değil, öğrencilerin çok karmaşık olarak algıladıkları yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkı bu yolla göstermektir. Bu şekilde ekin türü belirlendiği gibi ekin görevinin de belirlenmesi mümkündür.(İsimden eylem türeten yapım ekleri, eylemden isim türeten yapım ekleri gibi)

Görselleştirilerek somutlaştırılabilecek yapım ve çekim eklerini şu şekilde sıralayabiliriz.

Yapım Ekleri:

İsimden isim türeten yapım ekleri: Şekli çizilebilecek isimden isim yapan eklerinin bazıları şöyledir.

Meslek ve topluluk ismi yapan ekler: su-cu, ekmek-çi, duvar-cı, araba-cı, ayakkabıcı-lık, simit-çi, kahve-ci, gazoz-cu...

Yer ismi yapan ekler: kitap-lık, tuz-luk, yumurta-lık, kalem-lik, odun-luk

Alet ve eşya ismi yapan ekler: sabah-lık, kulak-lık, kış-lık, göz-lük, kulak-lık...

İsime eklenerek olumsuzluk ve yokluk anlatan ekler: araba-sız (geldi), baba-sız, elbise-siz,

Eşitlik, ortaklık, bağlılık ifade eden isimler türeten ekler: Arka-daş, vatan-daş, yol-daş, meslek-taş

Sayı sıfatlarını sıra sayı sıfatı haline getiren ekler: ikinci, üçüncü, dördüncü

Hastalık isimleri yapan ekler: kaba-cık, yılan-cık, kızamık-çık, pamuk-çuk, arpa-cık,

Bitki isimleri yapan ekler: dil-cik, kızıl-cık, gelin-cik...

Organ isimleri yapan ekler: köprü-cük, kulak-çık, beyin-cik, elma-cık (kemiği), karın-cık, badem-cik...

Dil ve lehçe isimleri yapan ekler: Latin-ce, İngiliz-ce, Kırgız-ca Arap-ça, Fars-ça, Rus-ça, Türk-çe... Bu eklerin dışında et-çil, ot-çul gibi sözcüklerdeki yapım ekleri de somutlaştırılabilecek isimden isim yapan eklerdir.

İsimden eylem türeten yapım ekleri: Şekli çizilebilecek isimden eylem yapan eklerinin bazıları şöyledir.

-la-, le-,

Baş-la, taş-la, sak-la, sıra-la, ütü-le, temiz-le, top-la, yok-la-, yol-la-, ateş-le-, belge-le-, dem-le-, demir-le-, diş-le-, giz-le-, kilit-le gibi.

-al-, -el:

Düz-el, boş-al, az-al, dar-al, dik-el, kör-el...

-ar-, -er:

Karar-, bozar-, sarar-, ağar-, kırar-, kızar-, morar-, yeşer-...

Eylemden isim türeten yapım ekleri

-mak, -mek:

Bu eke mastar eki de denir. Eylemlerden hareket isimleri yapar. Geçici isim yapılan kelimelerden sonra iyelik eki gelmez. Bazen bu ek kalıcı isimler yapar. Bu eke örnek olarak, kay-mak, çak-mak, ye-mek sözcüklerini verebiliriz.

-men, -man:

Say-man, yaz-man, seç-men, eğit-men, denet-men okut-man...

-gı, -gi, -gu, -gü: Bu ek çeşitli anlamlarda isimler türetir.

Çal-gı, bıç-kı, yay-gı, sor-gu, duy-gu, sar-gı, at-kı...

-ı, -i, -u, -ü:

Doğ-u, bat-ı, öl-ü, sev-i, çat-ı, yap-ı, bak-ı, tart-ı...

-ici, ıcı, ucu, ücü:

Al-ıcı, ez-ici, dilen-ici, kal-ıcı, vur-ucu, ver-ici...

-ak, -ek: Eylemin etkisinde kalan yeri, aleti, nesneyi karşılar.

Ölç-ek, kon-ak, ürk-ek, yat-ak, bat-ak, kay-ak, okun-ak, yan-ak...

Şeklini çizebileceğimiz eylemden isim türeten yapım eklerinin diğerleri ise şunlardır: Yak-ı-t, taşı-t, süpür-ge, öner-ge, bildir-ge, böl-ge, dal-gıç, başlan-gıç, yar-gıç; süz-geç, kıs-kaç, yüz-geç

Eylemden eylem türeten yapım ekleri: Yapım eklerinin bu türü diğerlerine göre daha az somutlaştırılmaktadır.

-n-:

Ara-n-, boya-n-, salla-n-, dola-n-, yıka-n-, dile-n-, gez-i-n-...

Çekim Ekleri: şekli çizilerek somutlaştırılabilecek çekim eklerinden bazıları şunlardır:

Çokluk eki:

Araba-lar, kalem-ler, masa-lar, defter-ler, insan-lar...

İsim Durum Ekleri:

Araba-nın, kapı-nın, ev-in, sepet-in, top-un, cam-ı (sil), elma-y-ı (ye), kalem-i (ver), ev- e (yürüdüm), okul-a (geldim), sıra-y-a (oturduğum), sınıf-ta, masa-da, gözlük-te, el-de, sayfa-dan, ev-den, sınıf-tan, masa-dan, gözlük-ten, araba-y-la, kalem-le, bizim-le, ekmek-le ... gibi örnekler verilebilir.

Sahiplik(İyelik) Eki:

1.tekil şahıs: araba-m

2. tekil şahıs: araba-n

3.tekil şahıs: araba- sı

1. çoğul şahıs: araba-mız,

2. çoğul şahıs: araba-nız,

3. çoğul şahıs: araba-ları.

Yukarıda verilen örnekler yapım ve çekim eklerinin tamamı değildir. Çünkü uygulamanın amacı eklerin tamamını öğretmek değil; eklerin arasındaki farkı görselliği kullanarak göstermektir. Öğrenci bu uygulama sayesinde sadece eklerin arasındaki farkı öğrenmekle kalmayacak eklerin sözcüğe eklendikten sonraki görevini ve bu eklerin kendi içinde çeşidini de öğrenmektedir.

Anahtar sözcük: Sözcüğün şekli değişirse eklenen ek yapım eki (türemiş sözcük), şekli değişmezse çekim eki (basit sözcük) dir.

II. BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırma orta öğretim dokuzuncu sınıf öğrencilerinin Dil ve Anlatım dersi konusu olan yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkı öğrenmesinde geleneksel yöntem ile bu yöntemin yanında görsel öğelerin kullanımının etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yapılacak olan araştırma deneme modelidir. Çünkü bu çalışmada yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkın öğretiminde görsel öğelerin etkisi sorgulanmıştır.

“Bir araştırmada herhangi bir olay, olgu, obje, subje (kişi) ve etkeni inceleyerek değişkenler arasındaki neden- sonuç ilişkilerini tespit etmek ve sonuçları karşılaştırarak ölçmek için yürütülen araştırmaya deneysel yöntem denir” (Ekiz 2003: 99). Bu modelin türü olan "ön test-son test kontrol gruplu model" esas alınmıştır. Ön test-son test kontrol gruplu modelde yansız belirlenen iki grupta (deney ve kontrol grubu) deney öncesi ve sonrası ölçmeler yapılır (Karasar, 1998: 97).

Ön test ve son test gruplu deneme modeli, deneysel işlemin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin test edilmesiyle ilgili olarak araştırmacıya yüksek bir istatistiksel güç sağlayan elde edilen bulguların neden sonuç bağlamında yorumlanmasına olanak veren ve davranış bilimlerinde sıklıkla kullanılan güçlü bir modeldir (Büyüköztürk, 2001: 27).

Araştırmadan önce uygulanan testlerle grupların seviyesi eşitlenmiştir. Yapılan ön test ve son testin kapsam geçerliliği sınanmıştır.

2.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

2007–2008 Öğretim yılında hizmet veren, İstanbul ili sınırları içinde yer alan, ortaöğretim dokuzuncu sınıfında okuyan öğrenciler, evreni oluşturmaktadır.

Çalışmanın örneklemini, İstanbul ili Küçükçekmece ilçesinde seçilen Halkalı IMKB Meslek Lisesi dokuzuncu sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Kontrol grubu olarak 9-K, deney grubu olarak 9-I şubelerinde okuyan 40 öğrenci seçilmiş olup; bu araştırma düzeyleri eşitlenmiş olan bu öğrenci grupları üzerinde yapılmıştır.

2.3. VERİ TOPLAMA TEKNİĞİ

Bu uygulamada Türk Dili ve Edebiyatı (Dil ve Anlatım) alanıyla ilgili teorik bilgileri içiren kaynak kitaplar incelendiği gibi eğitim bilimleriyle ilgili kaynaklar da incelenmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından okullara verilen 9. sınıf ders kitaplarının yapım ve çekim ekleri ile sözcüğün yapısı konuları incelenmiştir. Bunun yanında MEB 2005 Dil ve Anlatım Programı da incelemeye dahil edilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda yapım ve çekim eklerinin dördüncü üniteye sözcük bilgisi ana başlığı altında ele alındığı, bu konu için 14 ders saati süre verildiği ve sekiz adet kazanım hedeflendiği görülmüştür. Çalışma tüm bu veriler dikkate alınarak yapılmıştır. Bu veriler tablo 1 de verilmiştir.

Tablo- 1

1. KAZANIM TABLOSU, ÜNİTELER İÇİN ÖNERİLEN SÜRE VE METİN SAYILARI

DOKUZUNCU SINIF HEDEF-KAZANIM TABLOSU

ÜNİTELER	HEDEF SAYISI	KAZANIM SAYISI
I.ÜNİTE	3	15
II. ÜNİTE	2	5
III. ÜNİTE	4	28
IV.ÜNİTE (Araştırmanın kapsadığı bölüm)	6	66
V.ÜNİTE	9	70
VI.ÜNİTE	7	56
TOPLAM	31	240

Öğrencinin kavram bilgisi, öğretmen tarafından kavramın tanımı veya bazı özellikleri belirtilerek öğrencinin o kavramı bilip bilmediği ön test yoluyla ölçülebilir. Bunun yanında bilinmeyen sözcük ve kavramların öğrenilip öğrenilmediği ya da bilinen sözcük ve kavramların unutulup unutulmadığı da son test ile ölçülebilir. Bu verileri elde etmek için uygulanan ön test ile son testteki ölçme tekniği aynı olmalı; tesadüfi başarıya imkan vermemelidir.

Bu çalışmada öğrencilerin yapım ve çekim ekleri ve bu eklerin arasındaki farklar hakkındaki bilgilerini sağlıklı ölçebilmek çoktan seçmeli, boşluk doldurma ve açıklamalı ölçme araçları bir arada kullanılmıştır. Verilen ön test-son test öğrencinin daha önce öğrendiklerini hatırlamaya, çağırışım yapmaya ve mantığını kullanmaya dayalı karma olarak uygulanmıştır.

Araştırma; 2007–2008 eğitim-öğretim yılının ikinci kanaat dönemini kapsamaktadır. Öğrenciler üzerinde soruların uygunluğu ve verilen sürenin yetip yetmediği test edilmiştir. Bu pilot uygulama için deney ve kontrol grubundan farklı bir grup oluşturulmuştur. Asıl çalışmaya ön çalışmadan bir hafta sonra başlanmıştır. Eğitim- öğretimin genel süresi dikkate alınarak ön testin hemen arkasından 10 ders saati süreli konu anlatımı yapılmıştır. Konu anlatımının ertesi günü son test uygulamasına gidilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

Uygulanan bilgi testinin kapsam geçerliliği uygulama okulundaki Türk dili ve Edebiyatı öğretmenleri tarafından denetlenmiştir. Uygulama öncesi deney ve kontrol grubundan altı öğrenci testleri incelemiş ve anlayamadıkları noktalar belirlenip düzeltilmiştir.

Bu çalışmada deney grubunun görsel öğeler kullanılarak yapılan anlatma etkinlikleri tamamlandıktan belli bir süre sonra deney ve kontrol gruplarına içinde “boşluk doldurma,” “çoktan seçme,” “eşleştirme,” “karşılık bulma dayalı bir bilgi testi uygulanmıştır. Genel son test uygulaması ise son testten 10 gün sonra yapılmıştır.

Test uygulamalarında yapım ve çekim ekleri ve bu eklerin arasındaki fark ile ilgili toplam 20 soru bulunmaktadır. Soruların bir kısmı klasik, bir kısmı boşluk doldurma, bir kısmı ise çoktan seçmeli olarak düzenlenmiştir.

Uygulama için dokuzuncu sınıf öğrencilerinden 20'şer kişilik iki farklı grup oluşturulmuştur. Bu grupların başarı düzeyi Dil ve Anlatım dersindeki başarı ortalamaları da dikkate alınarak eşitlenmeye çalışılmıştır.

Ön test ve son test uygulama sonuçları her bir öğrenci için 100 tam puan üzerinden değerlendirilmiştir. Öğrencilerin bireysel puanı belirlendikten sonra grup ortalaması alınmıştır. Yapılan ön test sonucunda gruplar arasında fark olmadığı görülmüştür.

Deney ve kontrol grupları için yapım ve çekim ekleri ve bu eklerin arasındaki farkların anlatıldığı her grup için ayrı günlük ders planları hazırlanmıştır. Kontrol grubuna yapım ve çekim ekleri ve bu eklerin arasındaki farklar düz anlatım yöntemiyle anlatılmıştır. Deney grubuna ise resimleme tekniği yardımı ile anlatılmıştır. Yapılan çalışma sonunda toplanan veriler analiz edilmiştir.

Deney ve kontrol grupları için hazırlanan günlük ders planları ekler bölümünde gösterilmiştir.

2.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmada ön test ve son test sonuçları cevap anahtarı aracılığıyla her öğrenci için 100 puan üzerinden ve her doğru cevaba aşağıdaki tabloda belirtilen puanlar verilerek değerlendirilmiştir.

Değerlendirme Ölçeği:

1. Soru: 1+ 1+ 1+ 1+ 1: 5 puan,

2. Soru: 1+ 1+ 1+ 1+ 1: 5 puan,

3. Soru: 1+ 1+ 1+ 1+ 1: 5 puan,

4. Soru: 1+ 1+ 1+ 1+ 1: 5 puan,

5. Soru: : 5 puan,

6. Soru: : 5 puan,
7. Soru: : 5 puan,
8. Soru: : 5 puan,
9. Soru: : 5 puan,
10. Soru: : 5 puan,
11. Soru: : 5 puan,
12. Soru: : 5 puan,
13. Soru: : 5 puan,
14. Soru: : 5 puan,
15. Soru: : 5 puan,
16. Soru: : 5 puan,
17. Soru: $1+ 1+ 1+ 1+ 1$: 5 puan,
18. Soru: : 5 puan,
19. Soru: : 5 puan,
20. Soru: : 5 puan,

Toplam: 100 puandır.

Öğrencilerin bireysel değerlendirmesinden sonra grupların aritmetik ortalaması hesaplanmıştır.

III. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

3.1. GENEL DEĞERLENDİRME

Bu araştırma deneye dayalıdır. Bir deney bir kontrol olmak üzere çalışma iki bağımsız denk gruptan oluşmaktadır. Araştırma alt-orta sosyo-ekonomik düzeye sahip bir ortaöğretim okulunda yapılmıştır.

Araştırmanın bu bölümünde, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2007- 2008 eğitim öğretim yılında okutulması tavsiye edilen dokuzuncu sınıf Dil ve Anlatım kitaplarının genel durumu yapım ve çekim eklerini öğretme şekli ile uygulama sırasındaki gözlem ve değerlendirmeler ele alınmaktadır. Ayrıca öğrencilerin yapım ve çekim eklerini nasıl öğrendiklerine dair bulgulara da yer verilmektedir.

3.1.1. Yapım ve Çekim Eklerinin 9. Sınıf Dil ve Anlatım Kitabındaki Yeri ve Öğretim Yöntemi

Dokuzuncu sınıf Dil ve Anlatım kitabı 2005 yılında uygulamaya konulan Dil ve Anlatım ders programına göre hazırlanmıştır. Bu nedenle bu bölümde Dil ve Anlatım programına da değinilecektir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı 2005 yılında tek tip kitap uygulamasına geçmiştir. Önceki yıllarda kullanılmış kitaplar değerlendirme dışında tutulacaktır.

Araştırma konusu Dil ve Anlatım ders kitabında dördüncü ünite de sözcük bilgisi başlığı konu başlığı altında verilmiştir. Alt başlıklar ise yapım ve çekim ekleri ile basit, türemiş, birleşik sözcüklerdir. 2005 Dil ve Anlatım dokuzuncu sınıf ders programında konuların dağılımı, konulara verilen ders süresi, hedef ve kazanımlar tablo 2 de verilmiştir.

Tablo- 2
DOKUZUNCU SINIF ÜNİTELERİ

ÜNİTELER	DERS SAATI	AĞIRLIK %	METİN ve METİN PARÇALARI	
			BÜTÜN	PARÇA *
I. ÜNİTE: İLETİŞİM, DİL VE KÜLTÜR	6	8	1	*
II. ÜNİTE: DİLLERİN SINIFLANDIRILMASI VE TÜRKÇENİN DÜNYA DİLLERİ ARASINDAKİ YERİ	4	6	3	*
III. ÜNİTE: SES BİLGİSİ- YAZIM (İMLÂ)KURALLARI-NOKTALAMA	14	18	3	*
IV. ÜNİTE: SÖZCÜK BİLGİSİ(YAPIM VE ÇEKİM EKLERİ, BASİT-TÜREMİŞ-BİRLEŞİK SÖZCÜKLER)	14	20	2	*
V. ÜNİTE: CÜMLE (TÜMCE) BİLGİSİ	14	20	3	*
VI.ÜNİTE: PARAGRAF BİLGİSİ	20	28	3	*
TOPLAM	72	100	15	*

* : Kazanımları gerçekleştirmeye yönelik olarak önerilen sayının dışında istenildiği kadar metin parçası seçilebilir.

Tablo incelendiğinde dördüncü üniteye 14 saat ders süresinin verildiği görülmektedir. Bu ders süresinin yaklaşık 10 ders saati araştırmanın konusu ile ilgilidir.

DOKUZUNCU SINIF HEDEF-KAZANIM TABLOSU

ÜNİTELER	HEDEF SAYISI	KAZANIM SAYISI
I.ÜNİTE	3	15
II. ÜNİTE	2	5
III. ÜNİTE	4	28
IV.ÜNİTE (Araştırmanın kapsadığı bölüm)	6	66
V.ÜNİTE	9	70
VI.ÜNİTE	7	56
TOPLAM	31	240

Hedef ve kazanım tablosunda sözcük bilgisi konusu için altı hedef 66 kazanım verilmiştir. Kazanımların araştırmanın konu ile ilgili olan kısımları tablo 3'te olduğu gibidir. Bu kazanımlar sekiz adettir.

Tablo-3

Sözcüklerin yapısını çözümleme
1. İsim kökleriyle fiil köklerini ayırt eder.
2.Yapım eklerinin işlevlerini tartışır.
3.Yapım eklerini gruplandırır, özelliklerini açıklar.
4.Yapım eklerinin kelimelerdeki işlevini belirler.
5.Çekim eklerini ve bu eklerin özelliklerini açıklar.
6.Yapıları bakımından kelimeleri birbirinden ayırır.
7.Oluşturacağı metinlerde yapım ve çekim eklerini doğru kullanır.
8.Yapım ve çekim eklerinin kelimelere ve söz dizimine kattığı anlamları fark eder.

Dil ve anlatım programının 2005 yılında değişmesi ile birlikte kitabın içeriği ve öğretim yönteminde de değişimler olmuştur. Bundan önceki Dil ve Anlatım ders kitapları tamamen geleneksel öğretim yöntemlerine yöneliktir. Öğrencinin ihtiyacı olan bilgilerin tamamına yakını verilmiştir. Öğretmeni düz anlatım yöntemine yönlendirmektedir. 2005 yılında yeni programa göre hazırlanan Dil ve Anlatım ders kitabı öğretim merkezini öğretmenden uzaklaştırmayı amaçlamıştır. Kitapta konu ile ilgili kısa kısa metinler verilmiştir. Bu metinlerdeki sözcükler kullanılarak uygulama etkinliği hazırlanmıştır. Yapım ve çekim ekleri ile ilgili kitapta verilen bilgiler özet şeklindedir. Konu ile ilgili 19 adet etkinlik vardır. Etkinliklerin bazılarının uygulanmasında sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlara araştırmanın ilerleyen bölümlerinde verilecektir.

3.2. Sayısal Değerlendirme

Araştırmanın bu bölümünde deney ve kontrol gruplarının ön test, son test ve genel son test verileri ile bunların değerlendirmesine yer verilmiştir. Değerlendirmede grup üyelerinin bireysel puan değerlendirmesinin yanında grup ortalaması da değerlendirilmiştir.

Bu araştırma deney ve kontrol grubu olmak üzere iki grup üzerinde uygulanmıştır. Araştırmanın örnekleminde kullanılan öğrenci sayısı iki grup için de eşittir. Deney grubu için 9-I sınıfı öğrencilerinden 20 kişi seçilmiştir. Kontrol grubu için de 9-K sınıfından 20 öğrenci seçilmiştir. Bu iki sınıfın genel başarı ortalaması birbirine yakındır. Bu nedenle bu iki sınıf seçilmiştir. Gruplar 2007- 2008 eğitim yılı birinci kanaat dönemi Dil ve Anlatım dersinden alınan notlarına göre belirlenmiş, gruplar oluşturulurken grupların not ortalaması eşitlenmeye çalışılmıştır. Not ortalaması tablo 4'te verilmiştir.

Tablo- 4

2007- 2008 Eğitim Yılı Birinci Kanaat Dönemi Dil ve Anlatım Dersi Not Ortalamaları

KONTROL GRUBU (9-K)	2007- 2008 eğitim yılı birinci kanaat dönemi Dil ve Anlatım dersi notu	DENEY GRUBU (9-I)	2007- 2008 eğitim yılı birinci kanaat dönemi Dil ve Anlatım dersi notu
1. Öğrenci	55	1. Öğrenci	70
2. Öğrenci	58	2. Öğrenci	70
3. Öğrenci	56	3. Öğrenci	56
4. Öğrenci	65	4. Öğrenci	58
5. Öğrenci	66	5. Öğrenci	55
6. Öğrenci	58	6. Öğrenci	61
7. Öğrenci	55	7. Öğrenci	65
8. Öğrenci	55	8. Öğrenci	60
9. Öğrenci	57	9. Öğrenci	56
10. Öğrenci	59	10. Öğrenci	58
11. Öğrenci	59	11. Öğrenci	64
12. Öğrenci	61	12. Öğrenci	60
13. Öğrenci	64	13. Öğrenci	60
14. Öğrenci	70	14. Öğrenci	60
15. Öğrenci	70	15. Öğrenci	63
16. Öğrenci	70	16. Öğrenci	70
17. Öğrenci	60	17. Öğrenci	65
18. Öğrenci	60	18. Öğrenci	65
19. Öğrenci	64	19. Öğrenci	60
20. Öğrenci	56	20. Öğrenci	60

Birinci kanaat dönemi kontrol grubu not ortalaması: **63,65**

Birinci kanaat dönemi deney grubu not ortalaması: **61,8**

3.2.1. Grupların Yapım ve Çekim Eklerini Öğrenmeleriyle İlgili Yorumlama

Gruplara günlük ders planı ile yapım ve çekim eklerinin arasındaki farklar anlatılmıştır. Ölçme testleri için 40'ar dakikalık süre verilmiştir. Tam doğru cevaba sorunun puan değeri kadar puan verilmiştir. Verilen puan aralığı 1- 5 puan arasında değişmektedir. Puan ölçeğine göre öğrenci sorulan soruyu doğru yanıtlamışsa 1-5 puan almıştır. 0 puan öğrencilerin sorulan soruyu boş bırakmaları ya da yanlış yanıtlamaları halinde verilmiştir.

3.2.2. Grupların Ön Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri

Yapılan ön test sonucunda öğrencilerin bireysel ve grup puanları tablo 5'te verilmiştir. Tablodaki veriler analiz edilmiştir.

Tablo- 5

ÖN TEST SONUÇLARI TABLOSU

KONTROL GRUBU (9-K)	Ön Test Sonuçları	DENEY GRUBU (9-I)	Ön Test Sonuçları
1. Öğrenci	43	1. Öğrenci	61
2. Öğrenci	51	2. Öğrenci	65
3. Öğrenci	49	3. Öğrenci	46
4. Öğrenci	56	4. Öğrenci	40
5. Öğrenci	58	5. Öğrenci	49
6. Öğrenci	50	6. Öğrenci	60
7. Öğrenci	50	7. Öğrenci	57
8. Öğrenci	40	8. Öğrenci	53
9. Öğrenci	48	9. Öğrenci	50
10. Öğrenci	50	10. Öğrenci	40
11. Öğrenci	55	11. Öğrenci	35
12. Öğrenci	51	12. Öğrenci	49
13. Öğrenci	60	13. Öğrenci	54
14. Öğrenci	65	14. Öğrenci	50
15. Öğrenci	63	15. Öğrenci	58
16. Öğrenci	60	16. Öğrenci	61
17. Öğrenci	60	17. Öğrenci	45
18. Öğrenci	52	18. Öğrenci	60
19. Öğrenci	59	19. Öğrenci	53
20. Öğrenci	56	20. Öğrenci	54
Grup Ortalaması	54.3	Grup Ortalaması	52

Tablo incelendiğinde sıra ortalaması kontrol grubu (54,3) lehine yüksek olmasına rağmen deney grubuna göre (52) anlamlı fark oluşturmadığını

göstermektedir. Bu durumda deney öncesi öğrencilerin kavramları bilme açısından denk oldukları söylenebilir.

Ön testte grupların genel ortalaması birinci kanaat dönemi not ortalamasına göre daha düşük çıkmıştır. Bunun nedeni ön testte öğrencilerin ilköğretimden gelen bilgilerinin ölçülmesidir.

Soruları doğru cevaplayan öğrenci sayıları tablo- 6 ve 7’de gösterilmiştir.

Tablo- 6

KONTROL GRUBU VERİLERİ

Sorular	Soruların Puan Değeri	Soruyu Doğru Cevaplayan Öğrenci Sayısı
1. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)3 (b)5 (c)6 (d)4 (e)4
2. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)5 (b)4 (c)5 (d)4 (e)5
3. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)5 (b)4 (c)4 (d)5 (e)4
4. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)5 (b)2 (c)4 (d) (e)6
5. Soru	5 puan	13
6. Soru	5 puan	9
7. Soru	5 puan	10
8. Soru	5 puan	13
9. Soru	5 puan	10
10. Soru	5 puan	13
11. Soru	5 puan	8
12. Soru	5 puan	15
13. Soru	5 puan	12
14. Soru	5 puan	7
15. Soru	5 puan	11
16. Soru	5 puan	9
17. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)3 (b)5 (c)6 (d)5 (e)4
18. Soru	5 puan	11
19. Soru	5 puan	8
20. Soru	5 puan	9
Toplam:	100 puan	

Tablo- 7

DENEY GRUBU VERİLERİ

Sorular	Soruların Puan Değeri	Soruyu Doğru Cevaplayan Öğrenci Sayısı
1. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)2 (b)6 (c)4 (d)5 (e)4
2. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)3 (b)6 (c)5 (d)4 (e)5
3. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)7 (b)4 (c)4 (d)5 (e)4
4. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)4 (b)3 (c)3 (d) (e)5
5. Soru	5 puan	14
6. Soru	5 puan	10
7. Soru	5 puan	9
8. Soru	5 puan	12
9. Soru	5 puan	8
10. Soru	5 puan	13
11. Soru	5 puan	9
12. Soru	5 puan	15
13. Soru	5 puan	13
14. Soru	5 puan	5
15. Soru	5 puan	10
16. Soru	5 puan	9
17. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)3 (b)4 (c)7 (d)4 (e)4
18. Soru	5 puan	11
19. Soru	5 puan	9
20. Soru	5 puan	7
Toplam:	100 puan	

Ön teste verilen doğru cevaplar tablosu incelendiğinde öğrencilerin çoktan seçmeli sorularda daha başarılı oldukları görülmektedir.

İlk dört soruya verilen doğru cevap sayısı çok düşüktür. Öğrencilerin çoğu verilen sözcüklere yapım ve çekim ekleri ekleyememiştir. Çözümleme gerektiren testlerde de başarı ortalaması düşüktür.

Sorularda özelden genele doğru başarı düzeyi artmıştır. Öğrencilerin en çok doğru cevap verdikleri soru 12. sorudur. Bu soruda doğrudan kelimenin yapısı sorulmaktadır. Bu soruya deney grubundan 15, kontrol grubundan 15 öğrenci doğru cevap vermiştir.

Öğrencilerin başarı ortalamasının en düşük olduğu soru dördüncü sorudur. Bu soruda öğrencilerden sözcüklere hem yapım hem de çekim ekleri eklemeleri istenmiştir. Bu soruyu öğrencilerin çoğu ya yanlış yapmış; ya da boş bırakmıştır.

Beşinci soru boşluk doldurma sorusudur. Bu soruyu doğru cevaplayan öğrenci sayısı çoktur. Bu soru doğru cevaplanan sorular arasında ikinci sıradadır.

Çoktan seçmeli sorularda başarı grafiği en çok 14. soruda düşmüştür. Soruda sözcükteki yapım eklerinin sayısı istenmiştir. Bu soruda net bilgi istenmektedir. Çoktan seçmeli sorularda doğru cevap ortalaması yüksek olmasına rağmen bu soruda kontrol grubu öğrencilerinin çoğu başarısız olmuştur.

Çoktan seçmeleri sorularda 10. ve 13. sorulara 25 öğrenci doğru cevap vermiştir. Bu sorular kelimenin yapısını sormakta ve cevap için seçenek sunmaktadır.

3.2.3. Grupların Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri

Ön test sonrasında deney grubuna görsel öğelerin yardımı ile kontrol grubuna ise geleneksel yöntem ile 10 ders saati süresince konu anlatılmıştır. Konular anlatılırken ön testteki eksiklikler dikkate alınmıştır. Öğrencilerin başarı düzeyinin çok düşük olduğu ek çeşitlerine ağırlık verilmiştir.

Ders anlatım uygulamasının sonunda yapılan son testin sonuçları tablo 8'de verilmiştir. Tablo 8'in analizi tablodan sonra yapılmıştır.

Tablo- 8

SON TEST SONUÇLARI TABLOSU

KONTROL GRUBU (9-K)	Son Test Sonuçları	DENEY GRUBU (9-I)	Son Test Sonuçları
1. Öğrenci	49	1. Öğrenci	80
2. Öğrenci	55	2. Öğrenci	90
3. Öğrenci	57	3. Öğrenci	84
4. Öğrenci	64	4. Öğrenci	83
5. Öğrenci	60	5. Öğrenci	77
6. Öğrenci	68	6. Öğrenci	95
7. Öğrenci	65	7. Öğrenci	81
8. Öğrenci	70	8. Öğrenci	84
9. Öğrenci	68	9. Öğrenci	80
10. Öğrenci	63	10. Öğrenci	79
11. Öğrenci	68	11. Öğrenci	80
12. Öğrenci	59	12. Öğrenci	79
13. Öğrenci	70	13. Öğrenci	81
14. Öğrenci	80	14. Öğrenci	82
15. Öğrenci	69	15. Öğrenci	90
16. Öğrenci	68	16. Öğrenci	83
17. Öğrenci	72	17. Öğrenci	79
18. Öğrenci	70	18. Öğrenci	85
19. Öğrenci	77	19. Öğrenci	80
20. Öğrenci	75	20. Öğrenci	85
Grup Ortalaması	66,35	Grup Ortalaması	82,85

Tablo- 8 incelendiğinde anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Deney grubunun başarı oranı kontrol grubuna göre daha yüksektir. Ön test grup puan ortalaması kontrol grubunun 54,3 iken deney grubunun 52 dir. Son test sonuçları ise

araştırmanın tezini desteklemiştir. Kontrol grubunun son test ortalaması **66.35** iken deney grubunun ortalaması **82.85'e** yükselmiştir.

Kontrol grubundaki birinci öğrenci ön testten 43 puan almıştır. Son testte ise puanını 49'a yükseltmiştir. Deney grubunun birinci öğrencisi ise ön testten 61 puan almıştır. Son testte ise puanını 80'e çıkarmıştır.

Kontrol grubundaki ikinci öğrenci ön testten 51 puan almıştır. Son testte ise puanını 55 olmuştur. Deney grubunun ikinci öğrencisi ise ön testten 65 puan almıştır. Son testte ise puanını 90'a çıkarmıştır. Başarı oranı diğer gruptaki öğrenciye göre daha yüksektir.

Kontrol grubundaki üçüncü öğrenci ön testten 49 almıştır. Son testte ise puanını 57'ye çıkarmıştır. Deney grubunun üçüncü öğrencisi kontrol grubundaki aynı sıradaki öğrenciye göre daha başarılıdır. Bu öğrenci de son testten 84 puan almıştır.

Grup üyelerinin bireysel başarı düzeyleri tek tek karşılaştırıldığında tablo-8'e dayanarak deney grubunun bireysel başarısının daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bireysel başarı grup başarısını da etkilemiştir.

Son testte gruplar içinde en yüksek puanı alan öğrenci deney grubunun 95 puan alan altıncı öğrencisidir. Bu öğrenci özellikle çözümlene sorularında başarılı olmuştur. Bu öğrenci ön test uygulamasından 60 puan almıştır. Puan artışı 35'tir. Bu öğrenci soruların büyük çoğunluğunu cevap kâğıdına şekiller çizerek çözmüştür. Bu öğrenci ilk dört soruda beş puan kaybetmiştir. Çoktan seçmeli soruların hepsini doğru olarak cevaplamıştır.

Kontrol grubunun son testte en yüksek puanı alan öğrencisi 80 puan alan 14. öğrencidir. Bu öğrenci ön test uygulamasından 65 puan almıştır. Puan artışı 15'tir.

Son testte gruplar içinde en düşük puanı alan öğrenci kontrol grubunun 49 puan alan birinci öğrencisidir. Bu öğrenci soruların çoğunu boş bırakmıştır.

Deney gurubunda en düşük puanı alan öğrenci ise 77 puan alan beşinci öğrencidir.

Bireysel başarı düzeyini en çok artıran öğrenci ön testte 35 puan, son testte ise 80 puan alan deney grubunun 11. öğrencisidir. Öğrencinin puan artış sayısı 45'tir. Bu öğrenci ön testte boş bıraktığı birinci, sekizinci ve 17. soruları doğru yapmıştır.

Deney grubu öğrencilerinden sekiz tanesi ön testte soruların ilk dördünü yanlış yapmıştır. Aynı öğrenciler son testte bu yanlışı yapmamıştır. Son test sorularının doğru cevaplanma sayısı çoktan seçmeli sorularda daha yüksektir.

Son test sorularını doğru cevaplayan öğrenci sayıları tablo- 9 ve 10'da verilmiştir.

Tablo- 9

DENEY GRUBU VERİLERİ

Sorular	Soruların Puan Değeri	Soruyu Doğru Cevaplayan Öğrenci Sayısı
1. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)17 (b)18 (c)18 (d)17 (e)20
2. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)13 (b)18 (c)14 (d)16 (e)16
3. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)14 (b)16 (c)15 (d)15 (e)16
4. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)11 (b)14 (c)12 (d)14 (e)13
5. Soru	5 puan	20
6. Soru	5 puan	17
7. Soru	5 puan	15
8. Soru	5 puan	19
9. Soru	5 puan	18
10. Soru	5 puan	19
11. Soru	5 puan	14
12. Soru	5 puan	20
13. Soru	5 puan	14
14. Soru	5 puan	15
15. Soru	5 puan	18
16. Soru	5 puan	14
17. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)15 (b)14 (c)17 (d)16 (e)18
18. Soru	5 puan	16
19. Soru	5 puan	15
20. Soru	5 puan	13
Toplam:	100 puan	

Tablo- 9 incelendiğinde deney grubu öğrencilerinin birinci soruda çok başarılı oldukları görülmektedir. Bu soru sözcüğün yapısını sormaktadır. Birleşik yapılı sözcüğü deney grubu öğrencilerinin tamamı doğru cevaplamıştır. Basit sözcüğü 13 öğrenci doğru cevaplamıştır. Altı öğrenci yanlış cevaplamış ve bir öğrenci soruyu boş bırakmıştır. Çözümlemeli soruların içinde, öğrenciler en çok bu soruda başarılı olmuşlardır.

Boşluk doldurma sorusunu deney grubu öğrencilerinin tamamı doğru yapmıştır. Ön testte bu sayı 13'tür.

Yapım ve çekim eklerini aynı anda alan sözcüğün sorulduğu testi 17 öğrenci doğru cevaplamıştır.

Birden çok yapım eki alan sözcüğün sorulduğu sekizinci soruyu 19 öğrenci doğru cevaplamıştır.

Başarı grafiği en çok sekizinci soruda yükselmiştir.

Dokuzuncu soruda anlam ve şekil değişikliği sorulmaktadır. Bu soruya 18 öğrenci doğru cevap vermiştir.

Basit, türemiş, birleşik sözcüklerle ilgili soruya 19 öğrenci doğru cevap vermiştir.

12. soruda türemiş olmayan sözcüğü grup öğrencilerinin hepsi doğru cevaplamıştır. Bu soruda öğrenciler cevap kâğıtlarına sözcüğün şeklini çizmiştir.

Sözcükteki yapım eklerinin sayısının istendiği soruyu 15 öğrenci doğru cevaplamış; bir öğrenci boş bırakmıştır.

Genel olarak öğrenciler testlerin çözümünde resimleme yöntemini uygulamaya çalışmışlardır. Bu yöntemin yardımı ile çözülen soruların doğru cevaplanma düzeyi yüksektir. Deney grubu öğrencilerinin bir tanesinin cevap kağıdı araştırmanın ekler bölümünde verilecektir.

Yapım ve çekim ekleri arasında fark ile ilgili sorularda başarı düzeyi diğer sorulara göre yüksektir.

Tablo- 10

KONTROL GRUBU VERİLERİ

Sorular	Soruların Puan Değeri	Soruyu Doğru Cevaplayan Öğrenci Sayısı
1. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)10 (b)8 (c)11 (d)10 (e)9
2. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)11 (b)12 (c)9 (d)8 (e)6
3. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)9 (b)10 (c)10 (d)9 (e)9
4. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)8 (b)10 (c)11 (d) 9 (e)9
5. Soru	5 puan	14
6. Soru	5 puan	13
7. Soru	5 puan	15
8. Soru	5 puan	14
9. Soru	5 puan	14
10. Soru	5 puan	13
11. Soru	5 puan	13
12. Soru	5 puan	15
13. Soru	5 puan	16
14. Soru	5 puan	10
15. Soru	5 puan	14
16. Soru	5 puan	13
17. Soru	(a)1+ (b)1+ (c)1+ (d)1+ (e)1: 5 puan	(a)10 (b)9 (c)7 (d)9 (e)8
18. Soru	5 puan	13
19. Soru	5 puan	11
20. Soru	5 puan	13
Toplam:	100 puan	

Tablo–10 incelendiğinde kontrol grubunun çözümlenmeli sorularda başarı düzeyinin düşük olduğu görülmektedir.

Kontrol grubu öğrencileri sözcükteki eklerin türünün istendiği sorularda eklerin çoğunu ayırt edememiştir.

Eylemin kişisinin sorulduğu soruyu kontrol grubu öğrencilerinden 16 öğrenci doğru cevaplamıştır. Geleneksel anlatım yöntemi ile anlatılan ders sürecinde öğrenciler eylemin kişilerini ezberlemektedir.

Kontrol grubu öğrencileri iyelik eki ile ilgili soruya da 15 doğru cevap vermiştir.

Tablo-10 genel olarak incelendiğinde kontrol grubu öğrencilerinin ezbere yönelik sorularda daha başarılı oldukları görülmektedir. Uygulama ve çözümlene ile ilgili sorularda başarı düzeyi düşmüştür.

Deney ve kontrol grupları öğrencilerinin sorulara verdikleri doğru cevap sayılarının karşılaştırılması tablo-11 de yapılmıştır.

Tablo- 11

KARŞILAŞTIRMALI TABLO

Sorular	DENEY GRUBU DOĞRU CEVAPLAYAN ÖĞRENCİ SAYISI	KONTROL GRUBU DOĞRU CEVAPLAYAN ÖĞRENCİ SAYISI
1. Soru	(a)17 (b)18 (c)18 (d)17 (e)20	(a)10 (b)8 (c)11 (d)10 (e)9
2. Soru	(a)13 (b)18 (c)14 (d)16 (e)16	(a)11 (b)12 (c)9 (d)8 (e)6
3. Soru	(a)14 (b)16 (c)15 (d)15 (e)16	(a)9 (b)10 (c)10 (d)9 (e)9
4. Soru	(a)11 (b)14 (c)12 (d)14 (e)13	(a)8 (b)10 (c)11 (d)9 (e)9
5. Soru	20	14
6. Soru	17	13
7. Soru	15	15
8. Soru	19	14
9. Soru	18	14
10. Soru	19	13
11. Soru	14	13
12. Soru	20	15
13. Soru	14	16
14. Soru	15	10
15. Soru	18	14
16. Soru	14	13
17. Soru	(a)15 (b)14 (c)17 (d)16 (e)18	(a)10 (b)9 (c)7 (d)9 (e)8
18. Soru	16	13
19. Soru	15	11
20. Soru	13	13

Tablo- 11 incelendiğinde ilk dört soruda deney grubunun başarı ortalamasının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sorular yapım ve çekim ekleri arasındaki fark ile ilgili sorulardır.

Kontrol grubunun deney grubundan önde olduğu tek soru 13. sorudur. Bu soruda, “Eve hep geç dönerim.” Cümlesindeki eylemin zamanı ve kişisi sorulmuştur.

3.2.4. Grupların Genel Son Test Sonucundaki İstatistiksel Değerleri

Uygulamadan sonra son test yapılmıştır. Son testten 10 gün sonra genel son test uygulaması yapılmıştır. Genel son testin sonuçları tablo- 12’de verilmiştir. Bu tabloda aynı zamanda gruplar da karşılaştırılmıştır.

Tablo- 12

GENEL SON TEST SONUÇLARI TABLOSU

KONTROL GRUBU (9-K)	Genel Son Test Sonuçları	DENEY GRUBU (9-I)	Genel Son Test Sonuçları
1. Öğrenci	46	1. Öğrenci	78
2. Öğrenci	52	2. Öğrenci	89
3. Öğrenci	53	3. Öğrenci	83
4. Öğrenci	59	4. Öğrenci	82
5. Öğrenci	59	5. Öğrenci	75
6. Öğrenci	61	6. Öğrenci	92
7. Öğrenci	58	7. Öğrenci	80
8. Öğrenci	55	8. Öğrenci	84
9. Öğrenci	56	9. Öğrenci	80
10. Öğrenci	54	10. Öğrenci	73
11. Öğrenci	60	11. Öğrenci	78
12. Öğrenci	54	12. Öğrenci	77
13. Öğrenci	64	13. Öğrenci	78
14. Öğrenci	70	14. Öğrenci	83
15. Öğrenci	66	15. Öğrenci	87
16. Öğrenci	63	16. Öğrenci	81
17. Öğrenci	64	17. Öğrenci	75
18. Öğrenci	57	18. Öğrenci	83
19. Öğrenci	63	19. Öğrenci	77
20. Öğrenci	62	20. Öğrenci	82
Grup Ortalaması	58.8	Grup Ortalaması	80,85

Tablo- 12 incelendiğinde deney grubunun grup ortalamasının **80.85**; kontrol grubunun grup ortalamasının **58,8** olduğu görülmektedir. Tablo- 12'nin verilerine dayanarak görsel öğelerin yardımı ile uygulanan derste verilen bilgilerin

kalıcılığının, geleneksel yöntem ile uygulanan dersten daha yüksek olduğu söylenebilir.

Deney grubundan sekizinci öğrenci ile dokuzuncu öğrenci son testten aldıkları puanın aynısını almıştır.

Deney grubundan 10. öğrenci son testte 79 puan almıştır. Uygulanan genel son testte ise puanı 73'tür. Altı puanlık düşüş olmuştur. En çok düşüş bu öğrencide görülmüştür.

Deney grubundan 14. öğrenci genel son testte puanını bir puan yükseltmiştir. Tüm gruplar içinde puanını yükselten bir öğrenci vardır.

Genel son test sorularının doğru cevaplanma sayısı tablo- 13'te verilmiştir.

Tablo- 13

GENEL SON TEST KARŞILAŞTIRMALI TABLO

Sorular	SORULARI DOĞRU CEVAPLAYAN ÖĞRENCİ SAYISI (DENEY GRUBU)	SORULARI DOĞRU CEVAPLAYAN ÖĞRENCİ SAYISI (KONTROL GRUBU)
1. Soru	(a)15 (b)18 (c)16 (d)16 (e)19	(a)10 (b)8 (c)11 (d)10 (e)9
2. Soru	(a)13 (b)18 (c)13 (d)15 (e)14	(a)11 (b)12 (c)9 (d)8 (e)6
3. Soru	(a)13 (b)16 (c)15 (d)13 (e)15	(a)9 (b)10 (c)10 (d)9 (e)9
4. Soru	(a)10 (b)12 (c)11 (d)14 (e)12	(a)8 (b)10 (c)11 (d)9 (e)9
5. Soru	19	14
6. Soru	15	13
7. Soru	10	15
8. Soru	19	14
9. Soru	16	14
10. Soru	18	13
11. Soru	12	13
12. Soru	20	15
13. Soru	12	16
14. Soru	13	10
15. Soru	16	14
16. Soru	13	13
17. Soru	(a)14 (b)14 (c)17 (d)16 (e)16	(a)10 (b)9 (c)7 (d)9 (e)8
18. Soru	13	13
19. Soru	12	11
20. Soru	12	13

Tablo-13 incelendiğinde ilk dört sorusun kalıcılığının yüksek olduğu görülmektedir. Bu sorular resimleme yardımı ile yapılan sorulardır.

İyelik eki ile ilgili soruyu 10 öğrenci yapamamıştır. Cevaplanma sayısında en fazla düşüş bu soruda gerçekleşmiştir.

Deney grubunda yapım ve çekim ekleri arasındaki farklarla ilgili sorularda çok düşüş yaşanmamıştır. Öğrenciler bu soruları cevaplarırken resimleme tekniğine başvurmuştur. Bu sorular: 1. soru, 2. soru, 3. soru, 4. soru, 5. soru, 8. soru, 9. soru, 10. soru, 12. soru, 15. soru ve 17.sorudur.

Kontrol grubu, fiilde kip ve zaman ekleri ile ilgili son testte başarılı oldukları sorularda genel son testte büyük düşüş yaşamıştır. Bu sorular ezbere dayalı sorulardır.

Genel son test ile ilgili tablo-13'e dayanarak deney grubu öğrencilerinin öğrendikleri bilgilerin kontrol grubuna göre daha kalıcı olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.5. Grupların Tüm Testler Sonucundaki İstatistiksel Değerleri

Deney ve kontrol gruplarının tüm testler sonucundaki karşılaştırmalı istatistiksel verileri tablo- 14'te verilmiştir.

Tablo- 14

**Grupların Tüm Testler Sonucundaki İstatistiksel Değerleri Karşılaştırmalı
Tablosu**

Öğrenci	Deney Grubu Ön Test Sonuçları	Deney Grubu Son Test Sonuçları	Deney Grubu GST Sonuçları	Kontrol Grubu Ön Test Sonuçları	Kontrol Grubu Son Test Sonuçları	Deney Grubu GST Sonuçları
1. Öğrenci	61	80	78	43	49	46
2. Öğrenci	65	90	89	51	55	52
3. Öğrenci	46	84	83	49	57	53
4. Öğrenci	40	83	82	56	64	59
5. Öğrenci	49	77	75	58	60	59
6. Öğrenci	60	95	92	50	68	61
7. Öğrenci	57	81	80	50	65	58
8. Öğrenci	53	84	84	40	70	55
9. Öğrenci	50	80	80	48	68	56
10. Öğrenci	40	79	73	50	63	54
11. Öğrenci	35	80	78	55	68	60
12. Öğrenci	49	79	77	51	59	54
13. Öğrenci	54	81	78	60	70	64
14. Öğrenci	50	82	83	65	80	70
15. Öğrenci	58	90	87	63	69	66
16. Öğrenci	61	83	81	60	68	63
17. Öğrenci	45	79	75	60	72	64
18. Öğrenci	60	85	83	52	70	57
19. Öğrenci	53	80	77	59	77	63
20. Öğrenci	54	85	82	56	75	62
Grup Ortalaması	52	82,85	80,85	54,3	66,35	58,8

Tablo- 14'e bakacak olursak grupların ön testte birbirine yakın puan aldıkları görülmektedir. Ön testten deney grubu: **52** puan; kontrol grubu **54,3** almıştır.

Uygulama aşamasından sonra yapılan son testte deney grubu: **82.85** puan; kontrol grubu **66.35** puan almıştır. Deney grubunun grup ortalaması ön testte göre yaklaşık **30** puan; kontrol grubunun ortalaması ön testte göre yaklaşık **12** puan artmıştır. Bu sonuç araştırmanın tezini destekler niteliktedir.

Son testten 10 gün sonra genel son test yapılmıştır. Genel test sonucunda deney grubu **80,85**; kontrol grubu **58,8** puan almıştır. Kontrol grubunun puanındaki düşüş deney grubundan daha yüksektir.

IV. BÖLÜM

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Bu uygulamanın sonuç kısmında, uygulama sonucu oluşan sonuç ve değerlendirmeler yapılmış; öneriler kısmında ise bu çalışmadan elde edilen sonuçlardan hareketle öneriler yapılmış, ulaşılan sonuçlara, bu sonuçların tartışma ortamında aktarılmasına ve ilerideki yapılabilecek çalışmalar ile araştırmacılara yönelik önerilere yer verilmiştir.

4.1. SONUÇLAR

Bu araştırmada elde edilen bulgulardan şu sonuçlar çıkarılmıştır:

- Oluşturulan deney ve kontrol gruplarının seviyeleri eşitlenmeye çalışılmıştır. 2007- 2008 eğitim öğretim yılı birinci kanaat dönemi Dil ve Anlatım dersi genel not ortalaması birbirine yakın olan 9-K ve 9-I sınıfları araştırma için uygun görülmüştür. Bu sınıftaki öğrencilerden 20'şer tanesi seçilmiştir. Bunların da birinci kanaat dönemi ortalamalarının 55 ile 70 arasında olmasına özen gösterilmiştir. Not ortalaması çok yüksek ya da

çok düşük olan öğrenciler araştırma dışı bırakılmıştır. Yapılan ön testte, Dil ve Anlatım dersinde öğrencilerin yapım ve çekim ekleri ile ilgili başarı ortalamalarının genel başarı ortalamalarından daha düşük çıktığı görülmüştür. Öğrenciler Dil ve Anlatım dersinin diğer konularında daha başarılıdır.

- Soyut bir varlık olan dil ve dilin kuralları somutlaştırılarak öğretilmelidir.
- Yapım ve çekim eklerini öğretmek yerine bu eklerin arasındaki farkı öğretmek Dil ve Anlatım dersi için daha verimlidir.
- Yapım ve çekim eklerinin günlük hayatın içinde sürekli yer aldığını öğrenciye hissettirmek öğrencilerin bu eklerle karşı olan ilgisini arttırmaktadır.
- Yapım ve çekim ekleri arasındaki farklar kontrol grubuna geleneksel yöntem ile deney grubuna ise resimleme (görsel öğeler) yardımı ile anlatılmıştır. Yapılan son testte çıkan sonuca göre her ne şekilde olursa olsun yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkın öğretiminde görsel öğelerin kullanımı öğrencilerin başarı düzeyini olumlu yönde etkilemektedir.
- Geleneksel yöntem ile anlatılan yapım ve çekim eklerinde öğrenciler ekleri sadece ezberlemektedir. Eklerin sayısı çok fazla (200 civarı) olduğu için öğrencilerin bunları ezberlemesi zordur. Ayrıca bu ekler anlamlı bir bütün olmadıkları için öğrencinin zihninde çağrışım yapmamaktadır. Bu da konunun öğrenciler için sıkıcı hale gelmesine neden olmaktadır.
- Uygulama esnasında görsel öğelerle anlatılan derste öğrenci katılımının diğer gruba göre daha yüksek olduğu görülmüştür.
- Ders planının yanında sözcüklerin yapısı ile ilgili görsel öğeler içeren kartlar kullanılırsa ders daha verimli geçer.
- Resimli kartlar (görsel öğeler) öğrencinin zihninde çağrışım uyandırmaktadır.
- Genel son testte de her grubun başarısında belli bir düşme görülmekle birlikte yapım ve çekim ekleri arasındaki farkın öğretiminde görsel öğelerin kullanıldığı ve konunun resimleme destekli anlatıldığı grupta öğretilenlerin uzun süreli belleğe yerleştirilebildiği görülmüştür.

Geleneksel yöntem ile anlatılan yapım ve çekim eklerinin kalıcılığı düşüktür.

- Ekleri ezberleyen deney grubu öğrencilerinin çözümlene sorularında başarısız oldukları ve birbirine benzeyen ekleri karıştırdıkları görülmüştür.
- Genel son testte eylemin zamanı ve kişisi ile ilgili soruların az öğrenci tarafından hatırlandığı görülmüştür. Bu kavramlar en çok deney grubunda bilinmiştir.
- Yapım ve çekim eklerini tek tek öğretmek yerine bunların arasındaki farkı öğretmek öğrencinin konuyu öğrenmesi ve öğretilenlerin kalıcılığı açısından daha verimli olacaktır.

4.2. ÖNERİLER

Bu araştırmada aşağıdaki öneriler belirlenmiştir.

4.2.1. Dil ve Anlatım Ders Kitabına Yönelik Öneriler

- 2005 yılından itibaren Dil ve Anlatım dersi için tek tip kitap uygulamasına geçilmiştir. Bu yüzden öneriler bu kitap üzerinde yoğunlaşacaktır.
- Dil ve Anlatım ders kitabındaki konu sonu etkinliklerinin bir kısmı gerçekleştirmekten uzaktır. Etkinlikler zaman zaman sınıfta kargaşaya neden olmaktadır. Bu konuyu diğer öğretmenler de dile getirmektedir. Konu sonlarına daha gerçekçi etkinlikler eklenmelidir.
- Dil ve Anlatım ders kitaplarında konu ile ilgili olarak verilen örnek sözcükler hep aynıdır. Bu örnek sözcükler daha güncel olmalıdır. Hatta dilimize yeni yeni girmiş bazı yabancı sözcüklerin yerine yapım ekleri ile yeni örnekler türetilmeli ve konu sonunda bu örnekler verilmelidir. Bu sayede yapım ve çekim eklerinin önemi de vurgulanmış olur.

- Dördüncü üniteye yapım ve çekim ekleri doğrudan verilmiştir. Bunun yerine bu ekleri görsel öğelerle somutlaştırmak dersin verimini arttıracaktır.
- Dil ve Anlatım dersinde yer alan konulara uygun çalışma kitapları yazılması ve basılması yoluna gidilmelidir.
- Dil ve Anlatım ders kitaplarındaki metinlerin bazıları çok uzundur. Bu metinler için 2 ders saati süresi yetmemektedir.
- Dil ve Anlatım ders kitabı genel liseler, meslek liseleri, fen ve Anadolu liseleri için ayrı hazırlanmalıdır. En azından genel liseler ve meslek liseleri için ayrı ayrı hazırlanmalıdır. Türk Edebiyatı zümre başkanları toplantılarında yapılan fikir alışverişlerinde genel lise öğrencilerinin derse katılımının yüksek, meslek lisesi öğrencilerinin düşük olduğu dile getirilmektedir.
- Dil ve Anlatım ders kitaplarındaki metinler meslek liselerindeki bölümlerle ilgili olursa öğrencilerin ilgisini çekecektir.
- Yapım ve çekim ekleri aynı zamanda basit, türemiş kelimeleri de kapsamaktadır. Bu konular sadece dördüncü üniteye yer almaktadır. Yapım ve çekim eklerinin kalıcılığını sağlamak için bu konu ile ilgili etkinliklere zaman zaman diğer ünitelerde de yer verilmelidir.

4.2.2. Öğretmenlere Yönelik Öneriler

Bireylere dil bilincini kazandırma bütün eğitimcilerin görevidir. Fakat bu görev ve sorumluluklar sadece Türk Edebiyatı (Türkçe) öğretmenlerine yüklenmiştir. Çünkü ilköğretimin kademesindeki öğrenci dil bilincini kazanmadan orta öğretim kademesine devam etmektedir. Orta öğretim kademesindeki diğer alan öğretmenleri ise öğrencilere dil becerisini kazandırma görevini kendi alanları konusu olarak görmemektedirler. Bu durum ise Türk Edebiyatı öğretmenlerini zor durumlara sokmaktadır.

Öğretmenler özellikle yapım ve çekim eklerinin öğretiminde geleneksel yöntemden vazgeçmelidirler. Bu yöntem öğrencileri ekleri ezberlemeye yönlendirmektedir. Öğrenci bu ekleri ders içinde ezberlese bile çağrışım yapmadığı

için kısa zamanda unutmaktadır. Bu da öğrencilerin bu konuya ön yargı ile yaklaşmalarına neden olmaktadır. Öğretmen tanımları ve kavramları ezberletmek yerine bu eklerin cümle içindeki işlevini göstermelidir.

Öğretmenler yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkın öğretiminde değişik görsel öğeler kullanmalıdır. Bu görsel öğeler resimli kartlar olabilir.

Yapım ve çekim eklerinin öğretimi sadece o günkü ders ile sınırlı kalmamalıdır. Öğretmen zaman zaman konuya geri dönmelidir. Öğrencilerden dilimizde olmayan yeni kelimeler türetmelerini istemeli ve bunu oyun haline dönüştürmelidir. Bu şekilde yapım eklerinin dilin canlılığındaki işlevi daha net anlaşılabilir.

Yapım ve çekim ekleri ile ilgili sürekli aynı örneklerin verilmesinden vazgeçilmelidir. Verilen örnekler güncel nesne ve kavramlarla ilgili olursa derse olan ilgi artar.

Özellikle meslek liselerinde derse giren Dil ve Anlatım dersi öğretmenleri verecekleri örnekleri öğrencilerin okudukları alanlarda geçen terimlerden seçmelidir.

Bütün öğretmenler dili kurallarına uygun kullanmalı ve öğrencilerine her kademedede dil bilincini aşlamaya çalışmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan
1983 **Sözcük Türleri.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ALKAN, Cevat
1984 **Eğitim Teknolojisi.** Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.
- BARTHES, Roland (Çeviren: RIFAT, Mehmet)
1993 **Göstergebilimsel Serüven.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BAŞKAN, Özcan
1988 **Bildirişim.** İstanbul: Altın Kitaplar.
2006 **Dilde Yaratıcılık.** İstanbul: Multilingual.
- BAYRAKTAR, Nesrin
2004 **Dil Bilimi.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- BİLEN, Mürüvvet
2002 **Plandan Uygulamaya Öğretim.** Ankara: Anı Yayıncılık.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener
2001 **DeneySEL Desenler, Ön Test- Son Test Kontrol Grubu Desen ve Veri Analizi.** Ankara: Pegema Yayıncılık.
- CALP, Mihrali
2005 **Özel Öğretim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi.** Konya: Eğitim Kitabevi
- CEMİLOğLU, Mustafa
2001 **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi.** Bursa.
- ÇATIKKAŞ, Ata
2001 **Türk Dili Kılavuzu.** İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- DEMİREL, Özcan
1994 **Genel Öğretim Yöntemleri.** Ankara: Usem Yayınları.
1999 **Türkçe Öğretimi.** Ankara: Pegema Yayıncılık
2002 **Planlamadan Değerlendirmeye Öğretme Sanatı.** Ankara: Pegema Yayıncılık.

- DİLİDÜZGÜN, Selahattin
2004 **İletişim Odaklı Türkçe Derslerinde Çocuk Kitapları**. İstanbul: Morpa Yayınları.
- DOĞDU, S., ARSLAN Z.
1993 **Eğitim Teknolojisi Uygulamaları ve Eğitim Araç- Gereçleri**. Ankara: Tekışık A.Ş. Veb Ofset Tesisleri.
- EKİZ, Durmuş
2003 **Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metotlarına Giriş**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ERGİN, Muharrem
1993 **Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyat Bölümleri için Türk Dil Bilgisi (21. Baskı)**. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
- ERTEM, Rekin
2004 **Türk Dili 1**. İstanbul: Serhat Yayınları.
- FİDAN, Nurettin ve ERDEN, Münire
1989 **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara: Alkım Yayınları.
- GENCAN, Tahir Nejat
1990 **Dil Bilgisi**. İstanbul: Kanaat Yayınları.
- GÖĞÜŞ, Beşir
1978 **Orta Dereceli Okullarda Türkçe ve Yazın Eğitimi**. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- GÖĞÜŞ, Beşir
1983 "Anadili Eğitim Programlarının Niteliği". **Türk Dili**, Temmuz-Ağustos: 40-48.
- GÜNGÖRDÜ, Ersin
2003 "Öğretimde Görsellik ve Görsel Araçlarda Bulunması Gereken Özellikler". **Mili Eğitim Dergisi**, 157.
- HATİBOĞLU, Vecihe
1974 "Türkçedeki Eklerin Kökeni". **Türk Dili**, Ocak: 268.
- HENGİRMEN, Mehmet
1998 **Türkçe Temel Dil Bilgisi**. Ankara: Engin Yayınevi.
- KAHRAMAN, Tahir
2001 **Çağdaş Türkiye Türkçesi Dil Bilgisi**. Ankara: Dumat.
- KAHRAMAN, M.. A. KILINÇ, M. ŞENOL

2004 **Türkçe Öğretimi.** Ankara: Anadolu Yayıncılık.

KAPLAN, Mehmet

1992 **Kültür ve Dil.** İstanbul: Dergah Yayınları.

KARAKUŞ, İdris

2002 **Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi.** Ankara: Anıttepe Yayınları.

KARASAR, Niyazi

1998 **Bilimsel Araştırma Yöntemi (8. Basım).** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

KAVCAR, C. ve F. OĞUZKAN

1987 **Özel Öğretim Yöntemleri.** Ankara: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

2004 **Türkçe Öğretimi.** Ankara: Engin Yayınevi.

KAYA, T.

1996 “Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminde Metin Seçimi”. **Türk Edebiyatı,** Mart: 277.

KOCAMAN, Ahmet

1990 “Anadili Öğretimi Yabancı Dille Öğretim ve Ötesi”. Ankara: **Çağdaş Türk Dili.**

KORKMAZ, Zeynep

1992 **Gramer Terimleri Sözlüğü.** Ankara: TDK Yayınları

2003 **Türkiye Türkçesi Grameri.** Ankara: TDK Yayınları

2004 “Dünya Dili- Bilim Dili ve Türkçemiz Açısından Çözüm Bekleyen Bir Çelişki”. **Türk Dili,** Mart: 630.

KÜÇÜKAHMET, Leyla

2001 **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

MEB

1981 **Tebliğler Dergisi.** Ankara: MEB Yayınları.

1992 **Lise Ders Programları.** Ankara: MEB Yayınları.

2004 **Lise Ders Programları.** Ankara: MEB Yayınları.

NAS, Recep

2003 **Türkçe Öğretimi.** Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

ÖNCÜL, Remzi

2000 **Eğitim ve Eğitim Bilimleri Sözlüğü.** İstanbul.

ÖZBAY, Yaşar

1999 **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi.** Empati Yayınları.

RUŞEN, Mehmet

1999 **Hızlı Okuma (18. Baskı).** İstanbul: Alfa.

SAĞIR, Mukim

2002 **İlköğretim Okullarında Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi.** Ankara: Nobel Yayınları.

SAVAŞ, B.

2006 **Okuma Eğitimi ve Çocuklarda Dil Gelişimi.** İstanbul: Alfa.

SENEMOĞLU, Nuray

1987 “Tam Öğrenme Modeli- Yararları ve Sınırlılıkları”. Ankara: Eğitim ve Bilim : 66.

SEVER, Sedat

2000 **Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme.** Ankara: Anı Yayıncılık.

SEVER, Sedat ve Diğerleri

2006 **Etkinliklerle Türkçe Öğretimi.** İstanbul: Morpa Yayıncılık.

SOYSAL, M. Orhan

2004 **Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe Öğretmeninin El Kitabı.** İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

SÖNMEZ, Veysel

1986 **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı.** Ankara.

ŞİMŞEK, Rasim

1983 “Çağdaş Eğitimde Anadilin Yeri”. **Türk Dili (Dil Öğretimi Özel Sayısı).** Temmuz: 37.

1999 **Türk Dili I.** İstanbul: Şimşek Yayınları.

2000 **Lise Türk Dili ve Edebiyatı Edebiyat 1.** İstanbul: Şimşek Yayınları.

ŞİMŞEK, Tacettin

2004 **İlköğretimde Drama**. İstanbul: Suna Yayınları

TAN, Şeref ve Diğerleri

2002 **Öğretimi Planlama ve Değerlendirme**. Ankara: Anı Yayınları.

TÜRK DİL KURUMU

2005 **Türkçe Sözlük (10. Baskı)**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

YALÇIN, Alemdar

2002 **Türkçe Öğretim Yöntemleri**. Ankara: Akçay Yayınları.

YILMAZ, H. ve SÜNBÜL H. M.

1997 **Öğretimde Planlama ve Değerlendirme**. Konya: Mikro Basım-Yayın-Dağıtım.

UÇAR, N.

1979 “Ölmeden Kefenlenen Kelimeler”. **Türk Edebiyatı**, 63.

EK- 1**GÜNLÜK PLAN (Deney Grubu için)****BÖLÜM I: HAZIRLIK:****Dersin Adı:** Dil ve Anlatım**Konunun Adı:** Yapım ve Çekim Ekleri ve bu eklerin arasındaki farklar**Sınıf:** 9.sınıf**Süre:** 5 Ders saati**Yöntem ve Teknikler:** Açıklayıcı anlatım, soru-cevap, gösteri**Kaynak, Araç- Gereç:** Ders Kitabı, Türkçe Sözlük, İmlâ Kılavuzu, resimli kartlar**BÖLÜM II: HEDEF VE DAVRANIŞLAR / ÖĞRENCİ KAZANIMLARI****Hedef I**

Sözcük ekleri ve kökleri ile ilgili terimler bilgisi

Davranış

1. Verilen sözcüğün kökünü bulma.
2. Kökü verilen kelimeyi, diğerleri arasından seçip işaretleme.

Hedef II

Yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkı resimleme yöntemi yardımı ile kavrayabilme

Davranış

Yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkı resimleme yardımı ile ayırt etme

Sözcüğün aldığı eklerin türünü resimleme yöntemi ile bulma

Verilen sözcükteki yapım eklerini sözcüğün resmini çizerek bulma

Çizdiği resimlerden yararlanarak sözcükteki yapım eklerinin çeşidini bulma

Hedef III

Basit ve türemiş sözcüklerin arasındaki farkı resimleme yöntemi yardımı ile kavrayabilme

Davranış

Verilen sözcüklerin yapıları arasındaki farkı resimleme yöntemi yardımı ile

Hedef IV

Çekim eklerinin sözcükteki görevlerini ve çekim eki alan sözcüğün resminin değişmediğini kavrayabilme

Davranış

Verilen sözcükteki çekim eklerini sözcüğü resimleyerek bulma

Hedef V

Yapım eklerinin sözcükte yaptığı şekil değişikliğini kavrayabilme

Davranış

Türemiş yapılı bir sözcüğün kökü ve ek almış şekli arasındaki resim değişikliğini fark etme

DERSİN İŞLENİŞİ**1. Dikkat Çekme:**

Dil canlı bir varlık mıdır?

Resimler kullanılarak dildeki ekler öğrenilebilir mi?

Dilde yeni kelimeler nasıl türetilir?

Sadece kök olan kelimelerle konuşabilir miyiz?

2. Güdüleme: Yapım ve çekim ekleri dilimizin işlevselliğini artırır. Bu eklerin arasındaki farklar resimler yardımı ile öğrenilebilir. Canlılığına katkıda bulunur.

3. Derse Geçiş: Sözcük: “Dil içinde tek başına kullanılabilen, tek başına anlam taşıyabilen yapıca bağımsız sese ya da sesler topluluğuna sözcük denir.

Basit(Yalın) Sözcük: “Basit kelimeler herhangi bir yapım eki ile genişletilmemiş olan ve daha basit kök, ek ve ögelerine ayıramayan kelimelerdir. Türemiş ve birleşik adların dışında kalan bütün kelimeler basittir. Bunlar kök niteliğinde oldukları ve dilin oluşma dönemine ait buldukları için sayıları sınırlıdır.

Türemiş Sözcük: Türemiş sözcükler köklerden kelime türetme yoluyla elde edilir. Bu yol kelime kök ve gövdelerine ekler getirerek değişik anlamda yeni kelimeler yapma yoludur. Dört çeşit türetme eki türü vardır. Bunlar:

Kök: Kelimenin parçalanamayan, anlamlı en küçük parçasıdır. Bir kelimenin kökünü bulurken öncelikli olarak uyulması gereken o kökün bir anlam taşımasıdır. Kökler tek başlarına ve eklerle birleşmek suretiyle kullanılırlar. Kelime dediğimiz tek başına kullanılan manalı veya vazifeli ses veya ses toplulukları ya kök halinde bulunan veya kök ve eklerin birleşmesinden meydana gelen dil birlikleridir. Çekim eki alabilir. İsim ve fiil kökleri olmak üzere ikiye ayrılır.

Örn: Ağaç, Hava, Tebeşirden

İsim Soylu Kökler: Köklerin bir bölümü evrendeki varlıkları ve kavramları karşılar. Bu tür köklere ad kökleri denir (Kahraman, 2001: 40). Bunlar isim, sıfat, zamir, zarf olan kelimelerdir.

İsim Kökü: Ağaç, cam, el, taş, su, , kar, kök, taş, Türk, üst...

Eylem Soylu Kökler: “Köklerin bir bölümü varlık ya da kavramların eylemlerini-oluşlarını karşılar bu tür köklere eylem kökleri denir”. Eylem kökü Nesnelere hareketini karşılayan köklerdir. Bir kelimenin eylem kökü olup olmadığını mastar eki (-mek,-mak) getirerek anlarız.

Örnek: Gez-, koş-, bil-, bul-, ol-, say-, duy- ...

Gövde: Kelimenin yapım eki almış halidir

Örnek: Uçuş, gezİ, kitaplık

Yapım Eki: Adların ya da eylemlerin kök veya gövdelerine gelerek onlardan yine ad ve eylem gövdeleri yapan ekler yapım ekleridir. Yapım ekleri eklendiği kelimenin yapısını ve şeklini değiştirir. Onlara yeni manalar yükler. Köklerin evrendeki bütün varlıkları karşılayamadığına daha önce değinilmişti. İşte bu noktadaki ihtiyacı yapım ekleri karşılamaktadır. Yapım ekleri Türk dilinin canlılığının ve gelişiminin en önemli ögesidir. Yapım ekleri sayesinde dildeki ihtiyaç olan kelimeler karşılanır. Yeni kelimeler türetmenin vazgeçilmez unsurlardan biri yapım ekleridir. Bu nedenle yapım ekleri dili zenginleştirir ve dilin anlatım ufkunu genişletir. Yapım ekler dört gruba ayrılır.

1. İsimden isim türeten yapım ekleri:

a. Meslek ve topluluk ismi yapar: asker-lik, polis-lik, öğretmen-lik, ayakkabıcı-lık, berber-lik, insan-lık, Türk-lük

b. Yer ismi yapar: kitap-lık, tuz-luk, yumurta-lık, kalem-lik

c. Alet ve eşya ismi yapar: sabah-lık, kulak-lık, kış-lık, göz-lük, kulak-l

2.İsimden eylem türeten yapım ekleri:

-la-, le-,

Baş-la, taş-la, sak-la, sıra-la, ütü-le, temiz-le, top-la, yok-la-, yol-la-, ateş-le-, belge-le-, dem-le-, demir-le-, diş-le-, giz-le-, kilit-le gibi.

-al-, -el-:

Düz-el, boş-al, az-al, dar-al, dik-el, kör-el...

-ar-, -er:

Karar-, bozar-, sarar-, ağar-, kırar-, kızar-, morar-, yeşer-...

3. Eylemden isim türeten yapım ekleri

-mak, -mek:

Bu eke mastar eki de denir. Eylemlerden hareket isimleri yapar. Geçici isim yapılan kelimelerden sonra iyelik eki gelmez. Bazen bu ek kalıcı isimler yapar. Bu eke örnek olarak, kay-mak, çak-mak, ye-mek sözcüklerini verebiliriz.

-men, -man:

Say-man, yaz-man, seç-men, eğit-men, denet-men okut-man...

-gı, -gi, -gu, -gü: Bu ek çeşitli anlamlarda isimler türetir.

Çal-gı, bıç-kı, yay-gı, sor-gu, duy-gu, sar-gı, at-kı...

-ı, -i, -u, -ü:

Doğ-u, bat-ı, öl-ü, sev-i, çat-ı, yap-ı, bak-ı, tart-ı...

-ici, ıcı, ucu, ücü:

Al-ıcı, ez-ici, dilen-ici, kal-ıcı, vur-ucu, ver-ici...

-ak, -ek: Eylemin etkisinde kalan yeri, aleti, nesneyi karşılar.

Ölç-ek, kon-ak, ürk-ek, yat-ak, bat-ak, kay-ak, okun-ak, yan-ak...

Şeklini çizebileceğimiz eylemden isim türeten yapım eklerinin diğerleri ise şunlardır:

Yak-ı-t, taşı-t, süpür-ge, öner-ge, bildir-ge, böl-ge, dal-gıç, başlan-gıç, yar-gıç; süz-geç, kıs-kaç, yüz-geç

Eylemden eylem türeten yapım ekleri:

-n-:

Ara-n-, boya-n-, salla-n-, dola-n-, yıka-n-, dile-n-, gez-i-n-...

Çekim Eki: İsimler ile isimler ya da isimler ile eylemler arasında kalıcı olmayan ilişkiler kuran eklerdir. Yapım ekleri ile kıyaslanınca kullanım alanları daha geniştir. Çünkü bu ekler, kök ve gövdelere bazı anlam bağlantıları katarak onları birbirleriyle ilişkiye geçirir. Cümledeki öğelerle geçici anlam ilişkisi kurar. Dilin bütünlüğünü sağlar. Çünkü bir cümleden ya da kelime grubundan çekim ekleri çıkarıldığında geriye anlam bütünlüğü kuramayan kelime kök ve gövdeleri kalır. Aynı türden çekim eki üst üste gelemez.

Bu ekler bir isme şu sıraya göre gelirler:

İsim – çoğul eki- iyelik eki- durum eki- soru eki-

Araba- lar – ın- dan – mı.

YAPIM VE ÇEKİM EKLERİ ARSINDAKİ FARKLAR

Yapım ve çekim ekleri arasındaki farklar aynı zamanda basit ve türemiş sözcükleri de kapsar. Bu farkların en belirgin olanı yapım ekinin eklendiği sözcüğün resmini değiştirmesi çekim eklerinin ise değiştirmemesidir. Yani bir noktada ekler

somutlaştırılarak aradaki fark öğrenilebilir. Yapım ve çekim eklerinin tamamını resimleyemeyiz. Zaten amacımız bu eklerin farkını ayırt etmektir.

ALİŞTIRMALAR

Anahtar sözcük: Sözcüğün şekli değişirse yapım eki (türemiş sözcük), şekli değişmezse çekim eki yani basit sözcüktür.

1- Yolcu, taşıt, taşıyorlar, gösteri, kızlar, bebeği, uçak, yolla- büyüteç, gözlük, gözlüklü, müzikçi, motorda, evli, motorda, yazı, öğrenci, kitabım, kitapçı, uyudu, karala-, koşuyor, biberlik, gülüyor, yaşlı, başla-, tırmanacak sözcüklerinin resimleme yardımı ile incelenmesi.

YOLCU

1- YOLCU: Aşağıda da görüldüğü gibi yol sözcüğün şekli ek aldıktan sonra değişmiştir. Bu nedenle -cu eki yapım ekidir. Yapım eki alan bu sözcük de türemiş sözcüktür.

Yapım ekinin çeşidine bakacak olursak aşağıdaki şekillerden de anlaşılacağı gibi yol bir isimdir. Yolcu da bir isimdir. O halde -cu eki isimden isim yapan ektir.

YOL

YOL-CU

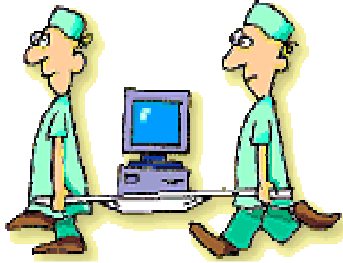

TAŞIT

2- TAŞIT: Aşağıda da görüldüğü gibi TAŞIT sözcüğün şekli ek aldıktan sonra değişmiştir. Bu nedenle -T eki yapım ekidir. Yapım eki alan bu sözcük de türemiş sözcüktür.

Yapım ekinin çeşidine bakacak olursak şekilden de anlaşılabilceği gibi taşı-yapılmakta olan bir eylemdir. Taşıit ise bir isimdir. O halde -T eki eylemden isim yapan ektir.

TAŞI-

TAŞI-T

GÖSTERİ

3- GÖSTERİ: Aşağıda da görüldüğü gibi göstermek sözcüğün şekli ek aldıktan sonra değişmiştir. Bu nedenle -i eki yapım ekidir. Yapım eki alan bu sözcük de türemiş sözcüktür.

Yapım ekinin çeşidine bakacak olursak göster- eylemdir. Gösteri ise bir isimdir. O halde -i eki eylemden isim yapan ektir.

GÖSTER-

GÖSTER-İ

TAŞIYORLAR

4- TAŞIYORLAR: Aşağıda da görüldüğü gibi taşıyorlar sözcüğün şekli ek aldıktan sonra değişmemiştir. Bu nedenle –yor ve -lar ekleri çekim ekidir. Çekim eki alan bu sözcük de basit sözcüktür.

Eklerin çeşidine bakacak olursak –yor eki yapılan işin şu anda yapılmakta olduğunu gösterir. Bu nedenle zaman ekidir. Şekle bakarsak eylemi iki kişinin yaptığını görürüz. Bu da –lar eki ile sağlanmıştır.

Bu ekler eylem çekim ekleridir.

TAŞI-

TAŞI-YOR-LAR

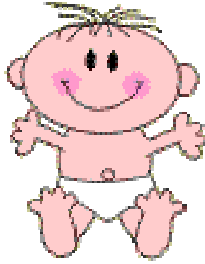

BEBEĞİ

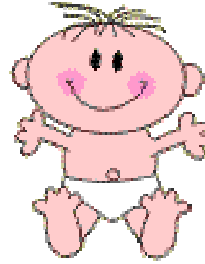
5- BEBEĞİ: Aşağıda da görüldüğü gibi bebeği sözcüğün şekli ek aldıktan sonra değişmemiştir. Bu nedenle -i eki çekim ekidir. Çekim eki alan bu sözcük de basit sözcüktür.

Eklerin çeşidine bakacak olursak -i eki yapılan bebeği göstermek için kullanılmıştır ve isme gelmiştir.

BEBEK

BEBEK- İ

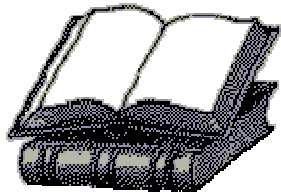
UÇAK

UÇ-

UÇ-AK

GÖZLÜKLÜ**GÖZ****GÖZ-LÜK****GÖZLÜK-LÜ****KİTAPLI****KİTAP****KİTAP-LI**

ŞARKICI

ŞARKI

ŞARKICI

MOTORDA

MOTOR

MOTOR-DA

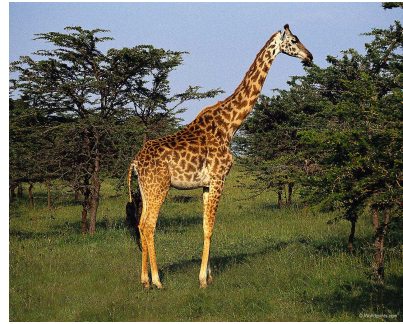

OTÇUL

OT

OT-ÇUL

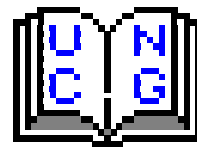

YAZI

YAZ-

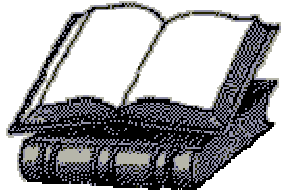

YAZ-I

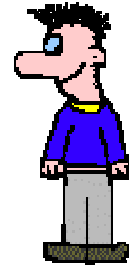

KİTAPÇI

KİTAP

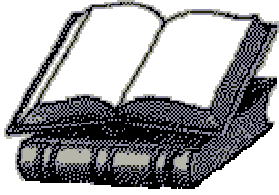

KİTAP-ÇI

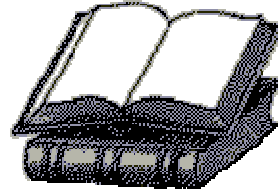

KİTABIM

KİTAP

KİTAP-İM

UYUDU

UYU-

UYU-DU

KOŞUYOR

KOŞ-

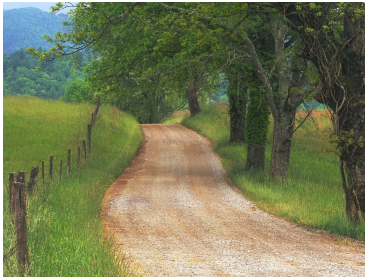

KOŞ-U-YOR

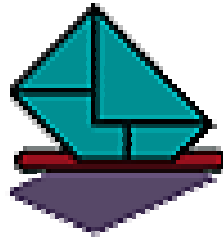

YOLLA-

YOL

YOL-LA-

GÜLÜYOR

GÜL-

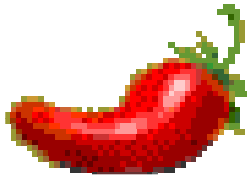

GÜL-Ü-YOR

BİBERLİK

BİBER

BİBER-LİK

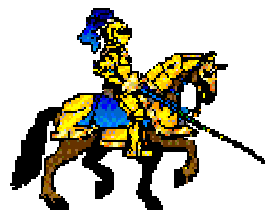

ATLI

AT

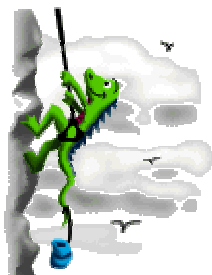

AT-LI

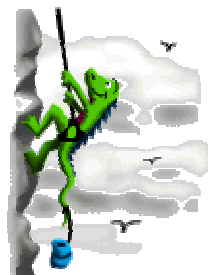

TIRMANACAK

TIRMAN-

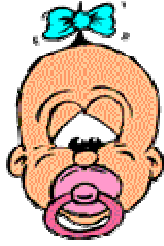

TIRMAN-ACA

BAŞLA-

BAŞ

BAŞ-LA-

KIZLAR

KIZ

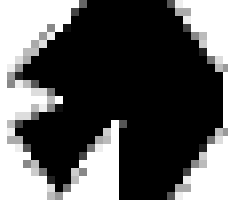

KIZ-LAR

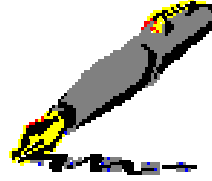

KARALA-

KARA

KARA-LA-

ÖZETLEME

Öğretmenin, 'Bugünkü dersimizde yapım ve çekim eklerini ve bu eklerin arasındaki farkları öğrendik.' demesi.

BÖLÜM III

Ölçme-Değerlendirme

1-Aşağıda verilen kelimeleri yapısına göre ayırınız.

Defterler, okulda, birisi, duvar, balık, çiğköfte,

2- Aşağıda verilen kelimelere üst üste ikişer tane çekim eki getiriniz.

El, kalem, sıra, cam, ağaç

3-Aşağıda verilen kelimelere üst üste ikişer tane yapım eki getiriniz.

Göz, vatan, kitap, gör-, dile-

- 4- Hem yapım hem çekim eki almış kelimeler yapısına göredir.
- 5-Aşağıdaki cümlelerin hangisinde hem yapım eki, hem çekim eki almış bir sözcük vardır?
- A) Her hafta meslektaşlarını ziyaret ediyor.
B) Güzel günlerin kıymetini bilmelisiniz.
C) Eski şiirlerin dilini ağır buluyorum.
D) Bir an sessizlik çöküyor odamıza.
E) Üzümler olunca burada hayat daha tatlı olur.
- 6- Aşağıdaki kelimelerden hangisi birden çok yapım eki almıştır?
- A) Susuzluğa B) Yurttaşlar C) Korkunun D) Gençlikten E) kahve
- 7- Aşağıdakilerden sözcüklerden hangisinin şekli aldığı ek ile birlikte değişmiştir?
- A) Kitabım B) Gömlek C) Etçil D) Gözümdeki E) Duvar

Planın Uygulanmasına İlişkin Açıklamalar

Konu önerilen 5 ders saatinde işlenmiş ve değerlendirme etkinlikleri de tamamlanarak amacına ulaşmıştır.

Murat DİNÇAY

(Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni)

EK-2**GÜNLÜK PLAN (Kontrol Grubu için)****BÖLÜM I: HAZIRLIK:**

Dersin Adı: Dil ve Anlatım

Konunun Adı: Yapım ve Çekim Ekleri ve bu eklerin arasındaki farklar

Sınıf: 9.sınıf

Süre: 5 Ders saati

Yöntem ve Teknikler: Açıklayıcı anlatım, soru-cevap, gösteri

Kaynak, Araç- Gereç: Ders Kitabı, Türkçe Sözlük, İmlâ Kılavuzu, resimli kartlar

BÖLÜM II: HEDEF VE DAVRANIŞLAR / ÖĞRENCİ KAZANIMLARI**Hedef I**

Sözcük ekleri ve kökleri ile ilgili terimler bilgisi

Davranış

1. Verilen sözcüğün kökünü bulma.
2. Kökü verilen kelimeyi, diğerleri arasından seçip işaretleme.

Hedef II

Yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkı resimleme yöntemi yardımı ile kavrayabilme

Davranış

Yapım ve çekim eklerinin arasındaki farkı resimleme yardımı ile ayırt etme

Sözcüğün aldığı eklerin türünü resimleme yöntemi ile bulma

Verilen sözcükteki yapım eklerini sözcüğün resmini çizerek bulma

Çizdiği resimlerden yararlanarak sözcükteki yapım eklerinin çeşidini bulma

Hedef III

Basit ve türemiş sözcüklerin arasındaki farkı resimleme yöntemi yardımı ile kavrayabilme

Davranış

Verilen sözcüklerin yapıları arasındaki farkı resimleme yöntemi yardımı ile

Hedef IV

Çekim eklerinin sözcükteki görevlerini ve çekim eki alan sözcüğün resminin değişmediğini kavrayabilme

Davranış

Verilen sözcükteki çekim eklerini sözcüğü resimleyerek bulma

Hedef V

Yapım eklerinin sözcükte yaptığı şekil değişikliğini kavrayabilme

Davranış

Türemiş yapılı bir sözcüğün kökü ve ek almış şekli arasındaki resim değişikliğini fark etme

DERSİN İŞLENİŞİ**1. Dikkat Çekme:**

Dil canlı bir varlık mıdır?

Resimler kullanılarak dildeki ekler öğrenilebilir mi?

Dilde yeni kelimeler nasıl türetilir?

Sadece kök olan kelimelerle konuşabilir miyiz?

2. Güdüleme: Yapım ve çekim ekleri dilimizin işlevselliğini artırır. Bu eklerin arasındaki farklar resimler yardımı ile öğrenilebilir. Canlılığına katkıda bulunur.

3. Derse Geçiş: Sözcük: “Dil içinde tek başına kullanılabilen, tek başına anlam taşıyabilen yapıcı bağımsız sese ya da sesler topluluğuna sözcük denir.

Basit(Yalın) Sözcük: “Basit kelimeler herhangi bir yapım eki ile genişletilmemiş olan ve daha basit kök, ek ve öğelerine ayrılamayan kelimelerdir. Türemiş ve birleşik adların dışında kalan bütün kelimeler basittir. Bunlar kök niteliğinde oldukları ve dilin oluşma dönemine ait buldukları için sayıları sınırlıdır.

Türemiş Sözcük: Türemiş sözcükler köklerden kelime türetme yoluyla elde edilir. Bu yol kelime kök ve gövdelerine ekler getirerek değişik anlamda yeni kelimeler yapma yoludur. Dört çeşit türetme eki türü vardır. Bunlar:

Kök: Kelimenin parçalanamayan, anlamlı en küçük parçasıdır. Bir kelimenin kökünü bulurken öncelikli olarak uyulması gereken o kökün bir anlam taşımasıdır. Kökler tek başlarına ve eklerle birleşmek suretiyle kullanılırlar. Kelime dediğimiz tek başına kullanılan manalı veya vazifeli ses veya ses toplulukları ya kök halinde bulunan veya kök ve eklerin birleşmesinden meydana gelen dil birlikleridir. Çekim eki alabilir. İsim ve fiil kökleri olmak üzere ikiye ayrılır.

Örn: Ağaç, Hava, Tebeşirden

İsim Soylu Kökler: Köklerin bir bölümü evrendeki varlıkları ve kavramları karşılar. Bu tür köklere ad kökleri denir (Kahraman, 2001: 40). Bunlar isim, sıfat, zamir, zarf olan kelimelerdir.

İsim Kökü: Ağaç, cam, el, taş, su, , kar, kök, taş, Türk, üst...

Eylem Soylu Kökler: “Köklerin bir bölümü varlık ya da kavramların eylemlerini-oluşlarını karşılar bu tür köklere eylem kökleri denir”. Eylem kökü Nesnelere hareketini karşılayan köklerdir. Bir kelimenin eylem kökü olup olmadığını mastar eki (-mek,-mak) getirerek anlarız.

Örnek: Gez-, koş-, bil-, bul-, ol-, say-, duy- ...

Gövde: Kelimenin yapım eki almış halidir

Örnek: Uçuş, gezİ, kitaplık

Yapım Eki: Adların ya da eylemlerin kök veya gövdelerine gelerek onlardan yine ad ve eylem gövdeleri yapan ekler yapım ekleridir. Yapım ekleri eklendiği kelimenin yapısını ve şeklini değiştirir. Onlara yeni manalar yükler. Köklerin evrendeki bütün varlıkları karşılayamadığına daha önce değinilmişti. İşte bu noktadaki ihtiyacı yapım ekleri karşılamaktadır. Yapım ekleri Türk dilinin canlılığının ve gelişiminin en önemli ögesidir. Yapım ekleri sayesinde dildeki ihtiyaç olan kelimeler karşılanır. Yeni kelimeler türetmenin vazgeçilmez unsurlardan biri yapım ekleridir. Bu nedenle yapım ekleri dili zenginleştirir ve dilin anlatım ufkunu genişletir. Yapım ekler dört gruba ayrılır.

1. İsimden isim türeten yapım ekleri:

a. Meslek ve topluluk ismi yapar: asker-lik, polis-lik, öğretmen-lik, ayakkabıcı-lık, berber-lik, insan-lık, Türk-lük

b. Yer ismi yapar: kitap-lık, tuz-luk, yumurta-lık, kalem-lik

c. Alet ve eşya ismi yapar: sabah-lık, kulak-lık, kış-lık, göz-lük, kulak-l

2.İsimden eylem türeten yapım ekleri:

-la-, le-,

Baş-la, taş-la, sak-la, sıra-la, ütü-le, temiz-le, top-la, yok-la-, yol-la-, ateş-le-, belge-le-, dem-le-, demir-le-, diş-le-, giz-le-, kilit-le gibi.

-al-, -el-:

Düz-el, boş-al, az-al, dar-al, dik-el, kör-el...

-ar-, -er:

Karar-, bozar-, sarar-, ağar-, kırar-, kızar-, morar-, yeşer-...

3. Eylemden isim türeten yapım ekleri

-mak, -mek:

Bu eke mastar eki de denir. Eylemlerden hareket isimleri yapar. Geçici isim yapılan kelimelerden sonra iyelik eki gelmez. Bazen bu ek kalıcı isimler yapar. Bu eke örnek olarak, kay-mak, çak-mak, ye-mek sözcüklerini verebiliriz.

-men, -man:

Say-man, yaz-man, seç-men, eğit-men, denet-men okut-man...

-gı, -gi, -gu, -gü: Bu ek çeşitli anlamlarda isimler türetir.

Çal-gı, bıç-kı, yay-gı, sor-gu, duy-gu, sar-gı, at-kı...

-ı, -i, -u, -ü:

Doğ-u, bat-ı, öl-ü, sev-i, çat-ı, yap-ı, bak-ı, tart-ı...

-ici, ıcı, ucu, ücü:

Al-ıcı, ez-ici, dilen-ici, kal-ıcı, vur-ucu, ver-ici...

-ak, -ek: Eylemin etkisinde kalan yeri, aleti, nesneyi karşılar.

Ölç-ek, kon-ak, ürk-ek, yat-ak, bat-ak, kay-ak, okun-ak, yan-ak...

Şeklini çizebileceğimiz eylemden isim türeten yapım eklerinin diğerleri ise şunlardır:

Yak-ı-t, taşı-t, süpür-ge, öner-ge, bildir-ge, böl-ge, dal-gıç, başlan-gıç, yar-gıç; süz-geç, kıs-kaç, yüz-geç

Eylemden eylem türeten yapım ekleri:

-n-:

Ara-n-, boya-n-, salla-n-, dola-n-, yıka-n-, dile-n-, gez-i-n-...

Çekim Eki: İsimler ile isimler ya da isimler ile eylemler arasında kalıcı olmayan ilişkiler kuran eklerdir. Yapım ekleri ile kıyaslanınca kullanım alanları daha geniştir. Çünkü bu ekler, kök ve gövdelere bazı anlam bağlantıları katarak onları birbirleriyle ilişkiye geçirir. Cümledeki öğelerle geçici anlam ilişkisi kurar. Dilin bütünlüğünü sağlar. Çünkü bir cümleden ya da kelime grubundan çekim ekleri çıkarıldığında geriye anlam bütünlüğü kuramayan kelime kök ve gövdeleri kalır. Aynı türden çekim eki üst üste gelemez.

Bu ekler bir isme şu sıraya göre gelirler:

İsim – çoğul eki- iyelik eki- durum eki- soru eki-

Araba- lar – ın- dan – mı.

YAPIM VE ÇEKİM EKLERİ ARSINDAKİ FARKLAR

Yapım ve çekim ekleri arasındaki farklar aynı zamanda basit ve türemiş sözcükleri de kapsar. Bu farkların en belirgin olanı yapım ekinin eklendiği sözcüğün resmini değiştirmesi çekim eklerinin ise değiştirmemesidir.

EK-3**Araştırmada Sözel ve Görsel Gruplarına Uygulanan Test Örneği****Ad, Soyadı:****No:****Sınıfı:**

Sevgili öğrenciler;

Bu uygulama 9. sınıf Dil ve Anlatım dersi müfredatında yer alan yapım ve çekim ekleri konusundaki bilgilerinizi ölçmek amacıyla hazırlanmıştır. Size verilen kâğıda adınızı, soyadınızı, sınıfınızı, numaranızı yazmayı unutmayınız. Bu uygulamada toplam 20 soru bulunmaktadır. Soruların bir kısmı klasik, bir kısmı boşluk doldurma, bir kısmı ise çoktan seçmeli olarak düzenlenmiştir. Bu çalışma için size 40 dakikalık bir süre verilmiştir. Başarılar.

Sorular**1-**Aşağıda verilen kelimeleri yapısına göre ayırınız.

A)Defterler B)Okulda C)Birisi D)Duvar E)Çiğköfte,

2- Aşağıda verilen kelimelere üst üste ikişer tane çekim eki getiriniz.

A)El B)Kalem C)Sıra D)Cam E)Ağaç

3-Aşağıda verilen kelimelere üst üste ikişer tane yapım eki getiriniz.

A)Göz B)Vatan C)Kitap D)Gör- E)Dile-

4-Aşağıda verilen kelimelere hem yapım eki hem de çekim eki getiriniz.

A)Geç- B)Taş C)Tat D)Yaş E)Üzüm

5- Hem yapım hem çekim eki almış kelimeler yapısına göredir.

6-Aşağıdaki cümlelerin hangisinde hem yapım eki, hem çekim eki almış bir sözcük vardır?

- A) Her hafta meslektaşlarını ziyaret ediyor.
- B) Güzel günlerin kıymetini bilmelisiniz.
- C) Eski şiirlerin dilini ağır buluyorum.
- D) Bir an sessizlik çöküyor odamıza.
- E) Üzümler olunca burada hayat daha tatlı olur.

7-Aşağıdakilerin hangisinde "defter" kelimesi iyelik eki almamıştır?

- A) Defterleri devamlı dağınıkmış.
- B) Defterimi geçen gün kaybettim.
- C) Bu defterin sayfaları eskimiş.
- D) Defterlerini kimseye vermez.
- E) Bendeki defterlerinizi alın.

8- Aşağıdaki kelimelerden hangisi birden çok yapım eki almıştır?

- A) Susuzluğa
- B) Yurttaşlar
- C) Korkunun
- D) Gençlikten
- E) Kahve

9- Aşağıdaki cümlelerin hangisinde –den eki sonuna geldiği kelimenin anlamını değiştirmiştir.(ÖSS–1982)

- A) Sıkıntıdan ne yapacağını bilmiyordu.
- B) Sıradan bir roman olduğunu hemen anladım.
- C) Terden sırtındakiler sıırıslıklam olmuştu.
- D) Çocuktan nereye gittiklerini sormuştuk.
- E) Taşlıktan yürüyerek buraya geldi.

10- “Türkler – sevinç – cankurtaran” kelimeleri, yapıları bakımından sırasıyla aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- A) Basit – türemiş – türemiş
- B) Birleşik – basit – birleşik
- C) Türemiş – birleşik – türemiş
- D) Basit – türemiş - birleşik

E) Türemiş – birleşik– birleşik

11- "Çalışmanız herkeşi gerçekten çok etkiledi." cümlesinde altı çizili eklerin çeşidi hangi seçenekte doğru olarak verilmiştir?

- A) İyelik eki-hal eki-zaman eki
- B) Yapım eki-hal eki-hal eki
- C) İyelik eki –iyelik eki-hal eki
- D) Tamlayan eki-iyelik eki-hal eki
- E) İyelik eki- İyelik eki- İyelik eki

12- Aşağıdakilerden hangisi türemiş bir kelime değildir?

- A) Şekerlik
- B) Gömlek
- C) Bilgin
- D) Gözlük
- E) Durak

13- "Eve hep geç dönerim." Cümlesindeki eylemin zamanı ve kişisi hangi seçenekte doğru olarak verilmiştir?

- A) Şimdiki zaman–1.tekil şahıs
- B) Geniş zaman–3. tekil şahıs
- C) Geniş zaman–1.tekil şahıs
- D) Şimdiki zaman–3.tekil şahıs
- E) Görülen geçmiş zaman–3.tekil şahıs

14- Kokusu yağmur sonu toprağın, dün gece yine geldi adağın.

Yukarıdaki mısırda kaç tane yapım eki almış sözcük vardır.

- A) 1
- B) 2
- C) 3
- D) 4
- E) 5

15- Aşağıdakilerden hangisi basit bir kelime değildir?

- A) Kitabım
- B) Gömlek
- C) Etçil
- D) Gözümdeki
- E) Duvar

16- Aşağıdakilerden hangisinde –ar, -er eki farklı bir türde kullanılmıştır?

- A) Yazar olmayı istiyorum.
- B) Pilavlı döner getirir misiniz?
- C) Köylüler biçer bekliyor.
- D) Keser yerinde yok
- E) Oturur, dedesine uzun bir mektup yazar.

17- Aşağıdaki kelimelere gelen altı çizili eklerin çeşitlerini yazınız?

- A) Hikaye – ci D) Yetiştirdi – k
- B) Gel-i – yor E) Taş – lık
- C) Çiçek – ler

18- Aşağıdakilerden hangisinde sırayla basit türemiş ve birleşik sözcüğe örnek vardır?

- A) Işık- buzdolabı- ağaçlar
 B) Ayakkabı- akılsız- bilgi
 C) Gülmelisin- uzak- hanımeli
 D) Keser- yerinde- yok
 E) Oturur- dedesine- uzun

19- Aşağıdaki altı çizili kelimelerden hangisi kökü bakımından diğerlerinden farklıdır.

- A) Eski mimarlarımız, ağaçlara ve çiçeklere büyük önem verirlerdi.
 B) Sağlığınıza dikkat edin.
 C) Sabahleyin dünyayı dolaştım; ama istediğimi bulamadım
 D) Hava karanlıktı, dışarı çıktım
 E) Erkenden yola çıkacağız

20- Gurbetten gelmişim yorgunum hancı,

Şuraya bir yatak ser yavaş yavaş
 Aman, karanlığı görmesin gözüm,
 Beyaz perdeleri ger yavaş yavaş.

Yukarıdaki dizelerde aşağıdakilerden hangisi yoktur.

- A) İyelik eki almış sözcük
 B) Fiilden türemiş isim
 C) Hal eki almış sözcük
 D) Hem yapım eki hem çekim eki almış sözcük
 E) Birden fazla yapım eki almış sözcük

EK-4

Araştırmada Sözel ve Görsel Gruplarına Uygulanan Test Örneği Cevap Anahtarı

Sorular ve Cevaplar

1-Aşağıda verilen kelimeleri yapısına göre ayırınız.

Basit: Defterler, duvar,

Türemiş: Okulda, birisi

Birleşik: Çiğköfte,

2- Aşağıda verilen kelimelere üst üste ikişer tane çekim eki getiriniz.

El-**im-de**, kalem-**ler-i**, sıra-**da-ki**, cam-**lar-ı**, ağaç-**ı-nı**

3-Aşağıda verilen kelimelere üst üste ikişer tane yapım eki getiriniz.

Göz-**lül-çü**, vatan-**daş-lık**, kitap-**çı-lık**, gör-**ün-tü**, dile-**k-çe**

4-Aşağıda verilen kelimelere hem yapım eki hem de çekim eki getiriniz.

Geç-**it-de**, taş-**la-dı**, tat-**lı-yı**, yaş-**ıt-lar**, üzüm-**cü-ler**

5- Hem yapım hem çekim eki almış kelimeler yapısına göre **Türemiştir**.

6-Aşağıdaki cümlelerin hangisinde hem yapım eki, hem çekim eki almış bir sözcük vardır?

A) Her hafta **meslektaşlarını** ziyaret ediyor.

B) Güzel günlerin kıymetini bilmelisiniz.

C) Eski şiirlerin dilini ağır buluyorum.

D) Bir an sessizlik çöküyor odamıza.

E) Üzümler olunca burada hayat daha tatlı olur.

7-Aşağıdakilerin hangisinde "defter" kelimesi iyelik eki almamıştır?

- A) Defterleri devamlı dağınıkmış.
- B) Defterimi geçen gün kaybettim.
- C) Bu **defterin** sayfaları eskimiş.
- D) Defterlerini kimseye vermez.
- E) Bendeki defterlerinizi alın.

8- Aşağıdaki kelimelerden hangisi birden çok yapım eki almıştır?

- A) **Yan-lış-lık** B) Yurттаşlar C) Korkunun D) Gençlikten E) kahve

9- Aşağıdaki cümlelerin hangisinde –den eki sonuna geldiği cümlelerin anlamını değiştirmiştir.(ÖSS–1982)

- A) Sıkıntıdan ne yapacağını bilmiyordu.
- B) **Sıradan** bir roman olduğunu hemen anladım.
- C) Terden sırtındakiler sırlıslık olmuştur.
- D) Çocuktan nereye gittiklerini sormuştuk.
- E) Taşlıktan yürüyerek buraya geldi.

10- “Türkler – sevinç – cankurtaran” kelimeleri, yapıları bakımından sırasıyla aşağıdakilerden hangisine uygundur?

- A) Basit – türemiş – türemiş
- B) Birleşik – basit – birleşik
- C) Türemiş – birleşik – türemiş
- D) **Basit – türemiş - birleşik**
- E) Türemiş – birleşik– birleşik

11- .”Çalışmanız herkesi gerçekten çok etkiledi.”cümlesinde altı çizili eklerin çeşidi hangi seçenekte doğru olarak verilmiştir?

- A) **İyelik eki-hal eki-zaman eki**
- B) Yapım eki-hal eki-hal eki

- C) İyelik eki –iyelik eki-hal eki
 D) Tamlayan eki-iyelik eki-hal eki
 E) İyelik eki- İyelik eki- İyelik eki

12- Aşağıdakilerden hangisi türemiş bir kelime değildir?

- A) Şekerlik **B) Gömlek** C) Bilgin D) Gözlük E) Durak

13- “Eve hep geç dönerim.” Cümlesindeki eylemin zamanı ve kişisi hangi Seçenekte doğru olarak verilmiştir?

- A) Şimdiki zaman–1.tekil şahıs
 B) Geniş zaman–3. tekil şahıs
C) Geniş zaman–1.tekil şahıs
 D) Şimdiki zaman–3.tekil şahıs
 E) Görülen geçmiş zaman–3.tekil şahıs

14- **Kok-u-su yağ-mur** sonu toprağın, dün gece yine geldi **ada-k-ın**.

Yukarıdaki mısırda kaç tane yapım eki almış sözcük vardır.

- A) 1 B) 2 **C) 3** D) 4 E) 5

15- Aşağıdakilerden hangisi basit bir kelime değildir?

- A) Kitabım B) Gömlek **C) Et- çil** D) Gözümdeki E) Duvar

16- Aşağıdakilerden hangisinde –ar, -er eki farklı bir türde kullanılmıştır?

- A) Yazar olmayı istiyorum.
 B) Pilavlı döner getirir misiniz?
 C) Köylüler biçer bekliyor.
 D) Keser yerinde yok
E) Oturur, dedesine uzun bir mektup yazar.

17- Aşağıdaki kelimelere gelen altı çizili eklerin çeşitlerini yazınız?

— Hikâye – ci: **Yapım eki** — yetişt-i – k: **Çekim eki**

— Gel-i – yor: **Çekim eki** — taş – lık: **Yapım eki**

— Çiçek – ler: **Çekim eki**

18- Aşağıdakilerden hangisinde sırayla basit türemiş ve birleşik sözcüğe örnek vardır?

A) Işık- buzdolabı- ağaçlar

B) Ayakkabı- akılsız- bilgi

C) Gülmelisin- uzak- hammeli

D) Keser- yerinde- yok

E) Oturur- dedesine- uzun

19- Aşağıdaki altı çizili kelimelerden hangisi kökü bakımından diğerlerinden farklıdır.

A) Eski mimarlarımız, ağaçlara ve çiçeklere büyük önem verirlerdi.

B) Sağlığınıza dikkat edin.

C) Sabahleyin dünyayı dolaştım; ama iste-diğimi bulamadım(**Eylem kökü**)

D) Hava karanlıktı, dışarı çıktım

E) Erkenden yola çıkacağız

20- Gurbet-ten (**Hal eki almış sözcük**) gelmişim **yor-gun-um** hancı,

Şuraya bir yat-ak(**fiilden türemiş isim**) ser yavaş yavaş

Aman, karanlığı görmesin göz-üm(**iyelik eki**),

Beyaz perdeleri ger yavaş yavaş.

Yukarıdaki dizelerde aşağıdakilerden hangisi yoktur.

A) İyelik eki almış sözcük

B) Fiilden türemiş isim

C) Hal eki almış sözcük

D) Hem yapım eki hem çekim eki almış sözcük

E) Birden fazla yapım eki almış sözcük yoktur.